

B2-páholy

Tisztában vagyok azzal, hogy egy téglagyári kémény nem hely. Ebbéli tudásom a felé a töprengés felé indít el, hogy ha egy téglagyári kémény nem hely, akkor mi a hely, ha sem az? Úgy tűnik, az nyilván nem lehet hely, amit a térben elfoglalunk, mert az legfeljebb csak a helyzetünk. Mondjuk az emberre, aki folyamatosan úton van, bolyong, kereng, keres vagy fölfedezni akar, hogy nem találja a helyét. De nyilván nem a tér egy kijelölt helyére gondolunk. Mert ha megtalálná azt a – tévesen térbelinek feltételezett – helyet, akkor attól fogva állandóan azon a helyen kellene tartózkodnia, különben megint nem lenne a helyén, magyarul, nem találná a helyét. Ebből eredően, külön kell tehát választani a térbeli kiterjedéssel rendelkező és a lélek kiterjedései által megképzett helyeket. Előbbiek tetszőlegesen kicsik lehetnek, akkorkák csak, mint a bolha faszán a patanáns, avagy tetszőlegesen nagyok, akkorkák, mint a táguló világegyetem legaktuálisabb tágassága, ugyanakkor a legkisebb kicsitől a legnagyobb nagyig, valamennyi benne foglalhatik egy vagy több tágasabb helyben, azzal együtt, hogy ő maga is magában foglal megannyi nála kisebb helyet. A lélek terei ennél is bonyolultabbak, még kevésbé körülírhatóak. Utaljunk csak a 'helytelen' szónkra, mely egzakt értelemben valaminek a számszerűségi pontosságát kérdőjelezi meg, illetve adott megoldásban a használhatóságot, míg a lélek (magatartás, érzelmek stb.) terén a helyen nem levés eltévelyedettségre utal, anélkül hogy meghatározható lenne bármilyen pontossággal is a helyesség helye; erkölcsi dilemmák közé keverednénk, ha folytatnánk ezt, így aztán nem is folytatjuk.

A téglagyári kémény nem hely tehát, hanem objektum, mely megadott helyet foglalt el, szorított ki egy helyből, mely benne foglaltatott egy téglagyárnyi egységben, ez Abony városkában, az Pest megyében, ez Magyarországon, az Közép-Európában (rossz nyelvek szerint lehet itt még Kelet, sőt, Balkán is belekeverődve), ez Európában, az a kontinensben, ez a Földben, az a Naprendszerben, ez a csillagközi térben, az a világmindenségben.

De nem egészen így szemléltem ezt, amikor Abony felé közeledett a vonatom. „Sej, Nagyabonyban csak két torony látszik” – mondja a nóta Kodály *Háry János* című dalművében, és tényleg csak két torony látszódik ma már újra, a katolikus és a református templomokhoz tartozó fölmagasodásként. De mi az, hogy „ma már újra”, kaphatja fel fejét az Abony történetében nem eléggé járatos olvasó. Lehetnek így többen is...

Én már úgy nőtem fel, hogy Abonyban három torony látszott. A nevezett két templom tornya, és harmadikként a téglagyár kéménye, melynek tövében cseperedtem gyermekből valamennyire felnőtte. Ami ugyan a szó szorosabb értelmében nem torony, nekem/nekünk mégis az volt felnőtt koromig (lásd a *Göncölszekér* c. novelláskötetem első ciklusát!) és még tovább, nyilván egészen addig, amíg élek. A téglagyári torony – mert mi így hívtuk – a legfőbb tájékozási pont volt a számomra kiskölyökként, merre kell hazamennem, ha elcsavarognék. Később ilyen lett az Eiffel-torony Párizsban, a Sears Tower Chicagóban, a WTC-tornyok még álló párosa Manhattanban, vagy a CN-torony Torontóban... Így nem tévedtem el én, tornyok mentén, sem szülőházamban, sem a nagyvilágban.

Summa summarum, pár évvel ezelőtt, Abonyhoz közeledvén kihajoltam a vonatablakon, hogy jobban lássam a tornyokat. De csak kettőt láttam a legjobb látással is. A téglagyári harmadik eltűnt. Megérkezésemet követően utánakerestem. Kiderült, önkényesen és fölöslegesen lebontották, és a város akkori, immár demokratikusan megválasztott, szabad notabilitása disznóolák építéséhez lopta szét a gyönyörű, régi vörös téglákat. Amikor megírtam ezt, elsíratva a téglagyári kéményt, megüzenték, vi-

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 6. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztők: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (dokumentum), **Elek Szilvia** (zene),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törtélel), **Vincze Ferenc** (műbírálat, főszerkesztő-helyettes), **Wehner Tibor** (művészet).
Szerkesztőség: **Szondi Eszter**.

Naplút-kör: **Csűrös Miklós, Doncsev Toso, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Szörényi László** (tiszteltetelli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefón/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Fénykör

Budai Katalin: Egy sarokhoz	3
Csete György: Szentháromság tér	4
Csorba László: Hol sírja domborul	4
Esterházy Péter: Máig	12
Jelenits István: Sokarcú város	12
Mátyus Aliz: Egy kapu, amin át.	14
Móser Zoltán: Ez egy fa	16
Ráday Mihály: Király utca 9.	17
Stefanovits Péter: Fényes pont.	19
Száraz Miklós György: Parti lépcsőn	19
Szlukevényi Katalin: A kert	22
Valachi Anna: Udvarom, udvarom.	22
Vathy Zsuzsa: Két Nyúl utca	24
Voigt Vilmos: A Csalogány utca és egykori világa.	29
Zirkuli Péter: Hajós utca	33

Saly Noémi: A mindennapok kultúrája. 35

Szótár

Balázs Géza: Nevek, budapesti helyek 50

Géczi János: Haikuk.	53
Fecske Csaba: Mégse; A világ Janus-arca	54
Karsai János: Róma.	55
Mucsi Antal: Magyar haikuk	55
Romhányi Török Gábor: Anyám halálára	56
Fakiliusz: Anyám (1)	57
Bártfai A. Márk: Visítás; Kérdődöz; Esteli ének	58
Bárdos Bódi László: tudatalatti megálló	59
Oláh Zoltán: Első ölelés; Edgar Allan Poe: Apollo; Tűnődő; Elhagyatva; Tükkörkép- magányban; Hazavágy; Jégvirág	60
Zságot András: A Halál.	62
Bereti Gábor: E táj.	63
Barcs János: Bükkfán madár	64
Bíró László: Metszés	64

Tárlat

Hörcher László festményei	színes melléklet
Wehner Tibor: Kemény realizmus, metál szürrealizmus	65

Bozgor Elian: Óvatosság; Aranyember, világvég; Folyamváltás; tükör. 68
 Gámgoly Attila: Barkochba; Kivezetés a szépirodalomból; Mozdulat; Othello és a kutyák. . 72
 Szepes Erika: Bélyeg. 75
 Szarka Károly: Az elpusztíthatatlan;
 Attila a gangon; Félelem 86
 Viola Szandra: Fogatkozás; Óhaj 90
 Fülöp György: Ars poetica 91
 Radnai István: Hely és szín. 91
 Hámori Attila: Corelli 92

Hetedhét

Anatol E. Baconsky: A szél; Fehér akt (Botár Attila fordításai) 93
 Dee Evetts, Larry Gates, Bernard Lionel Einbond és Jane Reichhold haikui (Bogár Ádám Tamás fordításai) 94
 Michel Houellebecq: A küzdelem szférájának kiterjesztése (Takács László fordítása) . . . 95
 Stefano Benni: A végzet San Lorenzo szigetén (K. Szabó Anita fordítása) 104
 Jovan Sesztalov: Dalol a tajga (Ircsik Vilmos fordítása) 108

Téka

Dörgő Tibor: Szól-e hozzánk Garay János? . 117
 Druzsín Ferenc: Zászlóhajtás. 120
 Szepes Erika: Sebők Éva, majdnem kereken 127
 Sebők Éva: Nélkül; Visszfény 128
 E számunk szerzői. 85

Illusztrációk

Képek Hörcher László 2012 májusi kiállítás megnyitójának (többször füstködös) performanszárol (K.A.S. Galéria). 67, 74, 103, 116, 129

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 66.

Hendi Péter: Olympia (Elbeszélés hat nyelven)

E számunk megjelenését a „Budapest Bank Budapestért” Alapítvány támogatta.

NAPÚT

Irodalom, művészet, környezet

XIV. évfolyam 6. szám

Budapest-szegletek

E számunk képzőművész vendége, Hörcher László a néhol konstruktív jegyekkel felruházott hiperrealista vagy fotónaturalista ábrázolás híve. Ez a stílusművészmény gazdagodott a rock-, illetve a metál-zene hangzásvilágának vizuális kifejezésével, s így jött létre egyfajta nukleáris realizmus, vagy nukleáris haevy-metal festészet. (W. T.)

Melyik az a budapesti ház, utca, szobor, park, kapu, fa – bármi **egy** –, amelyet emléke leginkább őriz, amelyhez szeretett emlék köti, amelyet valamiért kivált kedves ... Ezzel a kérdéssel, ennek „kifejtését”, elénk tárását kérve keressük meg a Napút-szerkesztőség nevében, kedves... Többekhez szól egyszerre megkeresésünk – a folyóirat egy számában összegyűjtve közzé szeretnénk tenni olvasóinkkal megosztott emlékmegidézését.

Budai Katalin

Egy sarokhoz

Leírom, mert sem százalékot nem kapok a reklámért, sem esély nincs, hogy ezeket a sorokat bármikor olvassák az érintettek, tehát a név: Ranyák Üvegtechnika.

Valljuk be, nem igazán tetszetős és jó hangzású családnév, de erről nem tehet senki, nem ezért érdekes. Hanem hogy még mindig megvan, működik. Körülbelül 35-36 éve költöztek a kilencedik kerület két patinás utcájának, a Liliomnak és a Tompának a metszéspontjához. Kirakatüvegük, pipettákkal, borfokolókkal és mellszívókkal tele, szembenéz a Tompa-udvar felirattal, mely felett a költő szoboralakja áll, az első emelet magasságában, különleges ornamentalsként. Éppenséggel Vajda János is lehetne, a Tompa utcában volt ama földszintes ház is, melyben egykoron Vajda *Az üstökös* című versét írta, s ezt tábla örökíti meg. Nos, Ranyákék annyiban szóltak bele az életembe, hogy Liliom utcai lakásunk egyik fala érintkezett azzal az üzlethelyiséggel, melyet ők kibéreltek. Korábban három elüldözött apáca néni osztozott az utcára nyíló helyiségen, beszédük is áthallatszott, sőt, átkopogtunk, ha át kellett jönniük vigyázni rám. Ehhez képest az üvegfúvás rettenetes kínokat okozott, komoly zajártalmat. Eltagadhatatlanul, visszavonhatatlanul. A mai időkben ebből nyilván évekig tartó pereskedés, ügyvédek meggazdagodása vagy verőlegények bérlése lenne – akkor még beszélni lehetett egymással. Megoldottuk: Ranyákék (talán egy testvérpár, vagy apa-fiú) úgynevezett nagyszobánk – ennek is van története, utcára nyíló, elhagyott kocsmá volt, mikor apáméknak kiutalták, s ők befalaztatták a bejárati ajtót – nos, ennek a helyiségnek a falát szigetelő szürke vakolattal kenték be. Csökkentett a hangerősségen, de nem annyira, amennyit esztétikailag rontott. Egy szoba, melynek szürke, érdes az egyik, hosszanti fala – nem volt túl megnyerő, főleg hogy az ágyam is mellette állt. Visszagondolva az a furcsa, hogy semmi konfliktus nem lett, sem anyázás, semmi. Sőt, amikor szükség lett rá, kaptam tőlük mellszívót is ajándékba.

Most is működnek. Nem látom túl gyakran, kicsit fáj arra járnom, 28 évet nem lehet kitörölni. Minden más: hatalmasat változott a Belső-Ferencváros képe,

sétálóutca lett a Tompa, osztálytársaim lakóházaik közül is több eltűnt, a 6-os vilamos fordulója már nincs meg, felszedték az Angyal utcai sín párt, posztmodern, újjgazdag társasházak virítanak szerteszét, egykor a Ferenc térig már sosem mentünk, a Balázs Béla utcába, rossz híre miatt még úgy sem; most éttermek, kis szállodák vannak arra, és jól is van így. Furcsamód a Liliom utcai ház megvan, csak kapott egy szép, klasszicizáló emeletráépítést, hogy az egykori szoba-konyhas emeleti lakásokból kétszintes nagy apartmanok lehessenek. Érintetlen az egykori filmforgatás helyszíne, a legendás *Apa* című film, Szabó István rendező szülőháza is. És érintetlen a kirakat. Liliom utcai előhívott képeim száma végtelesen: most mégis a hangalak előhívta térképzet az erősebb, a Ranyák.

Csete György

Szenháromság tér

Budapesten a Szenháromság tér több okból is kedves a számomra. Az első, ez a legfontosabb: a tér építészeti szépsége és fontossága. Onnan nemcsak a templom nyílik, hanem rá derékszögben a Magyarság Házának a bejárata is. Ott, amikor a hetvenedik életévet betöltöttem, kiosztottak egy folyóiratot*, amelyben tettem egy rövid vallomást. A vallomásban leírtak igazak, és a történet folytatódik.

Csorba László

Hol sírja domborul

...unokája leborul.

És áldó imádság mellett elmondja szent nevét.

Illetve csak mondaná, mert nincs unokája. Más meg nem tartotta nyilván, hol az a sír. Törékeny felesége nyomtalanul fölszívódott az időben. És a sír sem domborul már rég, mert akkor tudnánk, merre van. A csontok azonban még ott lehetnek valahol a földben.

Ez is Budapest egyik titka. Sok van neki. Egyszer talán megfejtjük együtt.

Láttam hasonló sírt kiskamaszskoromban. Talán innen „jön” az egész. A hatvanas évek elején még a Vár alatt, a vízivárosi domboldalban nagy üres foltok éktelenkedtek a bérházak között: a lebombázott épületek túlélő telkei. Mára beépült valamennyi. Ak-

* Folyóiratunk az 1928-as nemzedékkel kezdve – vallomásaikat összegyűjtve – karácsonyi évkönyvvel köszönti rendre a következő esztendőben hetvenéves jeles magyar művészeket, tudósokat, más kiválóságokat. A kötetátadó műsoros személyes találkozó helyszíne (volt) a Szenháromság téri épület Corvin-terme. (A szerk.)

kor azonban még tágas grundok – az elemista srácoknak az a varázsvilág, ahol Nemecek és Áts Feri együtt focizik a Pásztorokkal és Csónakossal. De nemcsak focizik. A bokrok alján üreg nyílt, amelyen át pincébe ugrottunk le, tompa dobbanással. És a falban – kanállal kapargattuk, miként Schliemann Henrik Trója romjait – emberi csontok, fogak, állkapocs. Apám kedvenc zseblámpáját, húgom hajkefét is magammal vittem, olyan gonddal próbáltam kipucolni a maradványokat a téglafalból. Aztán egy nap hőbörgő kamaszcsapat zúdult alá az üregbe, akiknek vezére – ősi neolitikus recept szerint – még territoriális alapon vívta a hatalmi háborút. Úgy ítélte meg, hogy engedély nélkül hatoltunk be felségterületére, így kaptunk gyorsan pár csengő pofont. Kiss Laci barátom kevesebbet, talán mert neki nem volt veszítenivalója – én azonban bőgve sem akartam otthagyni a zseblámpát és a hajkefét, így kicsit nehezebben fogtam fel, hogy itt és most nem a csekély számú jó fog győzni a túlerőben levő rossz ellen... Már egyetemista voltam, amikor anyám egyszer előszedett egy papírdobozt, amelyben még benne volt egy fél állkapocs...

Az ostrom idején sokan halhattak meg az óvóhelyeken, akiket nem lehetett kellő tisztességgel eltemetni. Valószínű, hogy egy ilyen halottat rejthettek el a pincefal üregében lakótársai, miközben a fejük felett robbantak a szövetséges repülőgépek bombái. És ha egy ilyen lövedék telibe találta a házat, és a menekülők valahogy kijutottak a felszínre, a pince a halottal együtt évekre gazdátlan maradhatott. És talán mi, kiskamasz „régészek” voltunk az elsők, akiknek az elvadult grund mélyén újra megszólalt a sírvilág.

*„Megvagy! – így szól a leány örömmel,
Elfogván a szállongó lepét.*

*Megvagy! – így szól a vadász,
gyönyörrel,*

A leányra nyújtva jobb kezét.

*S rezzent kézből kis pillangó elszáll,
A leány rab szép szem sugaránál.”*

A vadász már nem ül a lesben, mint Vörösmarty Mihály gyönyörű veresében, hanem ott áll fenn a magasban, a Szent Zsigmondnak szentelt egykori budai vártemplom hátsó falára támaszkodó óriás szökőkút tetőpontján, és talán tényleg a Vértesig ellát királyi tekintete. Stróbl Alajos mester a monumentális szobormű központi alakjai mellé ültette a lányt, akinek *„hervadása lilomhullás volt, ártatlanság képe s bánaté”*. Egy őzikét simogat éppen, miközben a vadászcsapat tagjait figyeli, a nagy reneszánsz uralkodó háza népét, a kutyákat, meg a túloldalon a kesztyűs kezén sólymot tartó, csuklyás udvari csillagászt, Galeotto Marziót. Talán innen jöhetett az ötlet, hogy Hunyadi Mátyás udvarának másik ismert itáliai humanista tudósa is a közelben, a nyugati várfalon kapjon bronz emlékjelet.

Antonio Bonfini 1427 táján született az Ascoli Piceno melletti Patrignoneban. Szimbólumnak is tekinthető érdekes véletlen, hogy pontosan 500 esztendővel később, 1927-ben Magyarország éppen Itália segítségével lépett ki a világháborús vereség utáni külpolitikai elszigeteltségből. Bethlen István miniszterelnök persze elsősorban a Jugoszláviával szembeni közös revíziós együttműködés alapján találta meg az összhangot a világháborúban győztes Olaszországgal. De tudjuk: Róma már korábban, a soproni népszavazáshoz adott segítséggel is jelezte, hogy a trianoni tragikus kérdéskörben jóval megértőbb a magyar

revíziós álláspont iránt, mint korábbi szövetségesei. A politikai és a gazdasági együttműködést a kulturális és tudományos kapcsolatok bővítése követte, a hivatalos lépéseket pedig civil kezdeményezések egészítették ki. Ezek körébe sorolható az a gesztus is, amelyről így számolt be a Magyarország című lap 1934. december 19-i száma: *„Festetics Domonkos gróf csertői nagybirtokos felajánlotta a fővárosnak Mátyás király híres történetírójának, Bonfiniusnak bronz mellszobrát, Farkas Zoltán szobrászművész alkotását. A székesfőváros a kormányzónak ajánlotta fel a művészi szobrot, amelyet a királyi palota főkapuja melletti térségen állítottak fel. [...] Pontosan délben érkezett lakosztályából Horthy Miklós kormányzó, Vértessy kabinetirodai főnök és Somkuthy tábornok, a katonai iroda főnökének kíséretében.”*

Az ünnepi beszédet Sipőcz Jenő főpolgármester tartotta. Nem csupán a két ország ezeréves kulturális érintkezéséről emlékezett meg, hanem a jelenbeli együttműködésről is, azal zárva szavait, hogy *„legyen ez a szobor az ősi magyar dicsőség emléke, a magyar jövő reménye és az olasz–magyar barátság hirdetője”*. *„Ezután a kormányzó átvette a szobrot – folytatódik a tudósítás –, [majd] két testőr elhelyezte talapzatára a kormányzó hatalmas koszorúját.”* Beszédet mondott Colonna herceg olasz követ is, míg Ascoli városa (Bonfini tágabb szülőházája) nevében Fradella polgármester koszorúzott. A helyszínt egyébként igen jó érzékkel választották ki az alkotók: akkoriban még ide vezetett föl a nyugati várfalra támaszkodó Palota-út és egy Ybl Miklós tervezte lépcső is.

A gesztusok sorozata azonban ezzel nem ért véget. Fél esztendő múl-

tán a jeles mecénás, Festetics gróf és az alkotóművész – immár Budapesttel összefogva – a szobor újabb példányát Ascoli Piceno városának ajándékozta. A másolat annyiban különbözött budapesti társától, hogy posztamentés Árkay Bertalan tervezte, és olyan motívumokkal díszítette, amelyek eredeti mintái Mátyás király reneszánsz budai palotájának kőfaragványait dekorálták. A Pesti Napló cikke szerint 1935. június 4-én került sor az avatásra az ascoli városháza, a Palazzo Comunale udvarán. Az olasz miniszterelnök, Benito Mussolini nevében az a Medici del Vascello államtitkár üdvözölte a résztvevőket, akinek családja pár évvel korábban szintén eljegyezte magát a magyar kultúrával: az órgrófi familia Tevere-parti palotáját vette meg ugyanis a magyar állam 1927-ben, hogy benne a magyar tudománynak, kultúrának és művészképzésnek ott-hont adjon az Örök Városban. *„Mi, olaszok és magyarok arra vagyunk teremtve, hogy könnyen megértsük egymást – hangoztatta az államtitkár Ascoliban, a vendégek tiszteletére adott villásreggelin. – A Mátyás király korában legvirágzóbb olasz–magyar barátság ma is tart és tartani fog évszázadokon át.”*

Az ikerszobrok története azonban eltérően alakult. Éppen tíz esztendővel felállítás után, a Várnegyed 1944–45 fordulóján zajló ostromában a budai Bonfini-szobor találatot kapott és nyomtalanul elpusztult. Bár a környék képe ezt követően jelentősen megváltozott – a palota nyugati teraszának épületeit és az ide fölvezető lépcsőt nem állították helyre –, mindig akadt, aki szorgalmazta a humanista tudós emlékművének rekonstrukcióját, már csak azért is, mert a tönkrement emlékművek között azon kevesekhez tartozott, amelyeknek nem voltak poli-

tikai komplikációi. Így pl. Prohászka László, a budapesti szobrok történetének szorgalmas kutatója a Magyar Nemzet hasábjain 1990. március 9-én megjelent cikkében éppúgy javasolta a helyreállítást, mint 1994-ben megjelent, *Szoborsorsok* című kötete vonatkozó fejezetében. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium *Reneszánsz Év – 2008* címmel meghirdetett programja keretében azután erre is sor került. Fáskerti István kőfaragómester és munkatársai Ascoliban szilikonmintát vettek a szoborról, ennek segítségével újraöntötték, majd Szilágyi András szobrászművész – finoman átköltve az Árkay Bertalan-féle modellt – újrafaragta a talapzatot. 2009. január 21-én, a programsorozat záróünnepségeinek sorába illesztve avatta fel Hiller István oktatási és kulturális miniszter, Horváth Csaba fővárosi alpolgármester és az Ascoliból érkező Andrea Maria Antonini alpolgármester.

* * *

„*Habent sua fata monumenti*” – érthetjük a 2. századi római grammatikus, Terentianus Maurus nevezetes mondását a szobrokra is. Különösen alkalmasak ugyanis arra, hogy egész közösségek történelmi emlékezetének legyenek összetett jelentéseket hordozni képes helyszínei. Így az a Bonfini-szobor, amelyet Budapest 64 év után kapott vissza, nemcsak a kiváló humanista tudós és az olasz-magyar barátság emlékét idézi, hanem az alkotóét, Farkas Zoltánét is. Ha felütjük *A magyar legújabb kor lexikona* 1930-ban, illetve a *Ki kicsoda? Kortársak lexikona* 1937-ben megjelent kötetét, megtudhatjuk, hogy a szobrászművész és praktizáló ügyvéd 1900. március 27-én született Cinkotán, szülei Farkas Márton orvos és Hirschler Róza. A jogi egyetem után

elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát is, ahol Kisfaludi-Stróbl Zsigmond, Radnai Béla és Telcs Ede is tanították, de irányadó mesterének Stróbl Alajost tekintette, aki mellett 1926-tól pár évig tanársegédként is dolgozott. Tudását Párizsban nem kisebb mesternél tökéletesítette, mint a Rodin segédjeként csakúgy, mint saját remekműveivel világhírűvé váló Emile-Antoine Bourdelle. Farkas Zoltán tehetségét díjak sora fényjelezte: 1921-ben a Ferenczy-féle szobrászati díj, 1923-ban a Műcsarnok *Mention Honorable* elismerése, 1925-ben a Lipótvárosi Kaszinó díja, 1926-ban a Barta Károly-féle díj és az Egyházművészeti Kiállítás szobrászati díja, 1929-ben a barcelonai világkiállítás ezüstérme, 1930-ban az Egyházművészeti Kiállítás *Mention Honorable* elismerése jutott osztályrészéül. A hazaiak mellett kiállított Varsóban, Göteborgban, Stockholmban, Barcelonában, Genfben, Nürnbergben, New Yorkban is, munkái bekerültek a Szépművészeti Múzeum, a Hadtörténeti Múzeum, a Nemzeti Múzeum, a Parlamenti Múzeum, a Varsói Nemzeti Múzeum gyűjteményeibe. Manapság az Akadémia utcában a Bem-tábla, a Régi Zeneakadémia falán (az Andrássy úton) a Liszt-emléktábla őrzi nevét – de ő faragta a genfi Liszt-emléktáblát is.

Farkas Zoltán 1929-ben nyitotta meg ügyvédi irodáját, és e kettős minőségében – jogász és művész – lett ismert és sikeres szereplője a két világháború közötti magyar közéletnek. A húszas évektől dolgozott jogtanácsosként a Spanyol Királyság budapesti követségén – értékes munkájáért a spanyol uralkodó a Katolikus Izabella-rend (*Orden de Isabel la Católica*) lovagkeresztjével tüntette ki. Nyilván ez irányú tevékenységével függött össze, hogy 1934-ben ő készítet-

te el a Buda 1686-os felszabadításáért küzdő spanyol katonák ma is álló, szép emlékdomborművét (Mészáros Árpád építésszel együtt) a budai várfal északi szakaszán, a Bécsi kapu közelében. Farkas ügyvéd úr – Gulyás Pál adatai szerint – kiváló nemzetközi jogi és szerzői jogi szakcikkeket is írt, míg a művészeti közéletben a Nemzeti Szalon elnökeként aratott elismerést. A Bonfini-szoborért pedig az olasz király, III. Viktor Emánuel a Koronarenddel tüntette ki.

De ez a kiváló ember, a nagyszerrű művész és remek jogász sajnos oly korban élt e földön, mikor az ember úgy elaljasult, hogy önként, kéjjel ölt, nemcsak parancsra, és az ország megvadult, s egy rémes végzetten vigyorgott vértől és mocsoktól részegen. Hogy mit élt át Farkas Zoltán ebben az iszonyatos korszakban, megtudhatjuk, ha föllapozzuk Giorgio Perlascanak *L'impostore* címmel megjelent naplóját, amelyben az olasz fiatalember a háborús Budapesten átélt élményeit írta meg. A cím igazat mond, Perlasca, mint tudjuk, igazi csaló és szélhámos volt! A háború végnapjaiban egy olasz élelmiszeripari vállalat üzletkötőjeként tartózkodott Magyarországon, emellett egykori falangistaként, a spanyol polgárháborúban Franco tábornok mellett harcoló önkéntesként jó kapcsolatokat ápolt a Spanyol Királyság budapesti követségével is. Amikor azután a nyilas puccsot követően a spanyol diplomaták elhagyták a magyar fővárost, mert nem akarták elismerni Szálasi uralmát, Perlasca kiadta magát spanyol ügyvivőnek, és e minőségében sok ezer üldözött életét mentette meg a spanyol követség által szervezett ún. védett házakban. Nos, ez a cégéres „csaló” az embermentő munka során a legszorosabb kapcsolatba került

Dr. Farkas Zoltánnal. Az Eötvös utcában állt a spanyol misszió épülete, és ahogy Perlasca írja, „a követségen lakik Farkas Zoltán ügyvéd, aki már több mint 20 éve jogtanácsosa a spanyol diplomáciai képviselőnek. Tanácsokat ad Sanz Briznek jogi ügyekben, ha kell, tolmácsol.” Amikor Perlasca közölte a követségi személyzettel, mire vállalkozott, többek ellenvetéseivel szemben örömmel konstatálhatta, hogy „Farkas doktor azonban teljesen egyetértett velem”. Farkas szerezte meg Carl Joan Danielsson svéd követ egyetértését is ahhoz a megoldáshoz, hogy bár Stockholm vállalja a spanyol érdekek védelmét, ezt ne hozzák nyilvánosságra, mert akkor lehetetlenné válna Perlasca vállalkozása. Azt ezt követő hetekben-hónapokban Perlasca végig Farkassal beszélte meg, mit hogyan csináljanak, mit kell hazudni a nyilasoknak, milyen legyen a kapcsolat Spanyolországgal, miképp szervezzék meg a védett házak felügyeletét és ellátását. Ennek során valamiféle munkamegosztás is kialakult közöttük. Perlasca a kemény fellépés híve volt, míg Farkas sokszor óvta: „egy diplomata nem beszélhet így”, figyelmeztette, mert félt, hogy rájönnek a csalásra. Gyakran kétségei voltak az alkalmazott módszerek törvényességét és diplomáciai érvényességét illetően, de belátta, hogy nem lehet mást tenni. Ő nem volt képes olyan akcióra, ami nem volt törvényes. Nem tudott hazudni, agresszívan követelni, szemrebbenés nélkül csalni a jó érdekében. Gyakran kritizált, fékezte a túlmerész ötleteket, ugyanakkor persze nem ellenkezett, ha Perlasca másként döntött – és így együtt új utakat, új módokat találtak a cselekvésre.

Idővel a berni spanyol követség útlevelét küldött Perlascanak, amellyel legálisan elhagyhatta volna Ma-

gyarországot – de visszatartotta őt a védett házakban lakók sorsa miatti aggodalom. Félig tréfásan ezt mondta Farkasnak: „Kedves Ügyvéd Úr, ha én elmegyek, nem marad senki, akinek Ön elmagyarázhatná a nemzetközi jogot, a megfelelő szabályokat, a törvényességet stb., ezért úgy döntöttem, hogy maradok, még ha ez nem is fog tetszeni Önnek.” De időnként az ügyvéd is okozott galibát az „ügyvivőnek”. December 25-én Perlasca az egyik védett házat látogatta meg, amikor a következő jelenetre került sor. Mint írja, „Farkas – bár ezt mindenki ellenezte – elkísért. Délután 5 óra körül a Mussolini téren megállított minket egy nyilas banda. »Spanyol követség« – mondtam. A banda vezére azt állította, hogy ez nem elég, így megmutattam neki az útlevelemet és a diplomatakártmányomat. De az a hülye a gépkocsivezető és Farkas útlevelét is akarta. Amikor látta, hogy az ügyvédnek magyar neve van és magyarul beszél, feldühödött és pisztolyát lóbálva ki akarta szállítani barátomat a kocsiból. Zsidó disznónak nevezte, úgy látszott, hogy helyben meg akarja ölni. Szerencsére megjelent egy magas rangú katonatiszt és visszatérhettünk a követségre. Megmondtam Farkasnak, többet nem hagyhatja el az épületet.”

Ezt a szabályt persze nem lehetett betartani, mert Perlasca nem tudott tárgyalási szinten magyarul, így a hatóságokkal való összecsapásokra sokszor magával kellett vinnie az ügyvédet. Azok között, akik közösen viszik vásárra a bőrüket, sokszor alakul ki mélyebb rokonszenv és baráti szeretet. „Farkasról nehéz írni annak, aki nem író – emlékezik vissza Perlasca. – Talán mert ügyvédi hivatásában akadályozták, azután amiatt, hogy az üldözöttek egy bizonyos csoport-

jához tartozott, de küzdeni akarásból is, meg talán azért, mert a kultúrembert zavarta a bizonytalanság, mindezért nagy és értékes segítséget adott embermentő munkámhoz.” Visszaemlékezett egyik első találkozásra, a Hungária Szállóban rendezett szilveszteri mulatságra 1943 végén. Farkas bécsi arisztokratacsaládból származó feleségével jött el (Perlasca megjegyzi, hogy az asszony katolikus vallású volt), és úgy táncolt, akár egy fiatalember – ám fáradhatatlan vidámságával ellentétesek voltak kiábrándult szavai. – Ez talán az utolsó táncestély az életemben – mondta illúziótlanul az éjféle koccintásnál „az antibolsevista küzdelem harcosa, nemzeti hős, ügyvéd, irodalmár, a humanistákhoz hasonló lelkületű szobrász” (ezek Perlasca jelzői). Azt mondta, „eddig a közösség önvédelmi harca folyt, de ez immár reménytelenül átváltozik az egyének túlélési harcává, ahol a legsötétebb barbárság és egoizmus uralkodik. Egy év múlva láttuk – ismerte el Perlasca –, hogy teljesen igaza volt. Azt is mesélte Farkas, hogy aznap (tehát 1943 szilveszterén) reggel szokás szerint üdvözölte a Várban Horthy kormányzót, aki azonban már megöregedett, fáradt és reménytelen.”

Perlasca megemlíti, hogy Farkas az egyik legrégebbi magyarországi zsidó családból származott, ősei még Mária Terézia idején költöztek be, és ő magyarnak tekintette magát. Elmegetett volna Olaszországba (ahol a feleségének voltak érdeklődései), illetve Spanyolországba is – ezt a német megszállás után a spanyolok kifejezetten felajánlották neki, arra hivatkozva, hogy megvan az állampolgársága –, de ő azt felelte, hogy magyar akar maradni és nem hagyja el ezt a földet.

Ahogy múltak az iszonyattal teli napok, és kiderült, hogy Perlasca blöffje beválik, a nyilasok elhiszik, hogy a semleges Spanyolország jóindulata érdekében érdemes teljesíteni az állügyvivő követeléseit, Farkas elismerte, hogy olasz barátjának igaza volt. Az új adminisztráció lumpen *homo novus*ai nem tudták, mik a diplomáciai szokások, akik pedig a régiekből megmaradtak, nem figyelmeztették őket erre, mert gyűlölték őket. *„Nem, minden érdem az Öné – háritotta el Perlasca szabadkozását Farkas –, mert én, mint zsidó és olyan ember, aki kötődik a szabályokhoz, nem tudtam volna idáig elmenni, ahogy Sanz Briz sem – így hagytam Önt cselekedni, de szkeptikus voltam az eredményt illetően.”* (Ángel Sanz Briz korábban ügyvivőként vezette a spanyol követséget, és ő állította fel a védett házaknak azt a rendszerét, amelyet Perlasca „működtetett” tovább.) Amikor kiderült, hogy Madrid nem dezavualja az állügyvivő intézkedéseit, *„Farkas sírt a megghatottságtól – írja Perlasca –, és állította, hogy csak az öreg, kedves Spanyolország találhat valamilyen átfogó megoldást a helyzetre”*.

Farkas – Perlasca szerint – szocialista liberális monarchista volt, toleráns ember, aki sokféle véleményt el tudott fogadni, és eltérő álláspontját rendkívül udvariasan képviselte. Am ha valaki becstelen, tisztességtelen, hamis módon érvelt és viselkedett, akkor váratlanul bedühödött. Egy jellemző példa: 1944. szilveszter estéjén, amikor a követségre menekültek együtt koccintottak az új esztendőre, egy E. N. nevű olasz emigráns – miután Perlasca Francóra üritette poharát – éles hangon közölte: köpök Francóra, és meg is tette – mire Farkas annyira megdühödött, hogy nekironított N.-nek és megütötte, úgy kellett

őket szétválasztani. Miután lenyugodott, így panaszkodott Perlascának: *„Ilyen az emberi hála: akiken segítenek, azok a jótevőik ellen fordulnak.”*

1945. január 15-én érte el a front az Eötvös utcát, mire gyorsan zászlót cseréltek: a spanyol helyett a svédet tűzték ki, a spanyolt pedig elővigyázatból elégették. Farkas megkönnyezte a lobogó pusztulását – de nem volt sok idő az elérzékenyülésre. Aznap este bekövetkezett a tragédia. Egy német gránát a házhoz közeli sarkon telibe talált egy orosz üteget, mire a szovjetek azt hitték, a követségen náci partizánok lapulnak, akik egy titkos rádióadó révén adták le az információt. Megrohanták az épületet, vadul kutatni kezdtek, és összeverték, akit csak találtak. Iszonyú lett a felfordulás, mindenki üvöltött, sírt, kiabált. Sajnos Farkas is elveszítette a fejét, és Perlasca hiába próbálta rávenni, hogy maradjon a felesége mellett. A rádiót kutató oroszok a pincében lévő szén alatt két láda fegyvert találtak, pisztolyokat – ám ezek nem valódi fegyverek voltak, hanem a korábbi követ, Miguel Angel de Muguiro muzeális gyűjteménye. Farkas próbálta elmagyarázni a helyzetet, de nem hittek neki, mi több, őt, továbbá két civilbe átöltözött rendőrt, akik a követségen kerestek menedéket, az oroszok rémesen megverték. Utána azonban a katonák megtalálták a borkraktárt, és egy ideig nyugalom lett.

Perlasca ekkor egy idős asszonyt Farkasért küldött, de az ügyvédet nem találták sehol. Végül a portás szőlt, hogy úgy tudja, hárman kiszöktek a tetőn át, és megpróbálják elérni a Pester Lloyd közeli épületét vagy a rendőrség idegenrendészeti osztályának házát. Reggel 4 óra felé jött az orosz parancsnok, és egy hölgy segítségével, aki perfektül beszélt oroszul, végre sikerült elosztatni a félreértéseket: nem náci-

barát, hanem éppen hogy náciellenes menekültekről van szó, akik felszabadítóként várták az orosz hadsereget, a pisztolyok pedig múzeumi tárgyak. A tiszt immár mindent megértett, és nagy ivászat lett a kihallgatás vége. Január 16-án reggel a front továbbgördült dél felé, már az Operánál dörögtek az ágyúk, így az Eötvös utcában enyhült a nyomás. Az emberek kis csoportokban elmentek, csak Farkasné maradt, meg a követség alkalmazottai. Perlasca ellenőrizte a védett házakat, majd Raul Wallenberget kereste – aki aznap reggel indult el Debrecenbe és tűnt el a világtörténelemből, egyelőre ismeretlen időre. Amikor visszaért a követségre, megtudta, hogy megtalálták Farkas szétzúródott holttestét az egyik szomszédos ház udvarán. A rendőrök, akik vele voltak, elmondták, hogy megcsúszott a jeges tetőn. *„Iszonyú csapás volt ez számomra – önti szavakba megrendülését Perlasca –: nagyszerű barátom, ez a tiszteletre méltó ember, egyike az utolsó még létező úriembereknek, elment közülünk, miközben az olyasféle hitvány bűnözők, mint pl. N., megmenekültek.”* Külön fájdalmat okozott annak tudata, hogy Farkas immár nem láthatta azt az örömet és elégedettséget, amit a vállalt hosszú küzdelem sikere eredményezett. *„A felesége folyton azt kérdezte – idézi emlékeit Perlasca –, hogy miképp lehet az, hogy az ő Zoltánja, ez a mindig nyugodt és éles eszű ember, elfogadta azt az ostoba ötletet, hogy a tetőkön át meneküljön, otthagya a családját? A választ keresve – folytatja Perlasca –, azt hiszem, értem, mi történt: a tragikus események hosszú láncolata aláaknázták Farkas morális és fizikai állapotát, és miután brutálisan összeverték, és látta, hogy a rendőrök menekülnek, anélkül követte őket, hogy reálisan fölmérte*

volna, tényleg képes-e keresztüljutni a tetőkön. A követség udvarán temették el. Mielőtt elhagytam volna Magyarországot, ismét elmentem oda, hogy utoljára elbúcsúzzam tőle. De az emléke soha nem fog elmúlni a szívemből.”

Eötvös u. 11/B. A Spanyol Királyság budapesti nagykövetsége. A misszióvezető, D. Enrique de Pastor de Gana érdeklődve hallgat, mert sok mindent tud arról, ami hatvanhét évvel ezelőtt történt. De a spanyol forrásokban úgy szerepel, hogy az Oktogonnál lőtték le véletlenül Farkast. Ángel Sanz-Brizre hivatkoznak – ő már nem tért vissza Pestre, ám így hallhatta valakitől, aki nem ismerte pontosan a részleteket. A követséget 1944-ben irányító ügyvivő emléktáblája kint van az utcai fronton. Embermentő munkáját *A Világ Igaza* címmel ismerte el a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet.

Állunk a nagykövet szobájának ablakában és lenézünk a nemrég fölújított udvarra. A keramitkockákkal szépen kirakott térben jó néhány gesztenyefa állt egykor. Két sudár példány ma is megvan belőlük. Talán egyikük tövében domborulna az a sír, ha még domborulna. De a spanyolok csak a hetvenes évek elején költöztek vissza a házba, addig sokféle intézmény bérelte, használta. Az információs lánc megszakadt, alighanem mindjárt a háború után. Átnéztem a budapesti temetők nyilvántartásait, és ezekből a hónapokból semmi nyoma ilyen nevű halottnak. Lehet tehát, hogy valahol a földben, a gesztenyés gyökerek között még mindig ott fekszenek az igaz ember csontjai.

Egy táblára az ő nevét is fölírjuk majd, hogy az unokák tudják, hová kell leborulniuk.

Esterházy Péter

Máig

Nem vagyok budapesti, itt születtem ugyan, de azután 1951-ben szüleim, idegen ötlet nyomán, az egészséges vidéki levegő mellett döntöttek, és onnét aztán '56 után keveredtünk vissza a bűnös városba, de nem a város-városba, hanem egy elő-be, kertes házak közé, vagyis a mondat eleje úgy pontosítható, hogy nem vagyok városi.

Így igazi „helyeim” sincsenek, helyeim, melyeket rendszeresen használnék. Legföljebb önparodisztikusan éttermeket nevezhetnék meg, szakácsot, főpincért – mintha egy elkóborolt Krúdy-hős volnék. Említhetném persze a Mikszáth teret, mert ott volt a Piarista Gimnázium, életem egyik legfontosabb helyszíne, meg sorolhatnék futballpályákat is, anekdotikusan fölemlégetve egy-egy jelentősebb tizenhatost („ahová bátran betörtünk”), vagy azokat a drámai kocsmákat, amelyeket azután – de hagyjuk.

Egy, csak egy helyet említek, a pesti Duna-partnak az Erzsébet híd előtti szakaszát; sokszor üldögéltem ott, természetesen a rakodópart alsó kövén, el-
elmenekülvén az egyetemi órákról. Ott egyszer rám nézett egy lány. Én meg vissza. Mintha szívemből szólt volna.

Máig nézem.

Jelenits István

Sokarcú város

Gimnazista diák voltam, amikor a háború után családunk Budapestre került. Azóta öt év megszakítással, jó hatvan éve ebben a városban élek. Hálás vagyok, hogy ilyen sokarcú, sokszínű várost mondhatok otthonomnak.

Szeretem Budát hegyekre felfutó útjaival. A várral, amelynek régi titkait a háború tárta fel igazán előttünk. Érdeklődéssel jártam be Csepelt, ahol gyakorkló tanár voltam néhány hónapig, később pedig (titokban) bibliaórákat tartottam érdeklődő munkásembereknek. Idő múltán a piarista gimnázium tanáraként diákjaimat látogatva ismertem meg Pest egész peremvidékének érdekes világát, Babits és Vasadi Péter Rákospalotáját, Cinkotát, ahol néhány évig nagyapámék laktak, őt magát nem ismerhettem, mert fiatalon meghalt az első világháborúban szerzett betegségében. Kerékpártúrákra indulva sokszor döcögtem végig a Vácra, Gödöllőre, Ócsára vezető végtelen utakat, amelyeket ma már modern, nagyvárosi épületek szegélyeznek.

Leginkább mégis Pestet, a Belvárost érzem otthonomnak. Ez hétköznapi város, mint Buda, mégis sok szeretni való emléket őriz. Az Erzsébet híd pesti hídfője mellett egy római őrtorony romja közt bujkálhattunk diákkoromban.

Vigyázott ránk a Belvárosi Templom, amely olyan kedvesen egyesíti a középkor méltóságát meg a barokk derűjét, belső terében összeférnek a reneszánsz emlékei Molnár C. Pál szépséges modern szárnyas oltárával. Diákjaim sokáig focizni jártak a sekrestyéje mellé.

Sokat járok – gyalog – a belvárosi utcákon. Nem sétálva, nem kutyát sétáltatva, hanem sietős léptekkel reggeli misére, könyvtárba, múzeumba, néha moziba. Sokszor kora reggel, amikor télen még sötét van, nyáron a kelő nap fénye villan végig egy-egy utcán, vakít, ha szembefordulok vele. Érdekes itt is érzékelnem a múltat. A régi (török utáni) Pest egyszerű házait többnyire lebontották, de a házfalak mögül ki-kibukkanó régi városfal maradványaira még itt-ott fölnézhetek. A templomok is megvannak: a dominikánusoké, amelyet aztán az angolkisasszonyok kaptak meg, a pálosoké, amelyet most egyetemi templomként ismerünk, s a ferenceseké. Ezeknek a templomoknak a tornya már nem – vagy alig – emelkedik a sokemeletes, újabb kori házak fölé. Körülöttük, előttük alig maradt egy picinyke tér, hogy megcsodálhassuk őket. A pálos rendház ma központi szeminárium. Régi telkén épültek az egyetem teológiai karának, majd később a jogi karnak az épületei. Ortodox templomok is vannak ebben a régi kisvárosban, dunai kereskedőcsaládok népesítették be Pestnek egy-egy városnegyedét. A méltóságosabb görög templom hívó népe már igencsak megfogyatkozott. Szép liturgiáin olykor szívesen részt veszek. Nagy ünnepeken Görögországból jönnek ide, hogy a néhány itt élő család ne érezze egyedül magát a templomban. A szerb templom szerényebb: a régi Pest kisvárosias környezetét úgy őrzi, mint egy skanzen.

Pest belvárosának északi határa elmosódottabb. A Bazilika s az Akadémia épülete már inkább kívülről simul hozzá, mint délen a Nemzeti Múzeum. A Kálvin térnek pedig megfelelője a Deák tér, nemes klasszicista evangélikus templomával s a hozzá tartozó (iskola)épületekkel. A régi megyeházában egynéhány hónapig édesapám is dolgozott. A Városháza hatalmas épületsora a Habsburg Birodalom veteránjainak használatára épült, onnan még spanyol anyanyelvű diákok is jártak a régi piarista gimnáziumba.

Pest Budához képest szegényes városka volt. Régi, egyszerű házait le is bontották a két város egyesítése után. Pest mai belvárosa nem olyan rangos, mint más európai fővárosoké. A millenniumot megelőző évek óta különböző stílusban sokemeletes palotákat, iskolákat, bérházakat építettek benne. Szeretem a tarkaságát, amelyet egy városrendező szemmérték mégsem engedett túlságosan elszabadulni. És meghatottan fedezem fel a régi kisváros utcáinak ma is meglévő furcsa rendjét, különös kalandosságát, amelyet nem változtatott meg az épületek kicserélődése. Olyan ez a Belváros, mint egy napóra. Aki sokszor járja az utcáit, annak nem kell az órát nézegetnie. Akaratlanul is megtanulja, melyik utcán hány órakor vetődik át az árnyék egyik oldalról a másikra.

A modern ízlés arra törekszik, hogy a világvárosi forgalom mellett szépségeket is őrizzen a városközpont. A régi kolostorkerteket beépítették, de a Károlyi-palota kertjéből gyönyörű kis park lett. Egy-egy régi ház belső udvarát pedig egyenesen lefedték, s nagyon kedves belső tereket alakítottak ki belőlük. A terekről egymást váltó ideológiák jó néhány nagyméretű szobrot eltávolítottak, helyettük mostanában kedves, játékos szobrok jelentek meg egy-egy utcasarkon vagy egy-egy kis tér virágágyai közt. Ezekre senki sem haragszik,

pestiek s városnéző turisták elismerő mosollyal nézegetik őket, szívesen fényképezkednek velük.

Lassan egy éve már, hogy a szerzetesrend, amelynek tagja vagyok, visszakapta s újjáépítette hatalmas épületét a Belvárosi Templom mögött. A helyhez több évszázad kapcsol minket, a tizennyolcadik század eleje óta itt tanítottak elődeink. Övék volt Pest első, több mint száz évig egyetlen gimnáziuma. A mostani épület még nincs százéves, 1917-ben készült el, 1953-ban elvették tőlünk, s a legutóbbi időkig az egyetem bölcsészkarja használta, birtokolta. Én (1951-ben) ebben a házban érettségiztem, '55-ben itt kaptam egyetemi diplomát. Most az ötödik emeletén lakom. Ablakom keletre néz, a háztetőkre, s főként az égre nyílik. Hajnalban a felkelő nap köszönt. Ha korán ébredek, s nem felhős az ég, figyelhetem, hogy halványodik el a hold, hogy tűnik el az égről az esthajnalcsillag.

Mátyus Aliz

Egy kapu, amin át...

Gyerekkorunkban úgy gondoltuk, mi hárman, hárman voltunk testvérek, hogy ha egy kapu szóba kerül, olyan formában, hogy kapun át, akkor nem következhet utána más közlés, mint a bejutás a mennyországba. Oda készültünk bejutni, mindent ennek érdekében tettünk. Jók voltunk, vagy jók szerettünk volna lenni, meggyóntuk, ha nem sikerült, elimádkoztuk a feloldozásunkhoz kellő imádságokat, esténként sem mulasztottuk el az imát, s utána a kérést (hogy jók lehessünk), édes pici Jézuskám, segítsd meg a kicsi Alizkát, Ferenckét, Tamáskát, (és hogy mindenkink jó lehessen) édesanyánkat, édesapánkat, Ilonka nagymamát, Géza nagypapát, Gizus nagymamát, Móricz nagyapát, Klári nénit, Mariannt, Klárit, Mártikát, Cilukát, (és hogy jók között lehessünk jók) minden rokonunkat, ismerősünket, Ámen.

És most, itt egy budapesti kapu, amin át. Sőt, pesti kapu, amin át. Mi több, egy zuglói kapu, a Kövér Lajos utcából. És persze hogy nem. Azon át oda, nem. És azon át nem is az oda, hanem az ide volt a fontos. Egy labda jött át rajta. Érkezett! Egy gurulni néha alig tudó labda. Hepehupás. És mindig épp akkor, amikor épp odaértünk. A kapuba. A kapu elé. Onnan, átról. A kapu mögül. Ahol vártak bennünket. Fogadott bennünket az a lábunk elé érkező labda. És Zuglóba Óbudáról épp azért költöztünk, hogy várjanak és fogadjanak bennünket. Én a bátyámra gondoltam, közel akartam lenni hozzá. A testvéremhez, az egyikhez. Akihez egyáltalán lehetett, lévén a másik nagyon távol. Akikkel (mindkettővel) gyerekkorunkban együtt voltunk jók és szerettünk volna lenni jók.

A labda nem a testvérem kapuján gurult elénk, tőlük nem is gurulhatott volna, náluk a kapu annál sokkal földig érőbb, s nekik soha életükben nem volt hepehupás labdájuk. Az ő házuk tőlünk, a Kövér Lajos utcához képest, épp az ellenkező irányban volt. A labda a Kövér Lajos utcában a kapu alatt egy kutya szájából érkezett, kihajította az utcára, a kapu alatt, úgy passzolta a járdára. És

amikor már nagyon ismertük egymást, s tudta, hogy nem ijeszt meg bennünket, ugatott is hozzá, örömeiben.

A Kövér Lajos utcában a kutya Lexi névre hallgatott. Egyszer nem vettük észre, hogy a gazda közeledik felénk a járdán, sose láttuk, s Bence, a fiam, akinek szólt a passz, éppen a lábára helyezte a labdát, háromévesen nem is volt olyan könnyű betalálni a rés alatt, viszont, hogy a labda hepehupás volt, jó volt, hogy nem gurult el, sem előle, se az úttestre, így veszélye nem lévén a játéknak, épp félreálltam, és a kutya gazdája, egy hölgy, nem kikerült bennünket, az úttest felől, hanem a kapuhoz ment, nyitni kezdte, s ahelyett, hogy egymás felé megindulót kettősünket megfeddte volna, biztatott minket. – Csak nyugodtan – s becsukta a kaput. – Lexinek hívják. És sose elég neki az idő, amennyit játszani tudok vele.

Lexi a házig kísérté gazdáját, futkosott és ugrált körülötte, amíg csak be nem ment, aztán diadalugatással vissza a kapuhoz, szájába vette a labdát, s ki a kapu alatt. Néha csak kidugta a résen. Hátrább ment, s várta, hogy a fiam rúgja neki. Kapus lett volna Lexi, ha ember. S nagyon szorgalmas ember. Volt hozzá kedve, hogy Bencével ezt a kidobást, berúgást akárhányszor eljátssza.

Ha nem volt kedvünk levegőre menni, ha inkább a lakásban maradtunk volna, olvastunk volna tovább, csak eszünkbe kellett, hogy jusson Lexi, már indultunk is. Számíthattunk rá. Hogy elindít bennünket. És hogy hozza a labdát.

Amikortól Lexit ismertük, miénk lett Zugló. Már tartoztunk hozzá. S akkor be kellett látnunk, hogy az a rozoga, vasrácsos kapu, ami mögött ott hasalt orrával a labdán, minket várva, kedvesebb volt már, mint a bátyáméktól és Lexitől is eltérő irányban, mert mindkettőre derékszögben található, fejét oldal és felfelé, büszkén tartó kőmadár. A kőmadarat tavasszal találtuk meg, amikor levelezni kezdtek körülötte a fák, és gyerekkorom városának, a pápai alsóváros, ahol felnőttem, házaihoz hasonló, sokablakos hosszúház előtt állt, talapzaton, szárnya fellebbentve. Vitathatatlanul sasmadár volt. De amikor egy reggelre a házat földig rombolták, de úgy, hogy a romok alatt kikövetkeztetni se lehetett a kőmadarat, és én, rögtön, miután hazatértünk, egy könyv írásába kezdtem, s azt el is végeztem, *Kőmadár Zuglóban* lett a címe, akkor, közvetlenül, tüstént és azonnal, attól a lebontásra ítélt háztól el tudtunk indulni a Kövér Lajos utcába, ki se kellett mondanunk egymásnak, a kapuhoz mentünk. Már Lexi kezdett fáradni, mire búcsúszavainkat kimondtuk, holnap is jövünk, Lexi.

A nagyfiú Bence, aki rég nem sétál már a Kövér Lajos utcában, nem tudja, hogy se Lexi, a német juhász kutya, se kapu, se ház. A helyére egy ugyanolyan háromemeletes került, mint amelyet felépítettek a kőmadárhoz tartozó ház helyett. De a Kövér Lajos utcának a másik végén nemcsak az egyikre, mindkét oldalra felépítették az emeletes társasházakat. S ettől ez a szegény Kövér Lajos utca olyan lett, mint egy cső. Egy csőben sétálunk manapság a Kövér Lajos utcán. Egy vonzóan tágas utca helyett. De meg sem tudom mondani, hogy minek. Nincs Lexi, nincs hepehupás labda, nincs várakozás, nincs öröm, nincs játék, nincs csaholás, ugatás, s nincs a kiáltás, egy gyereké, Lexi, amikor Lexi nem néz oda épp, s ő rúgja a labdát.

Tegnap végigmentem a Kövér Lajos utcán. Nincs egyetlen kapuja sem, amelyik alatt átférne egy labda. Még egy hepehupás sem.

Móser Zoltán

Ez egy fa

Igen, ez egy fa: különös, hűvösvölgyi fa. Azt hiszem, már nincs meg, tehát csak volt. Hisz ez a sorsa minden fának, minden élőlénynek. De ez a fotó itt arról tudósít, hogy biztosan volt: a hetvenes-nyolcvanas években még láttam, hisz fényképeztem. Zsámbékról jártam be dolgozni, és ahogy Budakeszi után a János-hegyi nyergen átjöttünk, a pálos kolostor romjai után, ahogy ereszkedünk lefelé, egy éles kanyarban vettem észre. Majd tíz évig néztem, figyeltem, és aztán egyszer, amikor kellő megvilágítást kaptam, lefényképeztem. Azután sokáig őriztem a fiókomban. Végül egy, a József Attila verseihez készült albumomba, kaptam helyett. *Mint erdőben a vadnyom – József Attilához vezető képek* című fotóalbum első fejezetében a szakma számára is nehezen értelmezhető korai szonett-koszorúhoz, *A Kozmosz énekéhez* társított képek szerepeltek. Bonyolultsága ellenére nagyon is vonzó volt olvasni ezt a versciklust, hisz tele van látható és áttetsző képpel, sőt túlradó képfolyamokkal, ám ezek sokszor nehezen felfejthetők. Én azért ezt úgy próbáltam felfejteni, hogy mindegyik szonett mellé egy-egy fotót választottam. A 7. szonett mellé – nem az egész szöveget, csak egy részletet idézve – került ez a kép, hogy egymást magyarázzák, erősítsék:

*A nagy, elomló asszony-test eseten
Vonagló vággyá őrjít, mint örök
Földéhes, izzadt gazdát a rögök...*

Így folytat – az én elképzelésem szerint – párbeszédet József Attila ezzel a hűvösvölgyi fával, és ez a különös fatörzs így beszélget a költővel a vágyról, a testről és a szerelemről.

Ráday Mihály

Király utca 9.

Pest legrégebbi, megmaradt – még barokk kori – polgárháza a Százéves étterem, vagyis a Kriszt-ház épülete. Van avagy volt még néhány olyan, mely átépített homlokzata mögött őrzi még 18. századi falait, de fogynak nagyon. Legutóbb a Reáltanoda utca 8. és a Nagymező utca 5. tűnt el, s van még egy barokk-gyanús ház a déli Váci utcában is. Így bizonyosnak mondható, hogy Pest második legrégebbi háza a Király utca 9.

Ünnep volt a házban 2010. szeptember 3-án: a tulajdonosok és vendégeik megünnepelték az „Öreg hölgy” 200. születésnapját!

Bár 1953–54-ben, a második világháborús sérülések után tíz évvel már Horler Miklós szakértő tervezői munkája nyomán műemléki helyreállítást kapott az épület, s 1976-ban Komarik Dénes (Hild–Ybl Alapítvány) tudományos dokumentációt is készített róla, a születés időpontja körül vannak még homályos pontok, az ünnep, az öröm és a lelkesedés, a ház mai állapotát illetően ezek a bizonytalanságok teljesen lényegtelenek.

Tudható, hogy a 19. század elején is még nagyjából német nyelvű Pest nevezetes polgára, Häussler Sebestyén (a Hét Választófejedelem tulajdonosa) vette a telket, s – az ő halála után – egyik veje, Oberhäuser János építtetett rá házat (nagy valószínűséggel) Brein Fülöp tervezői közreműködésével. Az 1838-as nagy árvíz utáni helyreállítást nevezetes építésszel, Pollack Mihállyal végeztette el a család, mert, mint tudható, Komarik kikutatta: a borkereskedő Oberhäuser Pollack apósának sógora volt... (Egyébként a Nemzeti Múzeum építészete tervezte a szomszéd házat, a Király utca 11.-et, melyről éppen a Budapest előző számában esett szó.)

A ház 1809–10 között épült, s késő barokk, vagyis copf és klasszicista stílusjegyeket egyaránt visel az „arculatán”. És ez az arculat teljesen rendben van!

Tízennégy éve vette meg az épületet a VI. kerület, vagyis Terézváros Önkormányzatától két angoltanár, Verasztó Lajos és Hencsei Kálmán. A tetőt éppen akkor javíttatta ki a kerület, de a ház más részei erősen elhanyagolt állapotban voltak. Az „Öreg hölgy” – ahogy egymás között nevezik – két „testőre” az első emelet helyiség-sorában nyelviskolát alakított ki, a második emeleten pedig két lakást. A fürdőszobák, konyhák – természetesen – megfelelnek a mai igényeknek, de a filungos ajtók zöme, az ablakok spalettái, s maguk a kifelé nyíló külső szárnyakkal szerelt ablakok mind megmaradtak, miután leszedték róluk a sok festékréteget, s gondosan kijavították a hibáikat. A szobákban korabeli kályhák díszlenek, s bár számítógép s egyéb kortárs holmi bőven található a helyiségekben, a tágas régi szobák hangulata s a mai ember igényei tökéletes szimbiózisban élnek itt.

Lehet eltüntetni a cső- és kábel-erdőt a kapualjából s a házfalokról, lehet megtartani a praktikus kerékvetőket, lehet rendben tartani az udvart, ez itt bizonyított, s bárhol másutt követhető példa. Az udvarban volt egy autószerelő

műhely még egy évtizede. Mára eltűnt, s bár van garázs is a telken, az meghúzódik az U alakú épület takarásában, az ápolt növényekkel beültetett kertben.

Manapság valósággal elképzelhetetlen, hogy egy régi ház megmaradjon úgy, hogy nem építenek rá emeletet, nem építik be még a tetőterét sem, pedig erre szokott jönni a régi részek felújítását is lehetővé tevő pénz! A műemlékes hatóság is rábólint az ilyen kezdeményezésekre, hiszen pénzbeli támogatásra mód nemigen van, s adókedvezmény ilyesmire Magyarországon még mindig nem adható! Valahogy pedig mégiscsak menteni kell az ország épített örökségét. Minden udvarba – általában – újabb épületszárny kerül, s a napfény lassan eltűnik a korábbi telekspekulációktól még megkímélt telkekről is. Itt kevés pénzből, sok baráti és rokoni segítséggel, lassan-lassan, tíz év alatt mindig egy kicsit előbbre jutva, megoldották a feladatot, példaszerűen.

Az ingyencék is találhatnak különleges csemegéket a Király utca 9.-ben. Az utca szintjén és az emeleteken is. E ház helyiségei – mint számos kortársában is – festve voltak. Itt két teremben megtartották a falkutatások során feltárt nagyobb, összefüggő részleteket, s szándékukban áll a restauráltatást is elvégezni, ha majd erre is telik. Növényi indákat, sablonok segítségével, de kézzel festett mintákat láthat, aki bejut, a második emeleti lakás egyik hálósobájában, s a földszint jobb oldali üzletének egyik helyiségében bárki, aki belép a boltba s felnéz a mennyezetre. A kapu mindkét oldalán megvannak a boltok, s eredeti funkciójukban működtetik a bérlők ezeket az üzleteket. Balra egy virágüzletet, jobbra egy francia sajtok, borok, konyhai eszközök árusításával kombinált kávézót talál, aki erre sétál a nyitva tartás idején. Mert azon túl a boltok bejáratát, kirakatát nagy vastáblák zárják el az illetéktelenek elől, mint a körülbelül egyidős és (még) megőrzött házakon másutt a városainkban.

Különleges dolog, hogy a háborúban leszakadt gangokat más, lebontott házak elemeivel pótolták még az ötvenes évekbeli tatarozásakor. Még az is fennmaradt az iratokban, hogy az Október 6-a utca 12. lebontásakor ott „fölslegessé lett”, de megőrzött, féltetett kovácsoltvas korlátokkal pótolták, ami ezen a helyen helyreállíthatatlan volt már. A piszkei vörösmész-kő körfolyosó egyik első emeleti kőlapja eltér a többitől: faragott felületű, különleges darab, érdemes „felfedezni”. A pince egyik-másik köve – állítólag – még a római időkől származik.

A pincét is teljesen felújították, téglaboltzatai ma is a 200 évvel ezelőtt élt szakemberek munkáját dicsérik. Még az új WC-blokkokat is úgy alakították ki, hogy a boltzatokat ezekben a kis helyiségekben is láttatni engedik. A pince termeiben klubot alakítottak ki, s egy kis – megfelelően megvilágított – színpad is szolgálja az új funkciót.

A kapualj falán keretbe foglalva lóg a Podmaniczky-díj oklevele, amelyet Verasztó és Hencsei egy zalai kis középkori eredetű kápolna lelkes helyreállításával érdemeltek ki korábban, 2012 áprilisától pedig már mellette hirdeti egy újabb oklevél a műemlékesek Forster Gyula-érmét.

Azóta többször is, legutóbb 2012. június 11-én telt meg az udvar ismét vendégekkel. Az „Öreg hölgy” a megfelelő „ránccfelvarrása” után, megifjodva, 202 évesen is fogadhatta a hódolóit, meg a születésnapját itt ünneplő szerzőt és az ő rokonait, barátait. Ezúttal is voltak az udvaron megterített asztalok körül kevésbé ismert arcok, meg ismertek is bőven. Verasztóék meg a testvérek, rokonok, barátok, akik segítettek a ház megújításában, most abban serényked-

tek, hogy minél szebb ünnep legyen ez az évforduló is. Egy újabb igazi polgári ünnep Budapesten, egy felejthetetlen nap a Király utca 9. udvarán!

Stefanovits Péter

Fényes pont

Az EGY keresése földi utunk során nem múló vágy, erősödik az évek sokasodásával, a rátalálás biztos tudata meggyőződéssé válik, állandó érzéssé módosul, kilép a lét keretéből, könyvek lapjain mutatja magát, pirkadati álomhatáron kísért, mint a hajdani lány, azután erdő képe, szeles hegytető, hózápor...

A Koronázási templom tornyának és a Szent Erzsébet-dóm égbe vesző egyeneseinek metszését itt látom FÖNT az Országúti Ferences Templom barokk tornyai között Budán, ahol első áldozó voltam.

Nagyon fényes pont.

Anyámra gondolok, pozsonyi gyermekkorára, és Apámra, aki Kassán nőtt fel.

Száraz Miklós György

Parti lépcsőn

A kínaiak úgy tartják, a folyók és a hegyek változnak, de az ember nem változik. Bámulom a vizet, és elképzelem, ahogy a folyó elmosza a nyomunkat, iszapjával befedi létezésünk emlékét is. A víz hömpölyög, én meg a holnapra gondolok, amikor majd ledőlnek a város palotái, vízbe omlanak a hidak, a vár falai, ahogy eltűntek a Jagellók reneszánsz palotái és Aquincum márványszentélyei is. Magyar Anjouk, Károly Róbert és Nagy Lajos hajói úsztak itt, Zsigmond pompás ezüztörpe, Mátyás „luxus-gályája”, a velencei mintára épített *Bucentaurus*, az Esztergom alatt elsüllyedt kincses gályák, melyeken Lajos király özvegye, Mária királyné a budai kincstár drágaságait mentette volna 1526-ban. Mennyi lélekvesztő: vitorlások, gőző-

sök, ember vontatta vízi alkotmányok. Török és magyar vitézekkel tömött sajkák, uszályok és ladikok, dereglyék, „ulmi skatulyáknak” mondott hasas, dunai bárkák. Itt hajózott nyugatnak a sárkány őrizte aranygyapjat kutató argonauták élén Iasón, itt csordogáltak kelet felé, a világverő Attila udvarába, a Nibelung-monda hősei. *Salus reipublicae Danubius*, a köztársaság üdvé ez a nagy víz, hirdeti Augustus kétezres esztendő érmének felirata. A császár is szerette a folyót? Mondjuk inkább úgy, számolt vele, idáig, a nagy folyó partjáiig tolta ki a birodalom határait. Hatalmas Hister, mondja Plinius. Tengermély Danubius, tódítja Horatius. Egy aquincumi oltárfelirat szerint Tiberius Haterius Callenicus állította azt a hömpölygő folyónak. Aquin-

cumi ásatáson került elő az a sírkő is, mely a császárkultusz főpapjának, Caius Retonius Danuviusnak a földi maradványai fölött magasodott. Egy másik felirat Danuviusról, Diassumarus fiáról regél. Az ember saját képére formálja isteneit, nevet ad nekik, majd róluk kereszteli el gyermekeit, hogy hatalmat és biztonságot sugárzó nevük óvja őket. A folyó legenda is. Andronicus, a XVI. századi portugál lovagregény titokzatos szerzője a Buda vára alatt hömpölygő folyóról ír, melynek partjain elrabolt királyfik, álruhás hercegek, ármánykodó grófok nyüzsögnek, világszép hercegnők kegyeiért lovagok hada – az Elefántos Lovag, a Rejtett Nap és a Szárnyaló Sas Lovagja – tör lándzsát, s a vár súlyos falait az angol király seregei ostromolják, az erdőben oroszlánok tenyésznek. Vannak folyók, melyek szeretik az embert, elfogadják, hogy kicicomázza őket, hídjaival, tornyaival köréjük, rájuk telepedjen. Szelíd folyók az ilyenek, kedélyesek. De léteznek olyanok is, melyek nem szeretik a történelmet, ügyet sem vetnek az emberre, hiszen saját történetük van, és az maga a történelem. Ilyen folyó ez is, amelynek a partján ülök. Történelem előtti korszakok, ősidők folyója. Egy rövid írásában az ukrán esszéista, Jurij Andruhovics azt állítja, hogy Közép-Európa irreális struktúrájában, Európa kellős közepén, mégis Európa legtávolabbi csücskében az egyetlen realitás a zene. Lehet véletlen, hogy a tizenegy éves Bartók Nagyszöllősen, 1892 áprilisában tartott első nyilvános hangversenyén Beethoven op. 53. zongoraszonátájának allegróját játszotta, majd előadta saját zongoradarabját, melynek címe: *A Duna folyása?* Andruhovics Közép-Európáról írva – nem a hajdaniról, az osztrák–magyarról, a németről, a lengyelről vagy a cári

oroszról, nem a zsidóról, hanem mindezek maradékáról, vagyis a mai Közép-Európáról írva – bevallja, hogy gyerekkora óta vonzzák a romok, a nyirkos rothadás, a megbonthatatlan, remegő fiziológia, megigézik az ódon falak, korhadt gerendák, porladó tárgyak. Írásában vissza-visszatér egy erős kép: elárvult kisfiú érkezik a folyóhoz, megáll a parton, bámulja a nagy vizet, a szigeteket, a túlsópartot. Szűkre szabott életében még sosem látott ilyen hatalmas vízfelületet. Számára a hömpölygő folyó egyszerre valódi és jelképes, mitologikus határ: a folyón túl kezdődik az Újvilág, vagyis a jövő, a folyón túl fekszik minden, ami idővel lesz (vagy nem lesz). Olyan vagyok, mondja Picasso, mint a hömpölygő folyam, amely magával ragadja a partjaihoz túl közel növő fákat, behajigált állattetemeteket vagy a benne fejlődő mikrobákat. Mindezt magammal sodrom és megyek tovább. Leonardónak a múltó idő jelképe, melynek vizébe gázolva úgy gondolkodik, hogy a folyó vize, mely hozzánk ér, a vége annak, ami elmúlt, és eleje annak, ami majd elkövetkezik, vagyis a folyó, mely éppen a bőrünkhöz ér, a jelen idő. Az első világháborút követő évek valamelyikében a pesti Ludoviceumban tanuló horvát Miroslav Krleža a naiv festő, Krsto Hegedušić *Árvíz* című képének ürügyén pokoli látomást vetít elénk. Az iszapos, szomorú folyó túlsópartján nyárfák, 'magyar ciprusok' sorakoznak, a bánatos vizeken hullák sodródhatnak, szappanreklámokkal teleragasztott zöld boltajtót, cégtáblákat, döglött madártetemeteket, bűzös rongyokat ragad magával a víz. A festő sorsa, és az íróé is, nem más, mint hogy a megreagulázhatatlan, zavaros „folyót”, az emberi létezést figyelje, mely sáros áradatként hömpölyög, roncsokat és disznótetemeteket forgat, bugyborog-

tat. Infernális látomás ez, a mulandóság, a széthullás örökkön zajló, meg nem torpanó folyamatát idézi, ugyanazt, amit Jack Kerouac is érez, amikor az algiersi rév kompjának karfájára könyökölve kel át a Mississippin, s csavargó cimboráival együtt bámulja a „vizek barna atyját”, amint előhőmpölyög Amerika közepéből, egyszerre sodorva Montana szálfáit, Dakota sárát, Iowa hulladékát, és amit csak beleöntöttek a Háromágú Villa óta, ahol a víz titka jégben fogan. Kisgyerekkoromban apai nagyapám mesélte először, hogy ez a víz a Fekete-erdőben ered és a Fekete-tengerbe torkollik. Félelmetes és vonzó, mesészerű közlés volt. Micsoda erdő és micsoda tenger... Ez a két hatalmasnak képzelt, baljós sötétség, amelyet a bokámat nyaldosó folyó köt össze, megragadott. Ott ülök, ahol egykor nagyapámmal. Bámulom a vizet. Naplemente? Báránfelhők, bíborszínű egek? Mindegy. Színek, felhők, fények: a természet, ha úgy tartja kedve, egy gyártelepet is felöltöztet. Mindez most nem érdekes. Ülök a parton, ahol a víz háttárvonal, világokat választ el és kapcsol össze. Hegyek és sík, köztük a hatalmas víz, mely tesz ránk, hiába erőltetjük, nem törődik velünk, dicső múltunkkal, álmainkkal és ábrándjainkkal, megvalósulatlan terveinkkel, a hajdani birodalommal, melyből az Atlanti-óceánig és Córdobáig, a görög Attikáig vágtaztak és poroszkáltak a kalandozó lovasok, nem érdekli a középkor végi európai Eldorádó, melynek székvárosában az ókori görög-latin symposionok divatját, a vigadva vitatkozás és együtt gondolkodás ősi formáját humanista gondolkodók élesztgették. Mátyás híres könyvtára, a Bibliotheca Corviniana nem múzeum volt, halott művek díszes temetője, hanem pezsgő szalon, szellemi

műhely, mely nemcsak az uralkodó kedvét szolgálta, hanem ahol itáliai teológusok és itáliai műveltségű magyar főpapok disputáltak, vívtak és érveltek a terített asztalnál vagy a pamlagon heverve, boroskupával a kezükben. A király a könyvtár helyiségeit a reneszánsz palota közepén, a folyóra néző szárnyban építtette fel, és a könyvesház pompája vetekedett a trónteremével. Hatalmas, színes üvegablakokon áradt be a fény, körben, a falak mentén mindenütt aranyozott polcok, rajtuk a bőrbe, színes selyembe és bársonyba kötött, címeres, zománccízes kódexek. A híres bibliotéka tudatos továbbépítésének Mátyás halálával vége szakadt, pótolhatatlan kötetait nyakra-főre kölcsönözgették, az olaszok többsége visszatért Itáliába, a Jagelló-kor humanistái – magyarok, lengyelek, csehek és morvák, osztrákok – mégis szerették Budát, mert a reneszánsz pompája és tündöklése még mindig vonzotta őket, és vonzotta Közép-Európa első irodalmi egyesülete, az első közép-európai akadémia, a humanista tudósok, papok, írók és költők testvéri társasága, a korábban is működő, de hivatalosan csak 1497-ben alakult Sodalitas Litteraria Danubiana. Egy bécsi professzor, természettudós és költő, Conrad Celtis az alapító atya, és a Dunai Tudós Társaságban Bécs, Buda, Krakkó és Prága tollforgatói egyesültek, hogy a kiváló tudósok, teológusok, művészek a testvérület tagjaiként együttműködve még hatékonyabban alkot-hassanak. Nemzetek fölötti szövetség volt a társaság. A budai magyar és a budai cseh kancellária humanistáit, osztrák, német, magyar, cseh, morva, lengyel és talján tudósokat fogott össze, rendszeresen symposionokat tartott, Bécsben székelt, de tagjainak többsége Budán tartózkodott. Janus,

az ünnepelt költő Padovából és Ferrarából, a Pó partjáról mindig visszatért ide, ehhez a folyóhoz, Pannóniába, és Hungáriában először ő mondta ki: a mi folyónk. Felállok a lépcsőről, hátat fordítok a víznek, és fél óra múlva ott ülök a folyóparthoz közeli kis teremben, négy méterre a zenésztől, markomban pohár, lábam mellett vörösboros flaskó. A persekutor úgy fújja a szaxofont, mintha menekülne, mint-

ha alvó tigris körül ólálkodna lábujjhegyen. A szünetben ő is vörösborot kortyolgat, és elmeséli, hogy valaha, amikor még kölyök volt, a nagyapjával járt le a partra, volt egy lépcsőjük, később meg a Vigadóval szemben ringó hajóra járt igazi zenét hallgatni. Elgondolkodva bámul rám, belekortyol a borába, és mielőtt visszamennénk a terembe, tétován elmosolyodik. – A Duna még megvan – mondja.

Szlukevényi Katalin

A kert

Ha egyetlen hely, akkor az Eötvös Collegium kertje. Mert az nemcsak minden, hanem mindennek az ellentéte is. Egység, amelyben nem összemosódnak, hanem szabadon találkoznak és bontakozhatnak ki a különböző irányok.

Főváros – a Körtér csak két perc gyalog – és vidék, hiszen mindenünnen jött egyetemisták otthona.

A nagyváros közepe, és mégis kert, kicsi park. Nyüzsgés és meditáció.

Ahogy a Collegium: egyszerre eleven közösségi hely és védett magánszféra.

Az épület fiú- és a lányszárnya mentén végig. Ideális hely nappal tanulás-hoz, éjszaka szerelmeskedéshez.

Az ember itt az idő tudatában él, hiszen csak egyetemi évei idején lakhat ott, miközben a hely szelleme évszázados hagyományba kapcsolja be; a fákon követheti az évszakok, társai arcán pedig a saját változását; és mégis az időtlen szellemi élet illúziójában: egykori lakói teljesítménye révén örökké érvényesen, mindenkori lakói révén mindig fiatalon.

Valachi Anna

Udvarom, udvarom...

„...szép kerek udvarom, nem söpör már többé az én gyöngé karom.”

Gyakran énekelem mély átéléssel ezt a bánatos népdalt mosogatás közben. Hogy miért éppen ezzel a nótával vigasztalom magam, ha házi munkára kényszerülök, arról sokáig sejtelmem sem volt. Hirtelen világosodott meg az elmém, amikor a dal szövege tudatosította bennem a kesergésre készítő, réges-régi emlékképeket.

Rákospalotán, egy kertes ház vízvezeték nélküli, leválasztott lakásában nőttem fel, két évvel fiatalabb húgommal együtt. Szüleink egész nap dolgoztak, s munka mellett esti egyetemre jártak; szinte csak vasárnaponként találkoztunk velük. Idős, beteges nagymamánk vigyázott-főzött ránk – de a nehéz fizikai munkákban egyre inkább segítségre szorult. Mint „rangidős”, kislánykorom óta én hordtam a sarki kútról a főzéshez-mosáshoz szükséges vizet. S amint akkorára nőttem, hogy fölé tudtam hajolni a konyhai tűzhelyre tett, nagyobbfajta vājdlingnak, az én reszortom lett a családi ebédet követő mosogatás.

Életem legutálatosabb óráit töltöttem ebben a fürdőszobát is helyettesítő, ablaktalan helyiségben, ahol mindig tisztátalannak éreztem magam, mert a tányérokról, lábasokról leolvadt zsiradék vastagon szétterült a mosogatóvíz felületén és a kezemen. Új vizet nem melegíthettem, mert spórolni kellett a kannák tartalmával – különösen télen, amikor a csúszós utakon amúgy is nehéz volt beszerezni az utánpótlást. Az esti mosdásokat is gyűlöltem, hiszen a lavór nem helyettesíthette a fürdőkádat. Apánk hétvégén a Széchenyi fürdőbe járt tisztálkodni, mi, többiek, a KÖJÁL helyi kirendeltségére, tusolni.

Mégis imádtam ott lakni, mert a falakon túl maga az édenkert várt, amelyet a szenvedélyesen kertészkedő szomszéd bácsi varázsolt körénk. Ő egész nap a tágas udvarban tett-vett, fákat oltott, palántákat ültetett, veteményeskertjét bővítette – s miközben ott lábatlankodtam mellette, türelmesen elmagyarázta, mire van szükségük a növényeknek. Alig vártam, hogy végezzek az otthoni feladataimmal, és minél több időt a közelében tölthessek. Tőle tudtam meg, mi az a papsajt, milyen jó íze van az akácvirágnak, és azt is, hogy a virágba boruló fák és bokrok nem spontán ajándékai a természetnek, ellenkezőleg; a kertet nap mint nap, szorgalmasan gondozni kell. Több se kellett nekem: elkunyeráltam tőle a gereblyét, hogy azontúl én tartsam tisztán a gyepet és a kerti utat a hulló levelektől.

Megért minden fáradságot a kertészkedés. Ha kiléptem a verandánkról a szabadba, arborétumban éreztem magam. Ablakunk a szomszéd ültette diófára nézett, s ha az udvarról nyíló mosókonyhába indultam, vagy napozni, szelőlözködni vágytam, gyümölcs- és akácfák, orgona- és bazsarózsabokrok, kerti ágyások szegélyezték az utamat.

Mindennap akadt fölfedezni való ebben a buján szabad, mégis ápolt növényi környezetben. Tavasszal nem győztem csodálni, milyen gyorsan duzzadnak-növekednek az apró rügyek és szirmok a minap még tar ágakon. Már-már mágikus méreteket öltött az óriási kert, amely a föld alatt is folytatódott; egyik reggel észrevettem, hogy a lépcsőfeljárónk kőkockái közti réseken illatos gyöngyvirág-szálak bújnak elő, s napról napra egyre többen lettek. A csokornyikert-képződmény hajtásait természetesen saját tulajdonomnak tekintettem.

Előbb-utóbb úgy fogtam föl az otthoni kötelességeket, mint jogosan elvárt belépődíjat ebbe a csodálatos ligetbe. A tágas udvar és a minden évszakban más arcát mutató kert kárpótolt a konyhai munka fáradalmaiért. Ha zordra fordult az idő, a kályha mögötti kuckóban, könyvekkel körülbástyázva olvastam és álmodoztam, így vártam az új tavaszt.

Tizenhét éves voltam, amikor elköltöztünk Zuglóba, egy lakótelepi, összkomfortos lakásba, később Újpalotára, majd Újpestre. Azóta panelba zárva élünk, és néha úgy érzem, megfulladok a látványos-meghitt és éltető környezet nélkül, az elveszett paradicsom hiányától.

Hosszú évekig álmodtam a Bem utcai udvarról, ahol az első fényképek készültek rólam és a húgomról. Apánk rendszeresen megörökített bennünket a bódító illatú orgonabokrok előtt – és fiatal anyánkat is, amint egy vihar által megtépázott, csaknem derékszögben megdőlt körtefa árnyékában, a nyugágyban hűsölve is az egyetemi jegyzeteit bújja.

Mindez a múlté, és már csak kettőnkben, a testvérekben él a földi édenkert elbűvölő emlékképe és illatélménye. Soha többé nem sikerült viszontlátnunk gyermekkorunk pazar kulisszáit – pedig kétszer is megkíséreltük az áhított találkozást. Harminc éve lehetett, amikor bekopogva a ház új tulajdonosához, megkértük, hadd nézzünk körbe az udvaron. Nem engedett be, magas kerítéssel vette körül a házat – de a régről ismerős, mámorító kertillatot nem tudta elzárni előlünk. Oxigénsátrat vont körénk a kapu mögül kiáradó, tüdőtagító fuvallat – bizonyosságul annak, hogy a kertészkedő szomszéd életműve őt magát is túlélte: a légkör egy hegyi szanatórium atmoszférájával vetekedett.

Hogy meddig tarthatott az édeni utószezon, örök titok marad. Ma már nyoma sincs sem a kertnek, sem a fáknak: az udvar tarlóvá vált, ahonnan kihalt az élet. (Ki lehetett az a barbár, aki ennyi szépséget elpusztított? Talán ki lehetne nyomozni, ha volna ilyesmire energiám – de mit érnék a bűnös nevével?)

Egy kimondatlan kérdésemre mégis megsúgták a választ a földézett érzéki emlékek. Most már tudom, miért mindig mosogatás közben kíváncsoznak ki belőlem a megfosztottságról és örökös hiányérzetről panaszkodó, vigasztalan melódiák.

Vathy Zsuzsa

Két Nyúl utca

Huszonhárom évvel ezelőtt költöztünk a budapesti Veres Pálné utcából a Lónyay utcába. A két ház, légvonalban, talán ötszáz méterre lehet egymástól, az egyik belvárosi, a másik ferencvárosi. Ez is számít? Eszünkbe se jutott. A most százéves házat a csepeli papírgyár igazgatója építtette, ő is itt lakott a családjával, gondolom, az első emeleten. A négyemeletes ház két szárnyában ma száz-százhusz lakás van.

Negyedik emeleti, utcai lakásunk, mint maga a ház is, modernnek számított a múlt század elején. Két nagyobb és két kisebb szoba, viszonylag kicsi konyha, még kisebb fürdőszoba – ideális egy négytagú családnak, ahol a gyerekek iskolába járnak, a szülők otthon dolgoznak, mert szabadúszók. Fél év telhetett el, amikor összegyűltek a tapasztalatok – ne felejtsem el, aznap, amikor odaköltöztünk, a ház előtt hasba szúrtak egy férfit –, ennek összegzése, én nem bírok itt élni.

Az ötvenes-hatvanas évek gyakorlata szerint, a száz négyzetméteres lakásban két család lakott, társbérlet volt. De mert bérlőik nem kedvelték egymást, nem használták közösen se a konyhát, se a fürdőszobát, az egyik család lavórban mosakodott a kis szobában, a másik konyhának használta a kis szobáját. Ha berúgott az idősebb társbérlet, mesélték később a szomszédok, kiállt a lakás

elé a függőfolyosóra, és órákon át zengett a ház a kiabálásától. Szidta, akit kellett, akit nem, azt is, kommentálta az aznapi eseményeket. A másik társbérleti adott, vett és közvetített különféle „hiánycikkekkel”, utoljára akkor láttam, amikor a Vásárcsarnokban a biztonsági őrök körbevették, majd letartóztatták, mert hamis ezresekkel fizetett.

Amikor ideköltöztünk, a ház lakói közül ketten börtönben voltak, egyikük fiatalabb, a másik idősebb. Remélhetőleg, Zsolti, a fiatalabb, szabadulása után nem került vissza, elég volt neki a négy év, hogy kijárja a börtöniskolát.

A földszinti soron még egy különös figura lakott, talán mert egyedül élt, nyári esteiken kiállt ő is a folyosóra, és zengő hangján – kitűnő operaénekes lehetett volna belőle – tudatta a ház lakóival, mi történt a világban, mit hallott a rádióban, és hogy amikor katona volt, milyen feladatokat kapott, mivel teltek a napjai. Hogy miből élt, nem tudom, talán alkalmi munkából, de az is lehet, hogy valamilyen fogyatékkal rokkantnyugdíjas volt.

Öt-hat évvel ezelőtt, mert napokon át nem jött ki a lakásából, a szomszédok rátörték az ajtót. Holtan találták, vérmérgezésben halt meg. Egyik este elment havat lapátolni, és megsebezte a lábát. Nem ment el orvoshoz, nem hívott senkit, magára zárta az ajtót. Hogy a vérmérgezés fájdalmát hogy tudta elviselni, talány.

A háznak volt még egy hajléktalanja is, Zoli. Neki nem volt lakása, hol a hátsó lépcsősoron, hol itt, hol ott húzódott meg, napközben a házbeliektől enni-valót vagy pénzt kapott. De mert egy idő után az éjszakákat már nem tölthette a házunkban, átköltözött a szomszéd utcába, egy udvari kamrába. Itt eltűrték a házbeliek. Zoli itt élt, amíg egyik évben szokatlanul kemény tél volt, a kamrában a hálósákok sem védték meg, egyik éjjel kihűlt a teste, megfagyott.

Négyemeletes házunk tulajdonképpen ötemeletes volt, legfelső szintjét, vagyis padlásterét a hatvanas években beépítették. Az új lakásokat, mint mondták, az akkori belügyminisztérium dolgozói kapták, így az elvtársi lakók aránya megnőtt, a házban érezni lehetett, hogy nem óhajtják, nem sürgetik a rendszerváltozást. Ma már nem ők, hanem a leszármazottak, az új tulajdonosok vagy az albérlők lakják.

Szóval, fél év után úgy éreztem, nem lehet itt lakni, nem bírok itt megmaradni. Elkezdtem újra hirdetésekkel nézni, és kerestük, kerestük a nekünk való lakást.

Közben telt az idő. A felettünk lévő idősek lakók meghaltak, helyükre egy cigány család költözött. Nem akármilyen, az apa a Rajkó zenekar tizennégy éves hegedűse volt, jól kereső, ismert zenész lett belőle. Felesége, három gyermeke és a nagyszámú rokonság kellő tisztelettel kezelte a nem akármilyen családfenntartót.

Eltérő életszokásaink már az első napon – éjszakán – nyilvánvalóvá váltak, éjjel egy órakor zajlott a költözés, és a család mindjárt hozzá is látott a festés utáni nagytakarításhoz. Mit csinál ilyenkor az egy emelettel lejjebb lakó? Felmegy, bemutatkozik, és megmondja, ők már alszanak, fekdjenek le azok is, inkább reggel takarítsanak. Abbahagyták, lefeküdtek, így már az első napon kiderült, mindent azzal kell kezdeni, hogy előtte megbeszéljük egymással.

A lakótársi kapcsolatok a legkülönfélébb területeken működtek. A telefonálástól a három iskolás gyerek házi feladatának átnézéséig, az álláskereső papírok kitöltéséig, az egymás alatti/feletti, éjjel/nappali lakáshasználatig. Az eredmény az lett, a két család tényleg megtanulta kezelni egymást.

Amikor a hegedűs és cimbalmos férj éjszakai munkahelye megszűnt, egyik zenésztársa Németországban szerzett neki állást. Ennek következménye lett, hogy egy német asszony is belépett az életükbe. A vékony, szép feleség egyik nap felült a repülőgépre, és elment a férje után. Mikor hazajött, az arca egy kicsit nyugodtabb volt, mint amikor elment. Mi történt?, kérdeztük. Megvertem, mondta. Szétnyitotta a tenyerét: Megütöttem, egy marék haját kitéptem, és megmondtam neki, az én férjemet ne molesztálja. Magyaráztatul hozzátette: ezt ilyenkor muszáj.

Néhány éve elköltöztek, a lányaik férjhez mentek, a fiuk talán kijárt valamilyen iskolát, vagy zenész lett ő is. Magdi, a feleség ma is dolgozik, takarít az orvosi egyetemen. Ha az utcán összetalálkozunk, megöleljük, megcsókoljuk egymást.

Házunk nevezetes lakóit ezzel még nem soroltam fel. A háznak ugyanebben a szárnyában, ugyancsak a negyedik emeleten lakott vagy tíz évig Benedek Marcell és családja. Sokáig azt hittem, hogy abban az utcai lakásban, ahol mi – az egyik írásából derült ki, hogy tévedtem. Házunk a/ és b/ szárnya között ugyanis egy U alakú udvar van, ahol a negyvenes években egy kávéház kerthelyisége működött, délután zenéltek és táncoltak, délelőtt pedig a kávéház szokásos élete zajlott. Benedek Marcell egyik írásában megemlíti: délelőtt itthon dolgozom, és a nyitott ablaknál hallom, amint lenn, a sakkozók a sakkbábuikat odébb teszik a táblán. Azt is megemlíti, 1947-ben itt írta meg az utolsó Szabadkőműves Kiáltványt. Fia, Benedek István lenn, a földszinti udvarban játszott a házbeli gyerekekkel, és nem kétséges, hogy Benedek Elek, az apa, illetve nagypapa is meglátogatta őket, járt a házban. Ha a liftben nem is, de a lépcsőn néha megfordul a fejemben, mi volna, ha ő jönne velem szembe? Ha vele találkozónék össze?

Ki hinné – amikor ideköltöztünk, én se hittem volna –, hogy a Lónyay utcában, házunk b/ szárnyában működött 1912–1916 között a Nyugat? Már itt laktunk, amikor kitudódott. A Ferencváros újság szerkesztőségébe írt a ház egy korábbi lakója – köszönet neki érte –, és tudatta velünk, hogy négy éven át itt volt a Nyugat.

A magamfajtnak ettől eláll a lélegzete. Hogy itt, az ablak alatt ment el száz évvel ezelőtt Kaffka Margit, Ady Endre, Bródy Sándor, és még sokan, akiknek a neve nem maradt fenn, de óriási vágy élt bennük, hogy írók, költők legyenek, verseik, novelláik megjelenjenek a Nyugatban. Iskolás koromban éreztem hasonlót – Pápán nőttem fel –, amikor felfogtam, hogy ugyanezek az utcákon lépkedett Petőfi és Jókai, és a tízéves Deák Ferenc (Ferkó) is. Sőt, ugyanabba az iskolába járt, ahova én is járok.

Az emlékezés kedvéért egy levél Kaffka Margittól, 1916. november 25-én:

Kedves Fenyő, Bármennyire szeretek is Magától hosszú levelet kapni, mégis ki kell jelentenem, hogy az „Ifjú Lázár”-omra pazarolt három oldal egy rövid mondatban is összefoglalhatta volna. Ez a novellám nem tetszik Önöknek.

Egy levél Ignótustól Fenyőnek:

Drága Miksám, Én e sorokban csak két dologról beszélnék veled. Az egyik a Nyugaté. Könyörgök, ne hagyd abba, – nem csupán anyagiak miatt nem, de

mert te vagy az egyetlen, ki a két tábor közt közvetíteni tud, s végső esetben szelídíteni, s egyeztetni tudja őket. Szeretettel hívetek: Ignotus.

Igaz, a levél 1918-ban íródott, két évvel azután, hogy a Nyugat szerkesztősége már elment innét, de nem tudtam megállni, hogy ne másoljam ide. Ha ma írná Ignotus, vajon melyik lap főszerkesztőjének címezné?

Nem család, nem ámitás, 1902-ben a Mikszáth család is egy évig a Lónyay utcában lakott, éppen a velünk szemközti házban. Már Lónyaynak hívták akkor is, nem a korábbi Két Nyúl utca nevet viselte – és valószínűleg azért laktak csak egy évig itt, mert még szegények voltak, és szinte minden évben költöztek, egyik olcsó lakásból a másikba mentek. Ide a Dohány utcából jöttek, ott már megvolt mind a három gyermek, Lacika, Jánoska és Berci, és a Dohány utcai lakásban először az írónak külön szobája is volt.

Mauks Ilona visszaemlékezéséből megtudjuk, életük egyik legszomorúbb eseménye is a Dohány utcában történt. Laci, Jánoska, az anya difteritist kapott, és hiába béreltek ki az emeleten még egy lakást, hogy a beteget és az egészségeseket szétválasszák, Laci meggyógyult, az anya meggyógyult, de Jánoska negyvenfokos lázát nem sikerült elmulasztani. Három hétig viaskodtak a halállal, már azt hitték, legyőzték, egyik reggel a kisfiú tisztán megszólalt:

„Apa! Édesapa! Tedd el jól ezt a fényes krajcárt (az orvos adta neki reggel) és kosztold érte ezentúl az állatkáimat: a báránykát, a nyulacskát és a lovacs-kát.” Estefele lehunyta a szemét és elaludt örökre.

Az anyát, apát meggyötörte középső gyermekük halála. Utaztak, fürdőbe mentek, mindent megpróbáltak, hogy a szomorúságot elűzzék. November elsején másik lakásba költöztek, ide, a Lónyay utcába.

„Jó hatással volt az uramra a lakás más beosztása, berendezése. A kis Berci egyik nap felült a játék lovára és azt kiabálta, Hoppla Fukszi, hoppla Lisel – és amúgy, kocsis módra megeresztett egypár német donner wettert. Kálmán csak hallgatott, aztán olyan jóízű kacajra fakadt, mint a boldog időkben, régen, nagyon régen... Karácsony táján egy kis karácsonyfát vettem. Bevitte a szobájába. Egy jó idő múltán benyitottam, mit látok benn? Ott ült régen elhanyagolt íróasztala előtt; a fenyőfácskát feltette az asztalra. Alája rakta Jánoska báránykáját, lovacs-káját és nyulacskáját, ő maga pedig írt, írt gyors kézzel, a fejét kissé oldalt hajtotta, hogy a lepergő könnyei rá ne hulljanak a papirosra.” (A *ló, a bárányka és a nyúl* című elbeszélés.)

Mielőtt magunk mögött hagynánk a művészeket, meg kell még említeni, hogy a túlsó oldalon, a 13-as számú házban lakott a tehetséges cigány festő, Péli Tamás, aki fiatalon halt meg, de figyelemre méltó életművet hagyott maga után. 1994-ig lakott a velünk szemben lévő házban, akár ismerhettük is volna egymást. Őt nem, de a képeit ismertem, pszichiátere egy jó barátunk volt – ő is fiatalon halt meg, Pozsgai Kálmán –, akit egy szép olajfestménnyel ajándékozott meg. Náluk láttam először Péli képet, és tőle hallottam először Péli Tamásról.

Ezek után menjünk vissza abba az időbe, amikor a Lónyay utcát úgy hívták, hogy Két Nyúl utca. Miért?! Nyulakat tenyésztett valaki? Nyúlketreceket

készített? Itt árulták a húsvéti nyulakat? Egyik sem. Az utca nevét A Két Nyúlhoz – Zwei Hasengasse – nevű kocsmá adta. Sajnálom, hogy nem láthattam! Elképzelem a sötét színű padlódeszkákat, a sötétbarna asztalokat, székeket, és a söntést, mert természetesen nemcsak étterme, hanem söntése is volt a Két Nyúl kocsmának, ahol egy nagyfröccs vagy egy korsó sör mellett órákig beszélgettek egymással a törzsvendégek.

Az utca elején működő mezőgazdasági gépgyárat is a képzeletemre bízom, bár gépgyárat nehezebben tudok elképzelni, mint egy kocsmát. Az utca elején, ahol most a képzőművészeti szakiskola és a Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium van, mondhatom úgy is, ahol a belváros véget ér, ott működött az első mezőgazdaság gépgyár. Vidats István, kalocsai szabómeszter fia alapította 1842-ben, aki lakatosszakmát tanult, később géptant, rajzot. A társadalmi változás elkötelezettje volt. Mint Széchenyi, Deák, Kossuth, ő is azt hangoztatta, hogy „nemzeti ipar nélkül tökéletlen az ország”. Gyárában hozzákezdett a gépek korszerűsítéséhez és gyártásához, többek között olyan ekéket készített, hogy messze földön híresek lettek. Fia Vasvári, Petőfi mellett harcolt az 1848-as forradalomban, elfogták, halálra ítélték, majd az ítéletet várfogságra változtatták.

Az utca közepe felé haladva egy másik mester emléktábláját és házát látjuk. Ő a Gregersen nevű norvég ács volt. Vándor- és tanulmányútja során Magyarországot is útba ejtette, megismerkedett egy magyar lánnyal, feleségül vette. Itt telepedett le, és asztalosgyárat létesített a Két Nyúl utcában. Egyemeletes, szép lakóházában, mondják, Lotz Károly-festmények is voltak. Részt vett több híd, út és középület építésében, a tiszai árvíz után pedig olyan komoly részt vállalt Szeged újjáépítésében, hogy nemességet és lovagrendet kapott a magyar kormánytól.

Milyen szerencsénk van, mondhatjuk, hogy egy kalocsai és egy norvég meszterember is lakott a Két Nyúl utcában. Hogy Szamuely Tibor is lakott-e itt, akinek a nevét majdnem ötven évig viselte az utca, nem tudom. Remélem, nem.

Apósom, aki 1905-ben született, amikor először látogatott meg bennünket a Lónyay utcában, a Kálvin téren megállt, és felkiáltott: – De hisz ez a Fenyves áruház! Hányszor vásároltam én itt! A Tolna megyei! Ha kérdezték tőlem, hova menjenek, mindenkinek ezt ajánlottam.

A Kálvin téren korábban református iskola volt, majd amikor újat építettek helyette, Fenyves Dezső kereskedő megvásárolta a Kálvin tér 7. szám alatti telket, és áruházat építtetett rajta. Az áruház híres volt a vásárlókkal való kiemelten udvarias bánásmódjáról, választékos áruiról, kínálatáról, de a tulajdonos az eladó kisasszonyok külsejére is gondolt: fizetésük mellé fodrászhoz szóló bérletet is adott nekik. Harminc év működés után Fenyves Dezsőt, az áruház tulajdonosát, mint annyi budapesti zsidót, Auschwitzba deportálták, vagyis kivégezték, meggyilkolták.

Mivel dicsekedhetünk ma, mi az, ami van is, és működik is a Lónyay utcában? Ügyvédi irodák, orvosi rendelők, kutyakozmetikumok, nyomtatók, fénymásolók, irodák és irodák?

A Ráday utcai könyvesház vezetője, Orbán Gyuri figyelmeztet, nézzem meg az 50-es számú házat, mit találok az udvarán? Végh Árpád – olvasom a táblán

– Műszeripari Üzem, alapítva ötven évvel ezelőtt. (Működteti Végh László, Végh Árpád fia.)

Bekopogok, vagyis a nyitott ajtón bemegyek, és mintha egy nagy lakásban lennék, ahol nemcsak a szobában, előszobában, konyhában, hanem a mosdóban, vécében is gépek dolgoznának. Hány gépük van?, kérdezem. Tizenöt, mondja Végh Árpád. Megtudom tőle, hogy alkatrészeket gyártanak, hengerfejeket újítanak fel – korábban a svéd golyóscsapágyhoz is ők készítették a szükséges alkatrészeket, de ez a privatizációkor megszűnt –, jelenleg német, angol és hazai megrendelőik vannak. Még annyit mond, bizony, itt minden fogpiszkálónyi helyre be kell suvasztani egy gépet, és már el is tűnik az ajtók nélküli „szobákban”.

Nézem a mozgó hengereket, beleszimatolok a számomra kellemes, gépolajszagú levegőbe, és arra gondolok, végre, valahol dolgoznak, nem csak értelmezik, magyarázzák, menedzselik, reklámozzák a munka tárgyát. Ezzel a jó érzéssel indulok hazafelé, hogy láttam egy műszeripari üzemet, láttam a VEMŰ-t – és amikor a Nyugat épülete, vagyis a házunk elé érek, eszembe jut, néhány évig itt működött a Partvonal Kiadó, nemrég költöztek el, biztosan jön helyettük egy másik.

Szóval, van műszeripari üzem, van (volt) kiadó is, minden megvan, ahogy Ottlik írja.

Mondhatom ezek után, hogy nem szeretem a Lónyay utcát? Nem mondhatom. Szeretem, de hogy megszeressem, húsz év kellett hozzá.

Voigt Vilmos

A Csalogány utca és egykori világa

1940-ben születtem, és – érthető történelmi okokból – körülbelül 1945-től emlékszem vissza arra a környékre, ahol laktunk. Most, visszagondolván az azóta eltelt hovatovább kétszer is számító „emberöltőre”, szinte el sem hiszem, mi minden változott meg – nem is annyira a „szemem láttára”, mint inkább „a hátam mögött”.

És persze mindez egyetlen (vagy legfeljebb néhány) kocka egy hosszú filmtekercsről.

Később egy kissé érdekelt is a környék várostörténete, úgyhogy tudom, a megszokott várostörténetekben *Vasszerstódt* (magyarra fordítva: *Víziváros*) néven ismert városész az egyszerűbb szőlősgazdák-vendéglősök-iparosok fertályaként csak Budának a törököktől való visszafoglalása utáni képződmény. Itt ekkor főként németül beszélnek, a lelki gondozók meg a „boszniai” ferencesek voltak. A Várhegy északi lejtőjén, a mai Csalogány utca vonalában, a középkorban a Szent Péter vértanú templomáról elnevezett kis település létezett. A megszokottan kis méretű templom alapfalai az utca ma 7–9–11. számú házaitól pár

méert északra, az udvarban ma is láthatók. E környéket Buda középkorában még *Judenstadt* néven is említik.

Persze akár ennél korábbra is visszatekerhetjük a filmet! Köztudott, hogy a mai budai Duna-parti „Fő utca” annak idején római út volt, amelyből éppen itt, a Csalogány utcánál ágazott el a nyugatra, talán egészen a mai Bécsig vezető út... Az iskolában mi még tanultunk ilyesmit, úgyhogy amikor az 1960-as években az utcában cserélték a vízvezetékot, örömmel láthattam, hogy kb. 70 centivel a mai kövezet alatt csakugyan ott voltak a rómaiak szép lapos útkövei!

Jóval későbbi korban a környék madárnevű utcái (Kacsa, Hattyú és persze a Csalogány) egyfelől a 19. századi magyar nyelvű városszépítéset termékei – másfelől kevésbé

A Csalogány és a Medve utca sarka,
a ház sarkán a medve-cégér

széplelkű találmányok: kocsmák, fogadók nevéből származnak. Az (Arany) Kacsa név máig meg is maradt. Egy *Zum Zwei Lerchen* nevű kocsmában azonban kifogott a lelkes magyarítókön: a kettőből egyre fogyott madár (a „csalogány”) ugyanis tévedés. Hiszen a *Lerche* egy másik madár: a „pacsirta”. A környékben a régi, hagyományos vendéglők (*Zöld hordó, Négy szürke*) csak a második világháború utáni változások miatt tűntek el. A Medve utca és a Csalogány utca északnyugati sarkán az emelet magasában hosszú vasrudat tartó, még félméteresnél is kisebb, kőből faragott fekete medveszobor is cégér volt. A vendéglők beosztása egyforma volt: az épület utcai sarokrészében volt a söntés és az ebédlő, beljebb meg, a ház többi része által körbefogva, az oleánderekkel, eperfákkal beültetett „kerthelyiség”: a kecskelábú asztalokon a piros-fehér kockás abroszokkal. A vendégek még inkább pipáztak, mint cigarettáztak, és kalapjukat sem vették le az ivóban. Minden háznak volt lovaskocsi-bejárata, és természetesen a kétszárnyú ajtó mögött, lépcsőkön megközelíthető pincéje is. A lépcső szélén hevederrel eresztették le, majd húzták fel a hordókat. A vendéglátáshoz megvoltak a szolgáltatók is: nemcsak a nyeret és hámot készítő iparos, hanem a szomszéd háztömbben Wagner úr, a „szikvízgyáros”, akitől még mi is hoztuk a szódavizet, és csodáltuk, amikor a gyönyörűen felszerszámozott két muraközi ló elindult az egy egész szódásüvegüteggelel megrakott kocsival. A tömbjeget is lovas kocsikon szállították, de nem helyből, hanem a „messzi óbudai jéggyárból”. Egyébként mindent lovas kocsikkal bonyolítottak le: a szemétszállítást, bútorszállítást, tüzelőfuvarozást, építőanyag-szállítást, még a „csomagos postás” is kockára emlékeztető, magas tetejű kocsival jött. Volt még ló húzta locsolókocsi is. Söröskocsikat is gyakran láttunk, bár ekkor már nem volt a környéken serfőzde. (A középkorban viszont e környéken működött Buda egyik legrégebbi serfőzdeje.) Csak az ószeres/handlé meg az üveges járt gyalog. És persze az edény- és üstfoltozó, harsány „fazekat drótozok, fazekat fótozok” kiáltásokkal. Volt naponta részegen kiáltozó „világháborús hadirokkant”, és a templom bejáratánál mindig volt egy-két rongyos koldus vagy koldusnő is.

A környék „önellátó” volt. Kődobásnyira három pék: két cseh és egy zsidó, két hentes, egyik német, másik magyar, két kis szatócs (magyarok). Minthogy a sarkon iskola volt, vele szemben kis papírbolt működött, első világháborús rokkant, s talán a testvérei: két öreg kisasszony. Már volt egy autójavító műhely is, vezető szociáldemokrata szakszervezeti bizalmi főnökkel. A szenes és a suszter a szomszéd ház pincéjében működött. Még engem is ide, a közelbe küldtek hol ezért, hol azért. A távolabbi Margit körútra csak borbélyhoz jártam, meg pörkölni való kávéért. És 1945 nyarán meg 1956 végén ablaküvegért. Az én időmben persze nem volt szénavásár az utca végén, a Széna téren, de innen kezdődött a Széll Kálmán téri piac, ahová a háziasszonyok naponta jártak bevásárolni. Fél óráig is eltartott az egy-egy csirkére vagy hizott kacsára folytatott alkudozás. Minthogy már a háború alatt is szigorú élelmiszer-jegyrendszer volt, és ez a béke első évtizedében is folytatódott – ez a piac egyedülálló lehetőség volt a budai környék parasztasszonyai meg a „reakciós” I. és II. kerületek „úriasszonyai” számára egyaránt. (Ma Fény utcai „piac” és az egyik Mammút áruház lett mindebből.)

E világ határa lett az 1894-ben így elnevezett Margit körút. A Margit hídig nyúló rész ekkor Országút nevet kapott, és ennek a Széna tértől kezdődő része volt az Obere Landstrasse. Modernizálásának második nagy szakasza a XX. század elejére vált látványossá. Ekkor lett a „korcsolyázó tó” helyén a későbbi Széll Kálmán tér. Ettől északra a Felső Országút első két nevezetes épülete volt: balra a „Margit körúti fogház”, vele szemben a „régii Szent János Kórház”, épületének közepén az inkább kápolna méretű (a középkori Szent Péter-templomnál nem nagyobb) épület. Ez is a 17. században épült, a járványok leküzdésére és szegény betegek elhelyezésére. 1739-ben a pestisjárvány legyőzésének emlékére építették a kápolnát. A század végére az épület állaga nagyon megromlott, ám csak 1820-ra készült el az újraépített kórház, amely hét

évtizedig az egyetlen „budai városi” kórház maradt. (Csak 1898 nyarára készül el a Diósárok-dűlőben az „új” Szent János Kórház.) A második világháborúban lebombázták, 1949-ben távolították el a romokat (a templommal együtt). Mindaddig a mai távolsági autóbuszváróig terjedt a templom kertje: végén a szabály szerint szabadtéri áhítatra kiépített lourdes-i barlanggal. A Margit körút mai szintje alatt úgy fél méterrel voltak a falak, pár kőlépcsőn lefelé lehetett bejutni az épületekbe. Nem ez volt a plébániatemplom, és nem is az „országúti”, Ágoston-rendi templom, amelyet József császár adott át a ferenceseknek. Voltaképpen a Batthyány téren levő Anna-templom számított plébániának. A Fő utca

A Margit körút az ostrom után,
jobbra a ferences templom és iskola

41–53. számokon álló Szent Erzsébet-templom és kórház volt eredetileg a ferenceseké (akik török mecsetből alakították át!), és gyerekkoromban ez gyakran nyitva állt. A Margit körüti kis templom végénél a budai alsó várfal helyrehozott maradványai ma is láthatók, még a keresztutca túloldalán is (az udvarban). Az utca neve „eredetileg” Menhely utca volt, az 1950-es években „Iparitanuló utcának” keresztelték át, mivel ekkor az épület ilyen intézményként működött. Visszafelé a kórház irányában a saroképület rejtje a budai Polgári Lövészegylet egykori épületét, a 19. század eleji lőtáblás céllövő-versenyek színhelyét. (A lövészek már a reformkorban a Lövőház utca másik végére, a Marczibányi térre költöztek át.)

A Margit körút nagy (és pár esetben építészettörténetileg nevezetes) új épületei mellett a faluszéli zsellérsorokra emlékeztető házak az utcától befelé nyúltak. Nem voltak közművesítve, és előttük a „járda” úgy fél méterrel magasabb volt az utca szintjénél, ahol már réges-régen sárga villamos (a 6-os) és kék autóbusz (a 12-es) járt. Láttam kék taxit és szürke taxit, természetesen valódi, kívül levő, zászlós, azaz „lecsapható” taxiórával. De konfliktus már csak vidéken láthattam. Elég sok helyen volt nyilvános, mustársárga dobozos telefon, amely persze „tantusszal” működött. Ha a tantusz „leesett”, kezdődhetett a beszélgetés – időkorlátozás nélkül, ám a szerkezet váratlan hibáival. Amíg ki nem tépték a lapjaikat, vaskos telefonkönyveket lehetett használni.

Ha valakinek van egy kis érzéke a történelem iránt, hamar észreveheti, a mi nemzedékünk csak egyetlen az egymást követő hullámok között! Az előttünk levőkről már nem tudunk, az utánunk jövőkről még nem...

Még a Csalogány utca körül sem történt másképp.

Nemcsak a már akkor is régiségek, nyomorúságos viskók voltak láthatók errefelé, hanem a harmincas évektől kezdve, főleg pedig a negyvenes évek elejétől váratlanul nagy számban emelt új épületek is. Egész sor 5-6 emeletes nagy lakóház volt itt, szakszervezetek, kőszénbányák, egészségbiztosító intézmények tulajdonai. Nagy zászlóhelyek, dinamikus épületplasztikák és szobrok voltak láthatók a falakon. Itt láttam először Mattioni Eszter „hímeskő”-kompozícióját. Persze az új házak már mind fel voltak szerelve „modern légoltalmi” pincével, amire hamar szükség is lett. A Csalogány utca és Hattyú utca közötti egyik új háznak kijárata volt mindkét utcára – itt is a háborútól félve. Rögtön e mögött, az utca felső végén ott volt a *Budai Apolló* mozi korszerű, Bauhaus-stílusú betonépülete. (Lebombázták, nem építették újra, évtizedek óta elhanyagolt, kavicsos valami van a helyén, a benzinkúttól innen.)

A Csalogány és az Erőd utca sarka

Amikor az 1930-as években a székesfőváros sok évtizedre előre látó nagyszabású városrendezési tervet dolgozott ki, ebben előkelő helyen szerepelt a budai hegyekből, Budagyöngyétől beinduló széles út, amely a mai Retek

utcában és Csalogány utcában folytatódott volna a Dunáig, hogy ott egy Duna alatti közúti alagút végén, az Alkotmány utcában bukkanjon a felvilágra. Ma is lehet látni, hogy a modern házakat nem az utca szélére, hanem ennél beljebb engedték csak megépíteni. (Legfeljebb a mai szemlélő nem jön rá, mi is volt e végül is meg nem valósuló terv.)

A múltat sosem fogjuk igazán megismerni!

Amikor 1944 karácsonyára a Vörös Hadsereg a fogaskerekű vasút városmajori végállomásáig jutott – megkezdődött Buda ostroma, a mi környékünk számára is az „utolsó napig”, 1945. február 13-ig. A budai Várba szorított németek többször is megjelentek a ház előtt, és keresték a térképeiken levő alagutat, amely a Várral kötötte össze a ház előtti üres teret. Nem találták. Amikor azonban pár héttel később exhumálták az ostrom alatt elhunyt öregasszonyokat (a szemben levő ház öregek otthona volt) – néhány méterre ott volt a keresett alagút-lejárat! Ez meg az a múlt volt, amiről nem tudtunk.

Ami mindezt mint „emléket” illeti, nem is az jut az eszembe, mi mindenre (és még sok másra) emlékezik az ember, ha megkérdik, aminek mára nyoma sincs! Mennyire a maga életéhez tartozónak érzi ezeket a mozzanatokot, még az olyan apróságokat: hol „tárolták” a kézi utcaseprők taligáit, és azokból milyen sok is volt! De leginkább arra gondolok, ha „én” sem leszek, más nem fog erre emlékezni. Jön a következő hullám a végtelenből!

Zirkuli Péter

Hajós utca

(ahogy a majdnem hároméves Csipi elmeséli)

Engem úgy hívnak: Csipi. Igazából nem ez a nevem. Hanem az, hogy Botond, avagy Boti. De apa és anya még a születésem előtt olvastak valami régi könyvet, amelyik Csipiről szólt. Vagyis Csipikéről, az óriás törpéről. Ezért így hívnak.

A Hajós utca Budapesten van. Budapest pedig Magyarországon van. Ott magyarul beszélnek. Én most Angliában vagyok, Liverpoolban. Itt angolul beszélnek. Vagyis otthon mi, anya, apa, nagyfi meg én, magyarul. A bölcsődében pedig angolul játszunk, énekelünk. S ha azt akarom, hogy a dadák, óvónénik és a többi gyerek megértsék, amit mondok, akkor an-

golul mondom. Én angolul is, magyarul is értem, ki mit beszél. Na, jó, nem mindig, mert a felnőttek elég gyakran furcsákat beszélnek. Azért én meghallgatom és megismétlem.

Liverpoolban azért vagyunk, mert anya itt dolgozik. Amikor én még nem születtem meg, már akkor is itt dolgozott. Amíg ő dolgozik, addig nagyfi vigyáz rám, vagy bölcsődébe visznek. Ezt eleinte nem nagyon szerettem. De végül is jó lett. A bölcsődében barátaim vannak.

Ha Budapestre utazunk repülővel, anya azt mondja: „végre vakáció!” Amikor vakáció van, ő nem dolgozik, én pedig nem megyek bölcsődébe.

Nagy viszont akkor is gyakran vigyáz rám. Az a nagy, aki Liverpoolban is. De Pesten van egy másik nagyanya is, őt úgy hívom: Nana.

Vigyázni azért kell rám, mert szanaszét rohangálok. Közben én is vigyázok persze, de előfordult, hogy majdnem nekiszaladtam egy autónak. Tudom, az veszélyes, nem szabad. De éppen valami érdekeset láttam, azt akartam közlőrl megnézni. Meg úgy általában: kedvem támadt szaladni. Gyakran támad ilyen kedvem. Kivéve, amikor alszom.

Ez a szaladás a Hajós utcában történt. Úgy hívják, sétálóutca. Tehát sétálni indultunk. Tábla mutatja, hogy autó, motorbicikli ott nem járhat. A táblán rajz: egy nagyobb meg egy kisebb ember sétál a rajzon. A nagyobbik fogja a kisebbiknek a kezét. Nagy rám szolt, hogy fogjam a kezét. De akkor nem tudok rohangálni. Elszaladtam – és hiába sétáló az utca, mégis jött autó meg motor. Nagy és anya megijedt, nagyapa pedig bosszankodott. „Csipi, a fenekedre verék!” – ezt mondta. Nem vettem komolyan. Még sosem tette, és szerintem nem is fogja. Nem ettől ijedtem meg én is, hanem az autótól. De csak kicsit, és már szaladtam is tovább.

Amikor vakáció van, szoktunk sétálni a Hajós utcában. Sok mindenkit ismerek ott. A sarkon kis üzlet van. Ott Zsuzsa nénivel és Viki nénivel szoktam beszélgetni. Egyébként nagyit is Zsuzsának hívják, de anya úgy hívja: anya. Mert ő anyának az anyja. Vagyis anya nála az, ami én anyánál: gyerek.

Az utca tele van terasszal. Étterem, kávéház elé asztalokat, székeket tesznek ki, az a terasz. Egy ilyen teraszon

ültünk le. De előbb még meg kellett javítanom egy napernyőt. Rudat tűznek állványba, annak a tetején van az ernyő. Mint egy esernyő, csak nagyobb. Kissé ferdén állt a rúd, ki akartam egyenesíteni. Sajnos, nem sikerült, nagyon nehéz volt. Azért tették az asztal mellé, hogy ne tűzzön rá meg a székekre a nap. Sütött rendesen.

Nagyapa kávét kért, én gombócot. Három volt belőle egy tányéron, túros. Csak egyet ettem meg, aztán rohangáltam tovább. Két ajtaja volt a kávéháznak. Egyiken be, másikon ki. Anya alig győzött utánam futni. Mulatságos volt.

Később még sétáltunk keveset. Akkor megismerkedtem egy kisfiúval. Ez úgy történt, hogy odamentem hozzá és megfogtam a haját. Hosszú, göndör haja volt. Régebben nekem is hosszú, göndör hajam volt. Mikor aludni mentem, vagy csak gondolkodtam, akkor azt bondorgattam. A bondorgatás: egy hajtincset az ujjá köré csavargat az ember, vagyis én, Csiپی. Anya azt mondta: olyan kisangyal vagyok ilyen hajjal. (Nem tudom, az mi. Majd megkérdezem.) Mégis levágatta. Most rövid a hajam. Azt nem lehet bondorgatni. Talán ezért fogtam meg a kisfiú haját, akivel aztán együtt ugráltunk egy lépcsőn. Ő nem lett a barátom, hiszen csak egyszer találkoztunk, ott, a Hajós utcában. Barátaimmal a bölcsődében mindennap találkozom.

Még az is történt a Hajós utcában, hogy integettem. Szép, tiszta idő volt, így – ahogy felnéztem az égre – láttam, hogy messze, nagyon magasan, repülő repül. Integettem neki. Apa mindig repülővel utazik el. Ezért integettem a repülőnek.

Saly Noémi

A mindennapok kultúrája*

A mindennapokról írni? Jó, de kinek a mindennapjairól? Férfi? Nő? Kisgyerek? És hol? Falun, kisvárosban, Budapesten? És hétfő legyen vagy szombat? Tél vagy nyár?

Mivel most már az olvasó is beláthatja, a feladat lehetetlen, nem fogja a szememre vetni, hogy taláломra választottam egy nem kimagaslóan jómódú polgárcsaládot (az egyszerűség kedvéért a magamét), amely sok tekintetben átlagosnak tekinthető, és arról fogok mesélni, hogyan is élt ez a család Budapesten a 20. században. Hol jól, hol rosszul, de mindig valamiféle íratlan szabályok szerint. És mivel ezek részben még ma is érvényesek (mivé is lennének nélkülük?), azokkal sem árt megosztanunk őket, akiknél másfélék a szokások, vagy éppen szabályok nélkül próbálkoznak a túléléssel.

A ház. Az 1850-es, '60-as évektől kezdve Budapest – majd sok vidéki nagyváros – belső részének legjellegzetesebb háztípusa a „gangos”, azaz körfolyosós bérház lett. Ilyenben laktak dédszüleim, nagyszüleim, szüleim, és ilyesféleben lakom én is. Ezek a házak általában két lépcsőházzal épültek, az egyik az „úri lépcső”, a másik meg a cselédlépcső. Itt közlekedtek nemcsak a szakácsnék és szobalányok, hanem a tejet, péksüteményt házhoz szállító kifutók, az ügynökök és más, „alsóbbrendű” idegenek, illetve az olcsó udvari lakások bérlői is. A cselédlépcső vezetett a pincébe, ahol a tüzelőt és a feleslegessé vált holmikát tárolták, illetve a padlásra, ahová a heti nagymosás után nyikorgó fűzfa kosárban cipelte a mosóné – vagy maga a háziasszony – a lepedőket, dunnahuzatokat.

A fölépcsőn csak a „rendes lakók” közlekedhettek. A kapubejárat fölötti, első emeleti, utcai lakást – a legnagyobbat, legelegánsabbat – többnyire maga a háztulajdonos lakta. A másodiktól fölfelé feleakkora vagy még kisebb, de még mindig „jó”, legalább háromszobás, utcára néző lakások sorakoztak. Mindnek volt egy konyhai bejárata a gang felől is, onnan jutott a lakásba a bevásárlókosarakkal és a tüzelővel a személyzet. (Az ő szobáik is az udvarra néztek – sőt nemegyszer a gyerekszoba is.)

A házak kapuját – egészen az 1970-es évekig – este 10-től reggel 5-ig zárva tartották. A lakóknak nem volt kapukulcsuk. A kései hazatérők csöngettek, és „kapupénzt” fizettek a kicsoszogó házmesternek. Ő bizony nem sokat alhatott egyhuzamban, mert miután este összeszedte az ajtók elé készített szemetet, és éjjel néhányszor fölkelt kaput nyitni, hajnalban már készenlétben várta a szemeteskoscsit, majd végigsöpörte (hetente legalább egyszer, szombaton fel is mos-ta) a lépcsőházat, aztán ugyanígy letakarította és fellocsolta az udvart és a ház előtti járdát. (Télen persze ellapátolta a havat.) Naponta ellenőrizte, ég-e minden lépcsőházi villanykörte, nincs-e valahol javítanivaló. Ha áramszünet volt – már-

* A Napkút Kiadó *Magyar kulturális kalauz* című országnévjegy-könyve angol nyelvű kiadásához készült zárófejezet

pedig ez a háborús években és aztán, az ötvenes, hatvanas években is gyakran előfordult –, gyertyákat állított a fordulókban a lépcsőkorrátra. Éberem örködött a házirend betartásán: szőnyeget porolni, porrongyot rázni csak reggel 7 és 10 között volt szabad, hiszen utána már minden konyhában főztek, legalább résnyire nyitott ablaknál. A házmester egyébként is nagy hatalomnak számított: ő szedte be a lakbért, vezette a lakónyilvántartó-könyvet, fegyelmezte a renitens lakókat, napközben figyelt a gyanús jövő-menőkre. Voltak házak, ahol segédet is tartott: ilyenkor a „viceházmester”, azaz a „vici” végezte a piszkosabb munkákat.

Az udvar egyetlen hivatalos „bútordarabja” a poroló volt, a falhoz rögzített, vaskos farúd vagy szabadon álló, masszív vasállvány, amelyen a szőnyegetek tisztították: felakasztották, és egy erre a célra készült, nádból font, rugalmas nyelű, nagy, lapos fejű eszközzel, a prakkerrel alaposan kipüfölték őket. Az eljárás csak akkor hatékony, ha fúj a szél, mert különben a felszálló por nyomban visszatelepszik oda, ahonnan jött. A nagy szőnyegek le- és felcipelése és kiporolása nehéz és fáradságos munka, általában egy évben háromszor került rá sor. (A poroló egyébként a ház fiúgyerekeinek kedvenc tornaszere is volt, korántsem veszélytelen mászóka és nyújtó egyszerre.) Sok pesti háznak nagy, tágas udvara van, a földszinti lakók növényeket nevelnek, kitesznek egy-egy bútordarabot, jó időben ott üldögélnek. Az ember néha csak ámul, milyen belső kertek rejtőznek a bérházfalak ölelésében, fákkal, virágokkal, macskákkal, madarakkal...

Nézzünk följebb. Miután a férfiak munkába, a gyerekek pedig iskolába mentek, megéledt a gang: egy darabig a takarítás csatazaja hallatszott, utána pedig – ha jó idő volt – ide ültek ki a szakácsnék és az egyszerűbb háziasszonyok zöldséget, krumplit pucolni és közben trécselni, miközben mellettük – vagy az udvaron – kergetőztek a kicsi gyerekek. Ilyenkor érkeztek a különféle házalók is, ha beengedték őket: jött a vándorköszörűs, a drótostót (aki megfoltozta a lyukas edényt, dróthálóba foglalta a repedt cserépfazekat), a szódás (eleinte lovas kocsi-val, később motorkerékpárral szállította zörgős faládában a szódásüvegeket) meg a tojásos kofa, de jött a rongyszedő is, aki használt ruhaneművel üzletelt, és nem utolsósorban jött a verklis vagy a vándorhegedűs, aki andalító melódiákkal szórakoztatta az udvar népét. A muzikusnak illett ledobni pár fillért, kötelezően újságpapírba csomagolva. Ez általában a gyerekek tiszte volt. Dél-tájban mindenkit lefoglaltak az ebéd körüli teendők, de mosogatás után megint kiültek a nők, varrogatni, beszélgetni, babot szemelni a másnapi ebédhez, elaltatni a kisbabát.

A gangos házakban mindenki ismert mindenkit, az emberek úgy beleláttak egymás életébe, mint egy faluban. Biztosan volt olyan, akit zavart, és igyekezett kizárni ezt a nagy nyilvánosságot, de a dolognak sokkal több jó oldala volt, mint rossz. A háziúrtól a legszegényebb albérlőig és a viceházmesterig mindenféle társadalmi osztály együtt lakott, és nemcsak kíváncsiságból figyeltek egymásra. A gazdagabbak levetett holmiját megkapták a szegényebbek, ha valaki hosszabban – úgy egy napig – nem mutatkozott, rákopo-gtak, nincs-e valami baj, és ha beteg volt, orvost hívtak, átszaladtak egy tányér meleg levessel. Bármikor át lehetett ugrani a szomszédasszonyhoz egy tojásért, fokhagymáért, kanál zsírért; meg lehetett kérni, vigyázzon kicsit a dédire, hosszabb távollét esetén vegye át a leveleket, locsolja meg a virágokat. A gyerekek között is vándoroltak a kinőtt holmik, játékok. Ők a leckeírásban segítettek egymásnak, összejártak játszani. Segítségét adni éppoly természetes volt, mint elfogadni

és megköszönni. Mára ennek a világnak már csak nyomai maradtak, de azért léteznek még házak, ahol ilyen a hangulat, és az új beköltözők is hamar átveszik. Mindebből a mai városjáró sajnos nem sokat lát: olyan lett a közbiztonság, hogy a házkapukat mindig zárva kell tartani, és persze sokkal kevesebben is vannak otthon napközben, mint hajdanán.

A lakás. A társadalmi hovatartozás egyik legbiztosabb mutatója a lakás volt és maradt. Fontos az is, melyik városrészben, milyen utcában él az ember (régí mondás, hogy a pestiek egyik fele Budán lakik, a másik meg szeretne ott lakni), de a „hol” után következő legfontosabb kérdés az, hogy mennyi tér áll a rendelkezésére. (Az 1960-as évektől megkezdett paneles építkezés egyik legborzasztóbb jellemzője az észveszejtő fukarkodás volt: anyaggal, minőséggel és térrel. A mai „lakóparkok” többségében sem sokkal jobb a helyzet.)

Középosztályi családnak a második világháborúig három-négy szobás lakás dukált, amelyhez előszoba, konyha, cselédszoba, kamra és – legalábbis az 1900-as évek első évtizedétől – véce és fürdőszoba is tartozott.

A szobákat használat szerint neveztük meg: hálószoba (ennek rendszerint a fürdőszoba felől is volt bejárata), nappali vagy szalon (vagy egyszerűen a „nagyszoba”), dolgozószoba, gyerekszoba. Sok lakásban volt úgynevezett „hall”, egy központi, ablaktalan helyiség, amelyből mindenfelé ajtók nyíltak.

A hálószobát a szülők dupla ágya, éjjeliszekrényei és a ruhásszekrények uralták. Ha több gyerek is volt a háznál, a legkisebbiknek az ágyát vagy kis díványát a szülői ágy végéhez állították. Itt kapott helyet a háziasszony fésülködőasztala és varróasztala is. Az ágy fölött családi képek vagy nagyobb festmény, keresztény háznál kis feszület is függött.

A nappaliban állt a „szalంగarnitúra”: asztal két vagy három fotellal és támlás székekkel, meg egy nagyobb méretű kanapé, amely szükség esetén vendégágyként szolgált, vagy ha valamelyik szülő beteg lett, a másik addig itt aludt. Fontos bútordarab volt az üveges vitrin – díszes poharakkal, tányérokkal, porcelánfigurákkal –, a kihúzható ebédlőasztal és a faragott tálalószekrény, amelyben az ünnepi étkészletet, pohárkészleteket, féltve őrzött damasztabroszokat tartották. (Ha volt külön ebédlő is, a nagy asztal és a tálaló persze ott kapott helyet.) Ha volt a háznál zongora, az feltétlenül a szalonban állt. A ház legszebb szőnyegeit is biztosan itt terítették a földre (és szedték föl olykor egy-egy házibál kedvéért). A falon festmények, fényképek, dísztálak lógtak.

A dolgozószoba a ház urának birodalma volt. Íróasztal nagy karosszékekkel, könyvespolcok, egy kisebb asztal fotelekkel, ahová a férfiak ebéd után letelepedhettek szivarozni. Ebbe a szobába a gyerekeknek csak apjuk jelenlétében, engedéllyel volt szabad belépniük.

A gyerekszoba viszonylag kései találmány, és a berendezése körül messze nem volt akkora cirkusz, mint manapság. Kiságyak, a felnőttek világából leselejtezett bútorok („úgyis ugrálnak rajta!”), ágy, ruhásszekrény vagy komód, az iskolás kis íróasztala, egyszerű polc a könyvei számára – ennyi volt, nem több, de hát a gyerekek a leckeírás keserves óráit leszámítva nem is töltöttek itt sok időt. Ahol több gyerek volt a háznál, a nagyobbak az ebédlőasztalnál tanultak, addig a kicsiknek csöndben kellett játszaniuk a saját szobájukban, vagy egyszerűen leküldték őket az udvarra vagy a játszótérre, hogy ne zavarják a testvéreiket.

Ezekben a helyiségekben mindenütt volt kályha, és pedig gyakran díszes csempelapokból épült, magas cserépkályha, amely nagyszerűen tartotta a meleget. Fával vagy szénnel fűtötték – tüzelőt mindig több napra hoztak föl a pincéből, és a konyhaajtó mellett vagy az előszobában, a fás- vagy szenesládában tárolták. A szobákba kosárban, szeneskannában vitték az aznapra szükséges mennyiséget. A kályhákból reggel ki kellett kotorni a hamut, salakot, majd megrakni és begyűjtani, s mielőtt teljesen leégett volna, hamar tenni rá megint. A lakásokban egyáltalán nem volt olyan meleg, mint manapság szokásos. (Máig a fülemben cseng nagymama korholó hangja, amikor nyafogtam, hogy fázom: – Hát vegyél fel valamit, édesem!) A kályhát éjszakára csak akkor rakták meg újra, ha odakint nagyon-nagyon hideg volt. Egyébként fölvettek egy flanel hálókabátot, átmelegítették a dunyhát, netán odakerült lábhoz egy meleg téglavagy forró vizes gumipalack, és aludt az ember, mint a bunda.

Az előszobában is állt egy vagy több szekrény: ezekben a nagykabátokat és az épp nem, vagy csak ritkán használt ruhákat tartották (nyáron a téli, télen a nyári holmit és az ünneplőket). Itt állt a cipős szekrény is, benne a cipőtisztító szereket tartalmazó ládika. Az egyik szekrényen vagy a falon volt egy nagyobb tükör, hogy az utcára kilépő még vethessen magára egy pillantást: minden rendben van-e. Kis fiókban vagy a tükör alatti polcon fésű és ruhakefe kínálkozott a szükséges utolsó simítások elvégzésére. Az ősztől tavaszig napi használatban lévő kabátok – és a vendégekéi – vállfára akasztva fogásra kerültek.

A konyha legfontosabb, elmaradhatatlan berendezési tárgyai a falikút, a tűzhely, a kredenc és a konyhaasztal néhány székkal.

A magas, öblös falikút lényege a mosogatóval szemben, hogy a csap és a medence közé kényelmesen befér a lekvárfőző fazék, a mosóüst vagy a felmosódör. A mai konyhákból ez a célszerű alkalmatosság szinte teljesen kiszorult.

A tűzhelyet kezdetben fával fűtötték, az 1900-as évek elejétől pedig egyre inkább hódított a gáz. A villanytűzhelyek csak az 1930-as, '40-es évektől terjedtek el a háztartásokban.

A kredenc felső polcain a hétköznapi használt bögrék, poharak és tányérok, az alsókon a lábosok, fazekak, serpenyők sorakoztak. A kettő közötti, ajtóval zárható üregben különféle méretű cserépfiókoknak volt helyük, bennük a napi főzéshez használt liszt, cukor, gríz, morzsa, nyers kávé és a fűszerek. A kis ajtó mögött terpeszkedett a vágódeszkán a fehér vászonkendőbe burkolt kenyér, mellette a kenyérvágó kés, ezt semmi másra nem volt szabad használni. (A só helye a tűzhely mellett volt, fedeles cserép- vagy fadobozban. Ott állt mindig egy üvegben, kéznél a „főzővíz” is: az odakapni készülő ételt lehetett villámgyorsan nyakon lötyyinteni vele. Ahogy fogyott, rögtön töltöttek helyette frissen.)

A kredenc fiókjaiban megvolt (megvan) a helye a hétköznapi evőeszközöknek, aztán külön a főzőkanalaknak, húsvágó bárdnak, nagykéseknek, klopfolónak, habverőnek, derelyevágónak, karalábévájónak, fokhagymaprésnek, dugóhúzóknak, konzervnyitónak. A konyhaasztal fiókjában laktak a szakácskönyvek – köztük a kézzel írott, három-négy nemzedéket is kiszolgált családi receptgyűjtemény –, a sodrófa és az apró bádoggal süteményformák. A fiók alatt lapult a kihúzható gyúródeszka, amelyen a házi tésztát gyúrták-nyújtották, és amelyen a sütemények nagy része is készült. Egy polc oldalán lógtak a vágódeszkák:

egy kicsi a hagyma- és zöldségaprításhoz, egy nagy pedig a húshoz, illetve – szigorúan a másik oldala – a tepsiből kiborított sütemény felszeleteléséhez.

Ne feledkezzünk meg a támlátlan, négy lábú hokedliről: ez részben ülőalkalmatosság, részben erre állították mosáskor a teknőt, befőzéskor a tűzhelyről leemelt nagy fazekat. Húséges kis jószág a sámli is, apró gyerekek vándor kucorgóhelye, de a nagyok is szívesen ültek rajta a gangon.

A konyhában állt még a szemétláda és a „vizespad” – akkor is, amikor már nem az udvari kútról kellett felhordani a vizet –, a falikút mellett. Utóbbin a mosogatóvájdlingok, mellette a felmosóvödör és a seprű meg a kislapat.

Nagyon sok régi lakásban (vagy a konyhában, vagy a fürdőszobában) szolgált és szolgál ma is a „fregoli”-nak nevezett, célszerű ruhaszárító, favázra feszített, erős zsinegeivel: a mennyezethez van erősítve, két csigával, kötél segítségével le lehet eresztetni, majd a rátéretegetett ruhával együtt ismét felhúzni. A centrifuga és az automata mosógép előtti világban ezen száradt a „kismosás”: könnyen kicsavarható, kisebb darabok, napi váltás fehérneműk. Nagyon sok holmi ráfér, és nem foglal helyet.

A fürdőszobában állt az öntöttvas kád, mellette a fürdőhenger, amely alatt fával raktak tüzet. A meleg vízzel spórolni kellett: a család általában hetente egyszer, szombaton fürdött, először a gyerekek (a kicsik együtt), aztán a felnőttek. Volt-van egy külön mosdó is, gyors mosakodáshoz, fogmosáshoz. Mellette törülközőtartón a családtagok törülközői, fejenként egy kisebb kéz- és arctörölő, meg egy nagyobb, fürdéshez. Itt kapott helyet a fehérneműs szekrény az alsóneműkkel és a törülközőkkel, mellette a szennyesláda, két rekeszében külön gyűlt a fehér és a színes ruha. A fürdőszobában – ahogy a konyhában is – kőpadló volt, mindkettőt mindennap felmosták.

A sötét és hideg kamra szent helynek számított. Általában zárva tartották – sok háznál a vécét és a fürdőszobát leszámítva ez volt az egyetlen belső helyiség, amelyiknek használatban volt a kulcsa –, mert vagy a cselédektől, vagy a gyerekektől, vagy mindezekről együttesen kellett megvédelmezni a benne tárolt javakat. Itt álltak a befőttek, lekvárok, savanyúságok, ecetes és borosüvegek, rum és likőr, az előre, nagyobb tételben beszerzett liszt, cukor, gríz, bab és rizs, vászonzacskókban a szárzészta, a földön, kosárban krumpli, hagyma, répa és alma, kis szakajtóban dió, mandula. (Később, a konzervek korától persze a konzervdobozok is.) Rúdon lógott egy-két oldal szalonna, szalámi, kolbász. (Tessék csak elképzelni ezt a hűvös, édes-sós illategyveleget!) Falra akasztva a ritkán használt, nagy tálak, a habverő üst, a lekvárfőző lábos. Valamelyik polc aljában ücsörögtek a karácsonyfadíszek, a villanykörték, a szerszamos láda. Az ajtó mögött állt a létra. Addig, amíg meg nem jelentek az elektromos hűtőszekrények, a kamrában – a lakás leghidegebb helyiségében – kellett helyet szorítani a jég-szekrénynek is. A jeget nyáron kocsival szállították a jéggyárból a város házaiba: amikor a jeges elordította magát az udvaron, mindenki rohant a vödörrel, és cipelte föl a csöpögő jégtömböket, amelyek a jég-szekrény bádoggal bélelt felső tartályába kerültek. Az alsóban voltak a romlandó élelmiszerek, a tejesüveg, a dinnye. A lassan olvadó jégből csordogáló hideg víz körbefolyta a tartályt, s végül egy edénybe gyűlt, amelyből aztán csak ki kellett önteni. Az ételek melegen tartásának is volt egyszerű és takarékos módja: a konyhai „főzőláda”, egy ócska párnákkal bélelt, vaskos faláda. A forrón belehelyezett, gondosan zárt fazékban

órákig bírta a leves, a tészta, nem kellett újból tüzet gyújtani, ha végre hazaért a késlekedő családtag, sőt a készülő ételt hamarabb le is lehetett venni a tűzhelyről, a ládában a saját melegétől fődögélt még egy darabig.)

Reggeltől estig. Fél hat, hat óra körül megszólalt egy vekker vagy az ősi női ösztön. A mindenes vagy a ház asszonya kibújt az ágyból, szoknyát-réklit vagy pongyolát kapott magára, és ment a konyhába tüzet rakni vagy föltenni a gázra a teáskannát. Futtában gyorsan arcot-kezet mosott. Behozta az újságokat, tejesüveget, kiflit-zsömlét, amelyeket a kifutók hajnalban letettek az ajtó elé, vagy – amikor ez már nem volt szokás – leszaladt a közeli kisboltba a friss reggelihez valókért. Ekkor már a család többi tagja is indult a vécé és a fürdőszoba felé: gyorsan, szigorú sorrendben, kinek mikorra kellett munkába, iskolába érnie. Reggelizni csak megmosakodva, borotválkozva, fésülködve lehetett, de egymásra várni nem volt kötelező, a közös reggeli a vasárnap öröme volt. A felnőttek kávét ittak tejjel vagy feketén, a gyerekek tejet, teát vagy kakaót kaptak, nyáron külön gyönyörűséget jelentett a kamrából előkerülő hűvös aludttej. Ha nem volt friss péksütemény, nagymama piritóst készített platnin, illata belengte a konyhát. (Nagyon hideg téli reggeleken zsírban sült piritóst vagy tejbe áztatott, majd felvert tojásba forgatott szikkadt kenyérből „huszárostélyost”, bundás kenyeret sütött.) Ki-ki félbevágott egy-két péksüteményt, megkenste vajjal, és tett rá, amit megkívánt – vagy ami volt: lekvárt, mézet, felvágottat, kenőmájast, sajtot, előző napi körözöttet. Nyáron a reggelihez is mindig járt zöldpaprika, paradicsom. Mire mindenki útra készen állt, elkészültek a tízórai is. A felnőttek is vittek magukkal a munkába egy-egy szendvicset, a gyerekeknek pedig mindig került mellé egy alma (vagy amilyen gyümölcsnek épp szezonja volt). Egy anyai puszi, egy búcsúpillantás a tükörbe – és fél nyolc körül kiürült a ház.

A konyha gyors rendbetételét kiadós szellőztetés, majd ágyazás követte. Amíg az ablakba tett dunnák, párnák levegőztek, télen ki lehetett szedni a kályhákból a hamut, bekészíteni a napi tüzelőt, nyáron pedig szaladni a piacra. (Oda télen ritkábban kellett menni, mert nem volt annyi friss zöldség, a hús pedig napokig elállt a kamrában vagy csonttá fagyott az erkélyen.)

Kilencre meg kellett járni a piacot, így maradt egy óra a takarításra. Erre nem volt mindennap minden helyiségben szükség: heti egyszeri komolyabb nekibuzdulással és az évi háromszori, mindent felforgató nagytakarítással általában el lehetett érni, hogy a lakás tiszta legyen. Tehát reggel egy gyors portörles, söprés, feltörles, és máris indulhatott a támadás a konyha ellen.

Az ebédnek hétköznap két fogásból kellett állnia: leves, és valamilyen főzelék feltéttel vagy – kedden és pénteken – tészta. Utána járt egy kis gyümölcs vagy egy szem keksz, kocka csoki, a felnőtteknek kávé. Húsleves csak szombat-vasárnapra főtt, hét közben csontlével vagy rántással készült, egyszerűbb változatok kerültek az asztalra. A csontlevesben szerepelhetett zöldség, grízgaluska vagy tészta, a különféle zöldséglevesek megállták a helyüket magukban is vagy rizzsel, csipetkével dúsították őket. Nyáron egy héten kétszer-háromszor is gyümölcsleves került az asztalra, a gyerekek legnagyobb örömére. A főzelékek sora még télen is nagyon változatos volt: a krumppli mellett a káposztafélék és a bab-borsó-lencse szentháromsága jelentette az alapot, ezekből pedig némi répa, zeller, hagyma és fokhagyma segítségével – no meg egy darabka füstölt

hússal vagy akár szalonnabórral – remek étkeket lehet készíteni. Feltétként szerepelhetett egy-egy szelet frissen sült vagy az előző napról megmaradt hús, sült kolbász, hurka, virsli, szűkösebb időkben omlett, tükörtójas, kemény tojás, bundás kenyér vagy – sárgaborsóhoz, lencséhez – karikára vágott, lisztbe forgatott, ropogósra sült hagyma. A tésztára többnyire túró került (nyáron sósan, friss kaporral) vagy – főleg télen – pirított gríz, dió, mák, ritkán lekvár. Palacsintatöltelékként is ez utóbbiak szerepeltek, bár előfordult, hogy a pörköltmaradék lényegült át tejföllel meglocsolt, rakott, húsos palacsintává. A tavaszi kedvencek közé tartozott a tojásos nokedli fejes salátával, a téli tészták királya pedig a mákos guba szilvalekvárral, mézzel. Hétfőn többnyire vasárnapi maradék került az asztalra, a szerda és a péntek pedig hústalan napnak számított (a péntek kötelezően), a többi napokon ettek húst – az ötvenes, hatvanas években persze volt, hogy csak vasárnap, sőt akkor sem, vagy csak a férfiak.

Alapszabály volt, hogy a sűrű, tartalmaz leveseket könnyebb második fogás követte, és fordítva. Ha a hús körete nem főzelék, hanem rizs vagy krumpli volt, mindig készült melléje saláta is, többnyire egyszerű cukros-sós-ecetes öntettel.

A háború előtti évtizedekben mindenki, aki tehetett, otthon ebédelt. A gyerekek hazajöttek az iskolából, az apa a munkából, és pontban 12-kor vagy 1-kor mindenki ott ült az asztalnál. Anya tállalt. Ennek is megvolt a szertartása: ha ott voltak, először a nagyszülőknek, aztán az urának, majd kor szerint a gyerekeknek, végül magának szedett. Csak akkor volt szabad elkezdni, ha már mindenki kapott, elhangzott az asztali áldás, és apa jó étvágyat kívánt. Az asztalnál nem sok szó hangzott, legfeljebb a gyerekeket kérdezték ki az iskolai eseményekről: mindenkinek hamarosan mennie kellett tovább a dolgára. Amikor befejezték az evést, mindenki megköszönte az ebédet – ez az apának is szólt, aki a rávalót megkereste, meg az anyának is, aki főzte. A nagyobb gyerekek futottak vissza az iskolába, különórára, zeneórára vagy edzésre, a férfiak pedig, mielőtt visszatértek az irodájukba vagy a műhelyükbe, rendszerint beszaladtak a kávéházba egy kávéra, szivarra, és átfutották a délutáni lapokat, amelyek 2-kor kerültek ki az utcára.

Otthon kezdődött a mosogatás: először is vizet kellett forralni a nagyfazékban, aztán átönteni a vándlingba, tölteni hozzá annyi hideget, hogy kibírja a kéz, aztán egy kis mosósózat – később már valami mosogatószert –, és szép sorjában jöttek a poharak, a tányérok, az evőeszközök, és végül a főzőedények, azokhoz persze kellett még egy adag forró víz és szóda. Az elmosott tárgyak öblítésre átkerültek a hideg vizes vándlingba, onnan egy tálcára, majd mindent szépen el kellett törölgetni konyharuhával, és visszatenni a kredencbe.

Délután a kisebb gyerekek leckét írtak, gyakoroltak vagy edzésre mentek, aztán kicsapták őket játszani vagy hozzájuk jöttek át a pajtásaik. Az anya végre leülhetett pihenni (rendszerint valami varrnivalóval vagy hímzéssel a kezében). Ilyenkor jöhettek hozzá barátnők látogatóba, vagy ő ment hozzájuk. A hétköznapi vendégeskedésnél is meg kellett kínálni valamivel a látogatót: a kamrában vagy a kredencben mindig volt valami egyszerű aprósütemény a kávé mellé.

Hat óra körül eljött a vacsorakészítés ideje. Ha volt déli maradék, annak el kellett fogynia, ha nem, vagy nem volt elég, akkor télen készült valami gyors egytálétel: eltett lecsó, tejbegríz, omlett vagy rántotta, sült kolbász vagy hurka káposzta- vagy krumplisalátával, nyáron pedig szinte mindig hideg vacsora volt: sült hús, sajt, kemény tojás, paprika, paradicsom, uborka.

A család hétkor ült vacsorához, ilyenkor lehetett részletesen megbeszélni a nap eseményeit, majd miután ismét lezajlott a mosogatás szertartása – immár a gyerekek bevonásával –, még egy kicsit olvasni, társasjátékozni. (Ha a felnőttek színházba, moziba, társaságba mentek, akkor a vacsoráztatás és az ágyazás a szakácsnőre, a nagymamára vagy a legnagyobb gyerekekre maradt.) A kicsiknek 8-kor, a nagyoknak legkésőbb 10-kor ágyban kellett lenniük, elmondták az esti imát, és némi duruzsolás után csend lett. Ha este vendégek jöttek, a gyerekek lefekvés előtt, pizsamában bemehettek köszönni nekik, de utána szigorúan ágyba parancsolták őket. Az estéhez még egy fontos szertartás tartozott: aki napközben összekülönbözött a másikkal, ki kellett hogy béküljön vele. „Ne menjen le a nap a te haragoddal.” A gyerekek közötti torzsalkodásnak mindig, kötelezően a „jó éjt-puszi” vetett véget, ez ellen nem volt apelláta.

Hétfőtől vasárnapig. A házi teendőknek volt bizonyos kötelező ritmusa. A hétfő nálunk a nagymosás napja volt. Főzni általában nem kellett, legfeljebb kiegészíteni a vasárnapi maradékot, de nem is nagyon lett volna hol, mert a tűzhelyet kora reggeltől elfoglalták a forró vizes kondérok. A nagyon piszkos ruhaneműt – például a konyharuhákat, abroszokat – már előző este beáztatták (ha valami elszakadt, még mosás előtt meg is varrták). A többi külön kellett válogatni, a kényesebb holmit háziszappannal, a strapabíróbbakat és az ágyneműt lúggal mosták. Ha mosónő járt a házhoz, rá lehetett hagyni mindent. Ha nem, akkor a nagymama vagy a háziasszony rakta a mosóteknőbe a holmikát, majd többszöri alapos átgyúrás, szükség esetén kefélés után bő vízben, többször átöblítette. A fehér holmik utolsó öblítővizéhez pár csepp kékítőt öntöttek, amitől a ruha száradás után még fehérebbnek látszott. (Ősz hajú asszonyok hajöblítéshez is használták, de nagyon kellett vigyázni az adagolásával...) A ruhát végül kicsavarták, a nagy darabokat a padláson, a kisebbeket a fregolira teregették. Nyáron a gang rácsán, a napon száradtak – csak úgy fehérlett a ház a lepedőktől.

Kedden természetesen vasalni kellett. Erre a délután is megfelelt. A régi, faszenes vasalóhoz a konyhai tűzhelyen izzítottak szenet, de a munka a gáz-, majd a villanyvasalók korában is leginkább a konyhában zajlott. Előtte alaposan felmostak, hogy az esetleg leeső ruhadarab be ne piszkolódjék. A teljesen megszáradt vászonholmikát, lepedőket, ingeket vasalás előtt be kellett spriccelni vízzel, aztán jöttek szép sorjában először a nagyobb, aztán a kisebb darabok. A frissen vasalt ruhát hagyták kihűlni, majd összehajtvá vagy vállfára akasztva tették a szekrénybe, komódba.

Szerdán, csütörtökön nem történt semmi különös. Ha a családnak volt bejáratott „fogadónapja” (általában e kettő valamelyike), ilyenkor jöhettek 5-6 órától bejelentés nélkül is barátok, ismerősök. Az ilyen várt és váratlan vendégek számára friss pogácsát vagy hasét sütöttek, teát, kávé, esetleg egy kis könnyű fehérbort kínáltak mellé.

Pénteken aztán kitört a heti nagytakarítás. Aznap kötelezően tézta volt ebédre, az hamar elkészült, nem késleltette a fontosabb teendőket. A munka a szőnyegek felgöngyölítésével kezdődött, ezeket kivitték a gangra, kirázták, és kint is hagyták. Utána jött a portörítés, majd a padló felsöprése. A parkettát beeresztették padlóviasszal, és amikor megszáradt, a lábra húzható padlókefével és puha ronggyal fényesre kefélték-törölték. (Nehéz és fárasztó munka volt,

nem is feltétlenül végezték el minden héten.) Amikor a szobák rendben voltak, és visszakerültek a helyükre a szőnyegek is, jöttek a mellékhelyiségek: a csempeket, kádat súrolóporral, a tükröket ecetes vízzel tisztították meg.

Szombaton kora reggel piacra kellett menni, ez volt a „nagybevásárlás” ideje. Hús, tojás, sajt és túró, zöldségfélék kerültek a kosarakba, amelyek nagy része a hét végén nyomban el is fogyott. Mindenkinek megvolt a kedvenc piaca, jól bejáratott kofákkal és hentesekkel, akik soha nem próbáltak kétes árut sózni az ismerős vevőre – ha ilyesmi csak egyszer is előfordult volna, örökre elveszítik. Mindig a legszebbet, a legfrissebbet, a legfinomabbat válogatták, közben meg lehetett beszélni a lábfejést, a gyerekek iskolai előmenetelét, vagy hogy mikorra várható a befözni való barack, a füstől lekerülő házikolbász. (Ha az ember ma körülnéz a Nagycsarnokban vagy a néhány megmaradt „igazi” piacon, ugyanezt látja, még a fiatalabbak közül is egyre többen választják a bevásárlóközpontok helyett ezt a kicsit drágább, de meghittebb, emberibb és nem utolsósorban szórakoztatóbb világot.)

A szombati ebéd egyszerű ételekből állt, aznap ugyanis gyakran vacsora-vendégek jöttek – már ha nem a felnőttek mentek látogatóba vagy színházba, koncertre, operába. A férfiak szombat délben rendszerint a szüleiknél ebédeltek, kora délután pedig az egyedül élő, idős nőrokonokat kellett meglátogatni.

Az esti vendégek virágot hoztak a háziasszonynak, csokoládét vagy valami apró játékot a kicsi gyerekeknek, egy üveg italt a ház urának. (Ezt illett a vacsorához felszolgálni.) A nagy ebédlőasztalt ilyenkor ünnepi abrosszal és étkezéslettel terítették meg. Leves inkább csak télen került az asztalra (de akkor tartalmasabb, utána pedig egy könnyű második fogás vagy sült tészta, például fánk). Gyakoribb volt valami hideg előétel – pástétom, hideg sült és hozzá saláta –, majd egy könnyebb húsétel és valami finom desszert következett.

Vasárnap reggel vagy délelőtt misére kellett menni, utána pedig az asszonyoknak futni haza, a konyhába. A főzés ezúttal nagyobb cirkusszal járt, mert az ebédnek – még a legsötétebb ötvenes-hatvanas években is – valahogyan meg kellett adni a módját. A leggyakoribb menü húslevesből, sültből és desszertből állt. A sült hús mellé krumplit vagy rizst és salátát tálaltak, vasárnap soha nem volt főzelék ebédre. A desszert lehetett torta vagy gyümölcszel, dióval, lekvárral töltött lepény, linzer, nyáron pedig fagyalt vagy gyümölcssaláta. Az asztalnál mindenkinek ott kellett ülnie, azok a családtagok, akik hét közben nem tudtak a többiekkel ebédelni, legalább ilyenkor feltétlenül otthon voltak. Vendégségbe rokonokat vagy nagyon közeli barátokat hívtak. Ha valami jelesebb alkalomra túl sokan gyűltek össze, a kisebb gyerekek külön, a „macskaasztalnál” ebédeltek, de azt is mindig abban a helyiségben terítették meg, ahol a felnőttek ettek.

Alig csitult el a mosogatás zaja, megérkeztek azok a látogatók, akiket ebéd utáni kávéra invitáltak. Később jöttek esetleg mások is uzsonnára: kávéra, süteményre, pogácsára. A gyerekek jó időben odakint, télen a szobájukban játszottak, de nem voltak kitiltva a felnőtt-társaságból sem. Ott viszont nem lehetett hangoskodni, és a beszélgetésbe csak akkor volt szabad beleszólniuk, ha kérdezték őket.

Ha nem jöttek vendégek, a család indult valamerre: látogatást viszonzni másokhoz, vagy kalandozni. Gyakori vasárnap délutáni program volt nyáron a séta – a pesti korzón vagy a budai Várban a Bástya sétányon –, gyerekekkel strand vagy az állatkert, télen pedig mozi, múzeum vagy korcsolyázás. (Buda-

pesten az 1960-as évekig számtalan tenispályát és iskolaudvart locsoltak föl a fagyok beálltával, ahol filléres belépti díjért lehetett csúszkálni.)

A vasárnapi vacsora jelképes volt: egy falat hideg maradék, egy szelet vajjas kenyér, pohár aludttej. Mivel másnap munkába, iskolába kellett menni, kora estére rend és csönd lett a házban.

Az esztendő ritmusa. Kezdjük a tavasszal, mégiscsak az a legvidámabb... A fagyok elmúltával eljött az első ablakmosás ideje, majd úgy egy hónap múlva a húsvéti nagytakarítás, amelyhez a konyha és a kamra kimeszelése is hozzátartozott. Ilyenkor nemcsak a szőnyegeket porolták ki az udvaron, hanem a bútorokat is összetolták, hosszú partvisra tekert fehér ronggyal letörölték a falakat, a padlót alaposan felsúrolták, majd beviaszkolták és átkefélték. Kifényesítették az ezüst-holmit, átnézték a befőtteket, ha romlottat találtak, kidobták. Kitisztították, kiporolták és elrakták a téli felsőruhákat, a nagykabátok, szőrmék, gypjúöltönyök és -kosztümök molyirtós vászonzsákban aludták végig a nyarat. Ilyentájt – de nem feltétlenül a nagytakarítással egy napon – került sor a szekrények átrendezésére is: a téli holmik pihenőre tértek, a tavaszi, nyári ruhák kezügybe kerültek. Kisám-fázva vagy az orrukba dugott, összegyűrt újságpapírral, gondosan megtisztítva, bekrémezve vonultak dobozaikba a csizmák és a meleg cipők.

A nagyhét egyre szigorodó böjti előírásokkal járt: nagycsütörtökön (vagy zöldcsütörtökön) spenót főtt krumplival és tükörtojással, nagypénteken rántott leves pirított kenyérkockákkal és fejenként egy szelet sós-babérleveles vízben főtt hal, pici vajjal, nagyszombaton tojásos nokedli vagy túrós tészta és fejes saláta. Ez volt a legnehezebb nap, mert hajnaltól fődögélt a tűzhelyen a sonka (mellette esetleg pár kemény tojás), mennyei illatokkal árasztva el a lakást. A tojásfőzést egyébként se lehetett kihagyni, főleg ha lánygyerek volt a háznál: készülni kellett a locsolókra. Szombat délután tehát előkerültek az összegyűjtött hagymahéjak vagy a színes tojásfestékek, viasz, papa bicskája, és a lányok – esetleg némi anyai segédlettel – lelkesen cifrázták a hímes tojásokat. (Az 1970-es, '80-as években ezeket már kiegészítette, később fel is váltotta a csokoládé, sőt a pénz, de ezekben az új szokásokban nekem már nem volt részem.)

Késő délután aztán mindenki ünneplőbe öltözve indult a feltámadási körmenetre és a misére. Onnan hazatérve ugyancsak ünneplőben ültünk farkaséhesen asztalhoz. Sonka, tojás, retek, zöld saláta, foszlós vajjas kenyér...

Húsvét vasárnap reggelre kisült a kalács. Az volt reggelire, sonkával, mézzel, ki hogy szerette. A gyerekek pizsamában rohantak az ablakhoz, vagy ha volt, a kertbe: a nyuszi feltétlenül hozott valami ajándékot, színes papírba burkolt csokitojást vagy -nyulat. Délelőtt mise volt megint, aztán ünnepi ebéd: jobb időkben bárány, nehezebbekben csirke, utána pedig bejgli. A délután többnyire vendégeskedéssel telt, szűk, rokoni körben, rengeteg süteménnyel, pogácsával.

Hétfőn kora reggel a fiúk locsolni indultak: a kicsik apjukkal vagy fivérükkel, a nagyok is többnyire párban, testvérrel vagy barátal. Előtte pontos listát kellett készíteni a felkeresendő lányokról, kidolgozni az útitervet, megtölteni a kölnisüvegeket. (Falun szokás volt vödörből, hideg vízzel locsolni a lányokat, de a mi városi köreinkben ez nem volt divat.) Az indulásra kész, ünneplőben feszítő fiúk először a család nőtagjait locsolták meg, a kicsik egyben elpróbálva a hozzá tartozó versikéket is. Elmentek, de hamarosan csöngettek a rokon

gyerekek, iskolatársak, titkos imádók. A locsolást meg kellett köszönni, a fiúkat behívni, megajándékozni és megkínálni egy kis süteménnyel, innivalóval. Ez persze veszélyes dolog volt, hiszen a sokadik háznál megkóstolt kisujjnyi likőr is lehetett „az utolsó csepp a pohárban” – ilyenkor a nagykamaszok is ihattak egy kis alkoholt, amihez egyébként nemigen voltak szokva. Bor ugyanis csak ünnepnapokon került az asztalra, igaz, olyankor az iskolások is kaptak egy kortyot, kiadósan felvizezve, hogy legyen mivel koccintani. (Ezzel a módszerrel a felnőttek elérték, hogy a gyerek megtanulja: az ivás nem mindennapra való élvezet, és a bort, ezt az ünnepi italt tisztelni kell, nem pedig nyakalni.) Sört főleg a felnőtt férfiak ittak, de nem otthon, üvegeset, hanem inkább nyilvános helyen friss csapolásút. A vendégeket kínálták házi készítésű likőrrel is (azok az üvegek is csak ilyen alkalmakkor kerültek elő a kamrából), tömény szesz pedig – az 1950-es évek végétől kezdődnek az emlékeim – egyféle volt a háznál: rum – süteményekhez és télen teába.

Június elején elkezdődött a befőzés, ami az egész nyarat és a kora őszt is végigkísérte. Eperdzsem, cseresznyekompót, sárgabarackból és meggyből ez is, az is, aztán jött a málna, a ribizli (mindkettő dzsemnek és szörpnek is), a zöld dió, az őszibarack, a paradicsom, a körte, a savanyúságok, a birsalmasajt, végül a szilvakompót és -lekvár. A legutolsó felvonás a dércsípte csipkebogyó volt, már jócskán novemberben: ezt a Buda környéki falvakból hozták nagykendős nénik, a megtisztított, cukor nélkül egyszer felfőzött sűrű gyümölcspépet cukorral még egyszer át kellett forralni és apró üvegekbe tölteni. A befőzési időny négy hónapjában nem nagyon volt olyan hét, amikor a konyha ne változott volna egy-egy napra csataterré – ezt ügyesen össze kellett egyeztetni a nyaralással.

Amikor kitört a vakáció, a gyerekeket lehetőleg minél hosszabb időre nyaralni vitték vagy küldték. Ha a szülők dolgoztak, a nagymamák vagy vidéki rokonok vállalták pár hétre ezt a terhet. Akinek nem volt saját nyaralója, az bérelt valahol egy kis házat, aki meg tudta fizetni, panzióba költözött, a még tehetősebbek a tengerpartra, elegáns fürdőhelyekre utaztak. A szőnyegeket felszedték és összetekerve, molyirtóval behintve félretették, lehúzták a redőnyöket, bezárták a lakást. Ha volt cseléd a háznál (és nem kellett hazautaznia segíteni a mezőgazdasági munkákban), ő maradt otthon „vigyázni a házra”. Ha nem volt, akkor a házmester vagy valamelyik szomszéd kapott kulcsot, rá-ránézett a lakásra, locsolta a gangra kihordott virágokat.

Az én kiskamaszkorom – az 1960-as évek második fele – az úttörőtáborok és nyári napközis táborok fénykora volt. Félkatonai rend, sátor vasággal és szalmazsákkal, reggel-este sorakozó, zászlófelvonás és takarodó, éjszakai riadó... A formaságok nagy része az Angliából kiindult – és a második világháború előtt nálunk is virágzó – cserkészmozgalom egyenes öröksége volt, a másik része a „szocialista ember” nevelését célozta.

A kommunista rendszer nagyon büszke volt arra, hogy milyen kiválóan biztosítja a dolgozók nyári pihenését, ám azt nem verték nagydobra – úgyis emlékezett még mindenki –, hogy üdülőket sok kisebb-nagyobb üzem, vállalat és szakszervezet tartott fenn már a háború előtt is. Ezeket – és a nagyobb magánvillákat – 1950-ben államosították és újraosztották. Később, főleg a hetvenes, nyolcvanas években újak is épültek, de a szakszervezeti üdülőhálózat gerincét ezek az elkobzott, sokszor igen nagy értékű ingatlanok adták.

Az üdüléshez beutalót kellett szerezni, ehhez persze szakszervezeti tagnak kellett lenni, de hát jóformán mindenki kötelezően az volt. Szerdán csomagolás, csütörtök reggel örültek háza a pályaudvaron: tolongás, lökdösődés, harc az ülőhelyekért, üvöltő gyerekek, horgászbotok és gumimatracok kavalkádja, celofánba csomagolt fasírtos zsömlék fokhagymás illata, kőszénfüstös mozdonyok és kék zubbonyos kalauzok füttyögetése... A vasúti kocsiban előkerült az otthonról hozott elemózsia, a kártya vagy más társasjáték: a balatoni vonatok minden megállóban megálltak, jól emlékszem, Budapesttől Balatonfenyvesig hat óra volt az út. Valami érthetetlen okból minden üdülőben csütörtökön volt a „váltás”: szerda este ment el az előző turnus, másnap reggel jött a következő. Így aztán hazafelé ugyanez játszódott le, csak már feketére sült nyaralók kapaszkodtak a magas vonatlépcsőkön – olykor egészen hazáig.

Az üdülőben „kulturfelelős” gondoskodott a vendégek jókedvéről: vetélkedőket, táncesteket, esős időben a gyerekeknek mesedélután szervezett. Napi háromszori étkezés, pingpongasztal, felnőtteknek sör, gyerekeknek málna a büfében, lángos és ropogósra sült keszeg a strandon: ezekre emlékszem.

A „családi” nyaralás bonyolultabb dolog volt: nagynénémék pici nyaralójába vinni kellett nemcsak ágyneműt, de főzőedényeket is. A bátyám pecabotjával és az én úszóövemmel tetézve úgy néztünk ki, mint egy vándorcirkusz. De ott az ember addig aludt, ameddig akart, nagy, kék tejeskannákban, biciklivel hordtuk a frissen fejt tejet egy helyi gazdától, egész nap a Balatonban, a kertekben és a közeli réteken játszottunk, csavarogtunk, a ránk vigyázó felnőttek pedig a tízliteres kondérban főzték a nyári konyha ócska kis tűzhelyén a zöldbalevest meg a tökfőzeléket. Amikor már érett a szilva, szilvászoborverseny is volt (de csak a második-harmadik helyért volt érdemes küzdeni, mert a bajnok mindig a bátyám lett).

Augusztus végén lassan kiürültek a nyaralótelepek: haza kellett menni iskolakezdésre. Roham a papírüzletekben: az én iskoláskoromban a tankönyveinket és a füzeteket egyforma sötétkék papírba kellett kötni, ráragasztani az egyforma, piros szegélyű fehér címkét, ráírni a nevünket és az osztályunkat. Ugyanilyen egyforma sötétkék volt az iskolaköpenyünk is, a tornaruha pedig fekete klottnadrág és fehér trikó, később a lányoknak fürdőruhára emlékeztető fekete tornadressz volt. Az iskolai ünneplő viselet kisdobos- vagy úttörő-egyenruha: sötétkék nadrág vagy szoknya, fehér ing váll-lappal, fémcsatos bőröv, kicsiknek kék, nagyoknak piros nyakkendő. A gimnáziumban a fiúk az évnyitón már öltönyt, a lányok pedig általában matrózblúzt viseltek – ez a háború előtti középiskolákban is általános volt, sőt a lányok hétköznapi kötelező egyenruhaként is hordták. Az én időmre már kiment a divatból a korábban szintén széles körben elterjedt, jelvénnel díszített iskolai egyensapka, mára meg már – az örök életű matrózblúzt leszámítva – szinte sehol nincs semmilyen iskolai formaruha.

Szeptember elsején hirtelen megtelt a város, és az első egy-két iskolahét után, amikor már mindenki belerázódott a hétköznapiakba, munkahelyeken és iskolákban felütötték a fejüket a koncert- és színházjegy-szervezők. Ez fontos része volt az életünknek: a szocializmus ötven évének nem sok előnyét tudnám felsorolni, de ez – és a könyvek, hanglemezek hihetetlenül olcsó ára – kifejezetten közjűk tartozik. A középosztályban és attól fölfelé természetes volt, hogy az embernek legalább két-három bérlete van: opera, Zeneakadémia, színház, és ezek mellett még egy-egy külön alkalomra mentünk máshová is,

meg persze moziba. Hangversenyre, operába, bábszínházba – matiné-előadásokra – hatéves korunktól, színházba tíz-tizenkét éves korunktól vittek bennünket rendszeresen, gimnazistaként pedig már „önjáróak” voltunk, a hét kéthárom estéje is ilyesmikkel telt. Ezekre az eseményekre egészen az 1980-as évekig rendszeren föl kellett öltözni, csak később jött szokásba, hogy – főleg színházba – utcai ruhában is be lehet ülni.

A hatvanas évektől össznépi városi szórakozási forma volt a házibuli. Anyáink még zsúrokra és házibálókra jártak – és ilyeneket tartottak otthon is: zsúr délután, házibál (ritkábban) este volt, persze táncsal összekötve. Jellegzetes figurája volt a budapesti házibálóknek a „tapőr” (a francia 'tapeur', ütögető szóból): jó házból való, zongorázni tudó, elszegényedett úrifíú, aki uzsonnáért zongorázott a többieknek. Ha nem volt zongora vagy tapőr, gramofon vagy a rádió szolgált zenével. Zenés vendéglátóhelyeken, szállodákban, nyáron kertvendéglőkben még az 1950-es, '60-as években is dívott az „ötórai tea”, szintén táncsal, élő zene mellett. Nos, ezeket váltotta föl a házibuli, ahol már magnóról szóltak a kor divatos – főként amerikai – slágerei, zengett a twist, majd a rock and roll, a szomszédok őrjöngtek, olykor még a rendőrséget is kihívták, bár az akkori erősítők neveltségesek voltak a mostaniakhoz képest. A régi zsúrok finom szendvicseire, süteményeire és likőrjeire már csak az anyák emlékeztek: a házibuli kötelező tartozéka a zsíros kenyér volt, paprikával, lila hagymával, uborkával, sörrel, és azzal a kétféle borral, amelyeket akkoriban kapni lehetett (egy száraz, egy édes), illetve cseresznyepálinkával, melyből némi szerencsével „fekete címkés” szerzett valamelyik fiú, azt ihatónak tartottuk, bár nem volt az.

Szeptember közepén, végén szüret ideje van. A budai bornak, szüreteknek már az 1880-as években véget vetett a filoxéra, de a „régii világban” nem volt ember, akinek ne lett volna valahol egy kis szőlője, vagy legalább rokona, barátja valamelyik borvidéken. Az aratás, az új kenyér csak a falusiakat érintette, de a szüret a városiakat is: legalább egy hétvégére megindult mindenki, hogy megünnepelje. A munka végeztével nagy mulatságot tartottak: bográcsban főtt a birkapörkölt, bőven fogyott a must és a tavalji bor. A szocializmus éveiben a gimnazistákat, egyetemistákat is rendszeresen kivezényelték az állami gazdaságokba, termelősövetkezetekbe szőlőt szedni – egy másik lehetőség az alma- vagy szilvaszüret, még rosszabb esetben krumpli-, cukorrépa- vagy hagymaszedés volt –, más években pedig nyáron vittek bennünket „építőtáborba”, főleg gyümölcsösökbe.

A téli ünnepek közül Szent Miklós, azaz a Mikulás napja, december hatodika csak a gyerekeké volt. Nagy izgalommal pucolták a cipőket, amelyek az ablakba helyezve várták, hogy éjszaka gondos kezek elhelyezzék bennük az ajándékokat. Piros sztaniolpapírral bevont csokoládémikulás, szaloncukor és virgács – aranyozott barkacsomó – fogadta az ébredő gyerekeket, ez utóbbi azért, mert biztosan elkövettek az év során egy csomó rosszszaságot is. (Az édességeket a Mikulás, a virgácsot pedig elmaradhatatlan kísérfője, a krampusz hozza.) Ez persze csak előszele volt az igazi, nagy ünnepnek, a karácsonynak.

December elejétől már lázban égett kicsi és nagy. A kisebb gyerekek maguk készítették az ajándékokat: a lányok hímeztek, a fiúk fúrtak-faragtak, rajzoltak – a szülőknek és egymásnak is. Családon belül mindenki mindenkinek készített vagy vásárolt valamit. A gyerekek játékokat és könyveket kaptak, a feleségek

ékszert, ruhafélét, a férjek egy-egy üveg drágább italt, képes albumot, hanglemezt, ha gyűjtöttek valamit, akkor a gyűjteményüket gazdagító újabb „kincset”.

Minden család állított karácsonyfát, ennek divatja még az 1830-as években terjedt el Magyarországon is. A fa feldíszítése a szülők és a nagy gyerekek feladata volt, a kicsiket addig elvitték otthonról. A karácsonyfadíszek több nemzedéken át megmaradtak: az én dobozomban vannak házilag készített, aranyozott és ezüstözött gubacsok, makkok és fenyőtobozok, keménypapírból készült, színes angyalfigurák, fényes üveggömbök, tarka sztaniolgirlandok, amelyek ötven, sőt némelyek hetven-nyolcvan éve szolgálnak. A díszek mellett között az ágakra erősített gyertyák és csillagszórók kápráztatták a gyerekszemeket. (A villanyégőfűzerek csak az 1960-as, '70-es évektől jelentek meg, hogy lassan kiszorítsák a sokkal szebb fényű, de balesetveszélyes viaszgyertyát.)

December 24-én alkonyatig tartott karácsony böjtje: aznap nem volt szabad húst enni, de még jóllakni sem. Ebédre köménymagos levest és mákos tésztát vagy mákos gubát kaptunk. Sötétedés után mindenki előszedegette a legtitkosabb rejtkehelyeken dugdosott ajándékokat, és hordta a fa alá. Végre aztán megszólalt az angyal csengője, kitarult az ajtó, a gyerekek is beléphettek az addig zárt szobába. Közös ima és éneklés után boldog karácsonyt kívántunk egymásnak, ha a felnőttek között a megelőző hónapokban bármilyen harag vagy nézeteltérés volt, azt kölcsönös bocsánatkéréssel, megbocsátással és öleléssel egyszer s mindenkorra lezárták, majd bontogatni kezdtük az ajándékokat. Mindennek illett örülni, mindent meg kellett dicsérni és köszönni.

A karácsony a szűk család ünnepe volt: nem volt szokás az a vándorcirkusz, ami manapság dívik, hogy autóval rohangálnak az emberek ide-oda. Szokás volt viszont – ami ma már sajnos egyre ritkább – a ház magányosan élő lakóihoz átszaladni egy tányér süteménnyel, apró ajándékkal, sőt esetleg áthívni őket vacsora után egy pohár borra, egy kis beszélgetésre.

A vacsora hagyományosan és kötelezően borlevessel kezdődött, utána pedig hal volt: halászlé, rántott hal – vagy akár mindkettő –, végül jött az elmaradhatatlan diós és mákos bejgli. A felnőttek és a nagy gyerekek lementek éjféli misére. (A felnőtté válás fontos lépcsőfoka volt először az az év, amikor a gyerek bejelentette, hogy szeretne részt venni a fadíszítésben, és megengedték neki, másodszor pedig az, amikor kikönyörögte, hogy megvárhassa az éjféli misét, és kibirta ébren.)

Karácsony első napján reggel vagy délelőtt megint mise volt, aztán jött a nagy ünnepi ebéd: húsleves, töltött káposzta, sült pulyka, többféle sütemény, finom borok. A délután a tágabb családé volt: vendégségbe mentünk vagy vendégek jöttek. Vacsorázni általában senkinek nem volt kedve, elteltünk az édességekkel, egy tea és egy szelet pirítós is bőven elég volt.

Karácsony másnapján már a barátok is beállítottak egymáshoz, vagy együtt mentünk kiállításra, hangversenyre. És az ünnepeknek nem volt vége: István-és János-nap következett, márpedig nincs olyan magyar család, amelyikben ezek a nevek elő ne fordulnának.

Ha elég hideg volt (és a 20. század első felében sokszor volt nagyon kemény tél), már november végén, de mindenképpen még szilveszter előtt sor került a disznótorra is. Ahogy mindenkinek volt valahol szőlője, úgy volt olyan vidéki rokona is, akinél tavasz óta nevelkedett a hízó. Én ilyenben sose vettem részt, megúsztam a disznó hajnali visítását, a vérrel teli vájdling látványát és azt

az estig tartó kemény, jobbára gusztustalan munkát, amelyet a jószág feldolgozása megkíván. De tudom, hogy az öregasszonyok dolga volt kimosni a beleket, miközben a böllér feldarabolta és szerepük szerint osztályozta a húsokat. A disznó fülét levágták és nyomban megpörkölve megették, a vért hagymával megsütötték reggelire, a belsőségeket – májat, tüdőt – hurkához használták, a hús egy részét ledarálták: kolbászt és más eltartható felvágottakat készítettek, egy másik részét sózással vagy sütéssel tartósították, a sonkák pedig megfelelő pácolást követően a kolbászokkal együtt a füstre kerültek.

A disznóölést mindig hatalmas vacsora koronázta, temérdek borral-pálinkával, és amíg az idény tartott, minden háznál rengeteg húsféle fogyott: a saját „termésen” kívül jöttek-mentek a rokonoknak, barátoknak szánt és tőlük kapott kóstolós tálak, megrakva minden földi jóval.

A tél és az esztendő fordulója a vég és a kezdet két fontos napja: szilveszter és újév. Szilveszterkor mindenféle tisztítóvarázslatot űztek, nagy zajjal elijesztve a gonosz szellemeket, eltemetve a telet. (Ebből a hagyományból mára annyi maradt, hogy már délutántól rémes hangú papírtrombiták recsegése és petárdák durrogása tölti be az utcákat.) A lányok – városon is – ólmot öntöttek: a tűzhely fölött egy kanálban megolvasztott fémet hideg vízbe fordították, s a keletkezett alakzatokat „értelmezve” tudták meg, kihez fognak majd férjhez menni.

A szilvesztert az emberek ma szeretik nagyobb társaságban tölteni: népes összejöveleteken mulatnak, esznek-isznak, táncolnak. Éjfélkor hagyományosan felhangzik a Himnusz, mindenki pezsgővel a kézben kíván boldog új évet szeretteinek, barátainak. Az ünnepi menüben fontos szerepet kap a malac, amelyik orrával kitérja a szerencsét, tyúkot viszont nem szabad enni, mert az hátrafelé elkaparja.

Újév napja ezért sokak számára másnaposan, takarítással, mosogatással kezdődik. De a régi hagyomány nem ezt diktálta: a szilveszteri mulatság nem tartott hajnalig, az asszonyok még az este rendet raktak, másnap reggel tiszta, kitakarított házból indult misére a család. A nap folyamán illet meglátogatni a rokonokat, barátokat és jókívánságokkal köszönteni őket. Ünnepi ebéd is készült, éspedig nem is akármilyen: ma is minden háznál kötelező éték a disznóhús és a lencse, amely apró szemével a pénzt jelképezi, s aki nem eszik belőle, egész évben szűkölködni fog. (Tilos viszont halat enni, mert az elúszik a szerencsével.)

Még pár nap, és jött a farsang: vízkeresztől hamvazószerdáig, a nagyböjt kezdetéig. Ez a párválasztás, a bálók és esküvők ideje volt falun és városban egyaránt. (A bálók hagyománya ma is él, de azt az előírást, amely szerint húshagyó kedd után vége a multságoknak, már nem szokták szigorúan betartani.) Az időszak csúcspontja a „farsang farka”; a karnevál farsangvasárnaptól húshagyókeddig tart. Magyarországon ennek egy ősi téltemető szokás, a mohácsiak jelmezes busójárása a legérdekesebb eseménye. Az ünnepkör főétele pedig országszerte a híres farsangi fánk: zsírban vagy olajban pirosra sült kelt tészta, amelyet porcukorral vagy baracklekvárral szoktunk fogyasztani, azon melegében. Nagymama mindig óriási adagokat készített belőle, s mivel az egész lépcsőházat belengte az illata, a szomszédokhoz is vittünk belőle kóstolót.

De hát minden vígságnak vége szakad egyszer: hamvazószerdával megkezdődött a böjt, a lelki és testi megtisztulás időszaka, s vele hamarosan az első hóvirág, majd a tavasi nagytakarítás: nyakunkon a húsvét!

Balázs Géza

Nevek, budapesti helyek

*„– Azt mondd meg nékem, hol lesz majd lakóhelyünk,
maradunk itt, vagy egyszer majd továbbmegyünk?
Itt van a város, vagyunk lakói,
maradunk itten, neve is van: Budapest...”*

*(Bereményi Géza: 150 dalszöveg
Cseh Tamás zenéjére, Napkút, 2008, 160.)*

Budapest. Nekünk Budapest, vagy Pest. „Fölmegyek Pestre”, mondják akkor is, ha Budára. Korábban: Pest-Buda, de olykor már Buda-Pest néven is együtt szerepelt. A három város (Pest-Buda-Óbuda) 1872-ben egyesült. Újbuda nem történelmi név, csak a rendszerváltás után született (még a 2003. évi budapesti utcanévlexikon sem ismeri). Nagy-Budapest: 1950-ben jött létre a peremtelepülések összekapcsolásával. Ezek közül némelyik máig megtartotta kicsit külön városias-falusias jellegét. Rákospalotán (Régipalotán) mindig érzem, hogy egy önálló városban járok. Cinkotán vagy Békásmegyér régi részén faluban (ez utóbbit Ófalunak is nevezik). A Budapesttől való „rettenetes” távolság szülte az ironikus Rákosborzasztó megnevezést. Van ismerősöm, aki (igen helyesen) vonattal jár Rákosokra. Budapest – fürdőváros. Jóval kevesebben tudják: barlangváros. De lehetne a vizek, a szigetek városa is a hegyek és a sík találkozásánál.

Rákosfalva. Furcsa ellentét: városban születtem, mégis faluneve volt. Rákosfalva egy ideig a X., majd a XIV. kerület része, ablakunkból Rákosfalva hév-állomás látszott. Ha jöttem haza a hévvel, bármikor is érkeztem, a kutyám kiballagott a kapu elé. 1970-ben azután a faluból város lett, fölépült a Fűredi úti lakótelep, de az állomásnév maradt: Rákosfalva. Az egykori állomásépület környéke kulturális központ volt: Rátkay mozi, étterem, újságárus, bolt, gyógyszerár, ma csak egy esőbeálló. Van történelmi fejlődés.

Rákos-patak. A patak nevét – komolyan ezt írja a földrajzi nevek történetét elemző szótár – a rákról kapta. A patakról kapta nevét viszont Rákosfalva meg az összes Rákos, a településeken túl a rákosi vipera, amelyet az 1950-es években rákosréti, majd – jobb a békesség – parlagi viperának kereszteltek. Rákokat én már nem találtam a patakban, teknőst azonban igen, sőt manapság vadkacsák és patkányok élnek a partján. Igazi, vonzó városi patak lehetne, ha... De azért belakják az emberek: én sokszor végigbicikliztem a partján, most minden este futóedzések és kutyasétáltatások színhelye. Csaknem a partján születtem én is, a Méhes utcai szülőotthonban. Anyám megmutatta a szobát is. Ma öregek otthona.

Rákosmező, Király-domb. A Rákos menti terület neve a történelmi Rákosmező. Ma több kerület vitatkozik, hogy melyikhez is tartozott. 1286–1540 között itt voltak az országgyűlések, az 1910-es években repülőterén az első hazai repülések. Rákosmezőért, a hagyományállításért ma három kerület harcol.

Zugló elhamarkodottan emléktáblát állított az egykori országgyűlések vélt helyszínén (az Egressy téren, nagy tévedés), valamint a rákosmezői első repülőtér emlékére (Örs vezér tér, kis tévedés). A XVI. kerület, Mátyásföld is a repülést tisztelte meg (Újszász utca, itt valóban van ma is reptér). Kőbánya egyelőre nyugton maradt. A helyi szájhagyományból úgy tudom, hogy a Rákosmező a mai Zugló és Kőbánya határán feküdt, éppen ott, ahol születtem s bölcsőm ringatták. Rákosmező központja volt a Király-domb, az egyetlen kiemelkedés ezen a tájon, ahol helyi monda szerint a király sátra állott. Ma a Nagycce utca kapaszkodik fel rá. (A térkép szerint 137 m magas, neve: Király-hegy. Na, ne.) Ott lenne méltó helyen az emléktábla.

Kőbánya, Kőér. A Rákosmezőnek ez a része gyermekkoromban Kőbányához tartozott. Régi neve: Kőér, a Kőbánya név kőbányát jelent (írja az a bizonyos okos szótár). Gyermekkorunkban sokan susogták: Kőbánya alul üres. Legendák keringtek arról, hogy a második világháborúban a repülőgép-összeszerelő üzemnek használt járatokban német katonák bujkálnak. Magyarország egyik legnagyobb, összefüggő pincerendszere számos titkot őriz. A kőbányai Bánya utca végén a hegybe fut be egy út: itt van a kőbányai, 180 ezer négyzetméter alapterületű barlangrendszer egyik lejárata. Ma már a kőbányai vagyonkezelő munkatársai mutatják az utat. Öltözzünk fel, mert 14 fok van odalenn, a lábunk hamar fájni fog. Lépkedünk befelé és kicsit lefelé a titokzatos pincékbe. A „kőerekről” már IV. Béla korából van oklevél. Először követ bányásztak, majd jöttek a borászok, a 19. században kiszorították őket a seresek, Dréher Antal négy sörgyárát ezek a járatok kötötték össze, majd jöttek a gombások, de az EU megtiltotta a pincében termesztett gombát. Most az üres pincéket az önkormányzat őrzi. Kérdés van elég: a pincejáratok fésűs (olykor sűrű fésűs) elrendezése gondos tervezést mutat, de a pincékben többféle kőfaragó stílust különböztethetünk meg; a valakik, valamikor kifaragták a román kori templomok tetőbordázatát, egyes termekben tömzsi bálványoszlopok tartják a födémet, s van három boltíves „kápolna”, az egyik éppen Dréherék villája alatt. De miért? A kőfaragók nemcsak a praktikum, hanem a szépség jegyében is faragtak. Vajon miért? Talán a bányász hagyományok szellemében? Nincsenek régi térképek, nincsenek följegyzések, nincsenek emlékezések. Egy villanszerelő, aki 40 évig dolgozott lenn, csodálkozva fedezett föl egy járatot, amelynek a végén egy erjesztőüzem, pálinkakészítő üzem volt – a föld alatt... Vannak azután kutak, elöntött kazánházak, amelyekben ma a világ más tájairól jövő bűvárokat oktatják. Az egyik 40 méteres kútban vízben állnak az egykori gépek. A bűvárok elhelyeztek az alján egy reflektort. Megdöbbenő, hogy itt van alattunk egy óriási pincerendszer, amelybe itt-ott belesnek (nemrég egy kutyasétáltató férfi tűnt el benne), tudásunk róla hézagos, voltaképpen azt se tudjuk, mikor és hogyan bányászták ki, egyes termei mire szolgáltak. Csak a kitermelt kőről van biztos tudomásunk: belőle épült fél Budapest, például az Országház, az Akadémia, az Opera, remek mészke, jól faragható, csak egy a baj vele, mint a szivacs, issza a vizet. Nyelvi vonatkozás, hogy az egyes termek, kutak régi neveket őriznek: Csírázató-kút, Park-kút (a Csajkovszkij park alatt), Kert-kút, Hipo-kút (rengeteg hipósfalont találtak itt) és Champagne-kút. Vannak azután a kápolnák, amelyeket a nagyobb vallásokról neveztek el. A falakon folyosós számokat találtunk; vezetőnk azonban megnyugtatót: fogalmuk sincs,

hány befalazott oldaljára van még. Mert hogy van, az biztos. Az egyikben lehet, hogy német katonák élnek. Vagy törökök...

Zugló. Neve így fejlődött: szuglyó, szugoly, majd 1842-ben már: Szugló, s ebből zöngésüléssel: zug. Jelentése (a szótár szerint, meg fognak döbbenni): sarok, szöglet, zug. Pest határának sarka, zuga. Ebben az ikerítésben is benne van: zezzug. Ma csak a Szugló utca őrzi a régi formát. Sokan nem értik, ha Zugló, akkor az utca miért Szugló. A taxis megkérdezi: „Ez valami új utca, nincs benne a GPS-ben?” Nem, ez Zugló legrégebbi utcája. S a szug-zug óriási rokonságot alkot, hozzá kapcsolódik a szeg-szög (gondoljunk a őrségi „szeges” településekre, vagy olyanokra, mint: Isaszeg, Szögliget stb.), s az is valószínű, hogy a szeg a szerrel is is rokon (lásd: szeres település), az pedig maga a magyar településtörténet (Ópusztaszer)...

Nagyicce. Ez a városrész és hév-megálló pedig Mátyás király korát idézi. A cinkotai kántor mondáját, aki furfangos válaszáért azt kérte cserébe a királytól, hogy itt nagyobb legyen a bormérésre használt icce. Ifjúkoromig mindig volt itt kocsmá, a nevezetes icce emlékéért idézve. Ma már nincs.

Római-part. Szerencsére az etimológiai szótár nem magyarázza meg, hogy valószínűleg a rómaiakról kapta a nevét. A „Római” egy kis maradvány a száz évvel ezelőtti Budapest világából. Például a kiskocsmák a Rómain és a Népszigeten. Még mindig vannak csónakházak hamisítatlan hangulattal, személyi leadásával kenut lehet bérelni, és nekivágni a Dunának. Persze ott tolakodnak már a csónakházak helyén a társasüdülők, és követelik a gátat. Akkor fog véget érni a hamisítatlan hangulat. Kevés világvárosnak van ilyen pompás vadvízi partja. Nekünk meg több is: ilyen az RSD is (Ráckevei–Soroksári-Duna), s állítják, hogy egy természeti csoda a Háros-sziget is (szigorúan védett, ott még én sem jártam).

Aquincum. Római romváros Óbuda alatt, neve feledésbe merült, csak a 18. század végétől kezdték ismét használni, amikor téglafeliratokból rájöttek. Jó ötlet volt a Szentendrei út két sávja között újjáépített aqueductus (vízvezeték), vagy a Flórián téri felüljáró alatt kialakított romkert. Talán mi vagyunk azok, akik nem használtuk ki annak turisztikai vonzerejét, hogy világvárosunkban két amfiteátrum is van. Mindkettő mellett naponta tömegek utaznak el. Rómában, Pulában vagy El-dzsemben (Tunézia) nagyobbak is vannak, sok pénzt adunk érte, hogy odamenjünk, megnézzük. Budapesten itt vannak az orrunk előtt.

Ős-Budavár. Hogy volt-e valójában, nem tudom, Szórényi Levente könyvében az szerepel, hogy a Pilis szegélyén, Budakeszi hegyén állhatott, ha átme gyünk az M0-ás impozáns Megyeri hídján, éppen nekimegyünk.

Csörsz-árok. A mondákban szereplő, titokzatos, nyomaiban ma is követhető árok Budapest és Dunakeszi határán indul, átszeli az egész Alföldet, végig húzódik az Északi-középhegység alján, és Ároktónél kapcsolódik a Tiszához. A régészek tudni vélik, hogy miért is ásták ki valakik, valamikor: a Római Birodalom dunai limesén kívül maradt szarmaták ásták, hogy különféle germán törzsektől védjék magukat. Írások nyomán Gödöllő és Dány között keresgéltem, de nem találtam. A budapesti Csörsz utca is őrzi a mondabeli királyfi emlékét: merthogy a néprönda szerint egy királyfi ásatta az árkot azért, hogy a Dunából a Tiszáig hajóval menjen kedveséért... A kései utódok Soroksártól délre, Duna-haraszttiból indították el a Duna–Tisza-csatornát (nem készült el).

Géczi János

Haikuk

a kecskenyomban
törött vérfű piroslík
kutya szagolja

fagyöngyszíne a
macskaszemnek a tölgyön
is felragyogott

lepkeként kezdi
röptét s pillangóként ül
liliom szirmán

harangszó járkál
letapossa a szénlő
mezei tücsköt

röppályák tartják
egybe a kertet csupa
meglőtt verébé

tojáshéjzöld ég
két szárnycsapás közt felszáll
a nemes kócsag

a szájvörös karszt
hasítékában gyöngyszem
s pengékék tenger

hideglelős éj
asszony a két telehold
parazsa mellett

a serpenyőben
május Holdjának fénye
éppen elég súly

Fecske Csaba

Mégse

fehér éjszaka lomhán hull a hó
angyalok táncolnak az ablakon
a boldogsághoz a mindenható
ifjúság tökéletes alkalom

az asztalnál körben ülnek ők
merészen üstökön ragadva
a lopva tovasurranó időt
amely magát nekik még megadja

hét magába szerelmes kamasz szív
s a petróleumlámpa világít
jó itt de már az ismeretlen hív
a sors még titkolja praktikáit

szavuk mint puha pamutgombolyag
gurul el a csönd cicája játszik
velük önmagát falja fel a nap
belőlük minden érzés kilátszik

jóllakottan duruzsol a kályha
s ők belefeledkeznek a fénybe
minden szép s jó gazdára talál ma
és nem tudják megtartani mégse

A világ Janus-arca

tolakodó gyökérvégek a
frissen ásott gödör falában
nyirok és hosszú sötét
föld alatti néma hang
cinikus márciusi napsütés
a világ Janus-arca
kopár szemek jégverése
a feldúlt arcokon rosszul
kifeszített levegőn
a rigó a fenyőfán pillanatra
sem hagyta abba mintegy felülírta
az öreg pap szakadozott beszédét
aztán a lapátok közömbös durva
hangoskodása hirtelen nőtt dudor
a föld homlokán megkönnyebbülő
léptek lefelé a kavicsos úton

Karsai János

Róma

Ókori romok
Apró téren kút csobog
Mandulafenyő.

Múltat idéző
kanyargó, szűk utcákon
kávé illata.
Palatinuson liget,
oszlopok közt macskák.

Isten nagy szeme
néz le rám vakítóan
a Pantheonban.

A Verrochión egy apró bárban
olcsón mérik a Fernet Brancát.
A helyiség mélyén öregember kávézgat,
koedukált mosdó az emeleten.

Mucsi Antal

Magyar haikuk

ott van a hazám
ahova reggelenként
napraforgó néz

nagy búzatábla
földön fekvő kalászkok
éhes emberek

szürke paripák
gyönyörű kis csikókkal
az egri ménés

Romhányi Török Gábor
Anyám halálára

most már örökké félek elaludni
szorongva alszom el
beteljesítem végső árulásom
mindörökre félek az álmaidtól
hogy álmodom netán, ha elaludtam
és semmi mást már soha nem álmodom
csak hogy odaát találkozom Veled
látom sápadt, távoli, tiszta arcodat
s kérdezhetek bármit
nem válaszolsz
a világból pedig nem marad más
csak egymással szemben e két
szakadatlan hallgatás.
s e némaságból
immár nincs menekvés
e túlvilági csöndben
nem térek magamhoz
többé soha már
föl nem ébredek.
és ez már így lesz
mígnem utolsót lobban bennem is a láng
amelyet Tőled kaptam hajdanán.

Fakiliusz

Anyám (I)

lelkem maghéja
küzdelseim hajszálgyökere
mindennapjaim halhatatlan fűszere
félálmaim hézagpótlója
végtelen utazásaim báránnyelheje
láthatatlan és kitartó kísérőm hajnali sétáimon a világ városaiban
meg-megbicsakló életkedvem mindenkori helyre rugdosója
míves tekerője egy hús-vér lemezjátszónak
szeleburdi kérdéseim türelmes megválaszolója
szaros pelenkáim derűs mosónője
hosszú távú ripacskodásom lankadatlan közönsége
eszmélésem pótvacsorája
őrült kísérleteim hegymászó botja
öreganyám térgyecalácsa
virágzó csapás ismerős sírok között
kicsapongásaim megbánásának forralt bora
nyughatatlan kalandvágym örökös böjtje
múlt és jelen kacagó kovásza
sors és akarat naiv festője
emlékeim kályhájának alágyújtója
vasárnapi rántott hús
agyam kőművese
fogcsikorgatásaim tudatlan szerzője
időm tányérja mellett színes savanyú

Bártfai A. Márk

Visítás

Mi néma!? Mi?
 Csak a Szégyen.
 Egyedül vagyok.
 És az arcomon hó ég.
 És megfordultak a szavak.
 Egészen.
 És jön föl már a Föld.
 És elfogyott a temérdek.
 Félig.
 Mi néma!? Mi?
 Csak a Szégyen.
 Te jó Ég:
 Egyedül vagyok,
 és félek egészen!

Kérdődző

Kit kivetett napdajkáló méhéből a tenger,
 Kit kiköpött álommondó szájából a barlang,
 Kit kikapart önzetlen húsából az erdő,
 Kit kilökött selyemszelíd síkjából a rét,
 Kit árnyék láncára fűzött föl a nappal,
 Kit csillagok csodáival gúnyolt ki az éj,
 Kit levetett imádkozó kezéből a hegy,
 Kit nem nyelt eretnek poklába a mély,
 Kit nem szorít mellére szabadító átok,
 Kit nem átkoz papjává rabtartó kegy;
 e hazátlan ember, mondd, mennyit ér,
 e hontalan ember, mondd, hová megy?

Esteli ének

Aszfalt zokog	Otthonatlan
Könnye ropog	Szürke ürge
Tűz a cipőm	Körmön fonok
Tapossa	Dalokat
Éjjel lobog	Kikaparok
Holdsarlóval	Arcocskádból
Learatott	Jégvirágzó
Tagokra	Magokat

Lámpafényű	Innen-onnan
Rövid úton	Megrabollak
Nem találok	Én vagyok a
Haza már	Huligán
Nyári térre	Ki lebukik
Hol a télnek	Életképes
Emlékező	Mulandóság
Hava vár	Buliján

Bárdos Bódi László

tudatalatti megálló

ellenőrizhetetlen állomásokon zakatol végig a tudatalatti
 ma a mosolyok elakadtak a liftben, a szeretet-automaták perselyeiben
 a gyökerek belelilultak a nagy erőlködésbe
 a kertben kifeszített ruhaszáritó kötélén Nietzsche egyensúlyoz

isten szemérmesen hátat fordított amint a fák vetközni kezdtek
 és a tér kibújt az időből: ketten vagyunk már test és lélek
 ma a hiány szül bennem rendet – a semmi hívja elő negatívját
 a súlytalanság a gravitációt – a penészfoltok a térképeket

az idő félterpeszben, a tömlők vízzel teli, a saruk felszíjazva
 fölkapja az első porszemeket a szél, felsebzett paták vérét nyeli a homok
 fájdalmam fölkontározva szekerem előtt: útra kelnek az első mondatkaravánok

a nap pengéje eret vág – vérezni kezd a vadszőlő a sárga tűzfalon
 és a végtelenbe futó párhuzamosok felfalják egymást
 a szöveg bomlani kezd, a hangok a zongorahúrok és a vasúti sínek közé szorultak

Oláh Zoltán
Első ölelés

Pillantásod
alkonyt merít az Űrből.
Tányérodban
remegő vérikonok.
Meztelen tested
hajnállá ejti a fényt.

Megfelezzük az éjfélt.

Edgar Allan Poe:
Apollo

Rongyfoszlányonként
szedi föl szemeimről
az Időt Isten.

Tűnődő

Halk naplemente.
Milyen lassan is dobog
az idő szíve.

Elhagyatva

Hallom az időt.
Pillanat-palántákat
nevel a könnycsepp.

Tükörkép-magányban

Szememből szüntelen szakad a hó.
 Szüntelen immáron félszázad éve.
 Szakad, szakad, szakad a hó,
 a télmennyboltban virágzó vére.
 Szüntelen szakad szememből a hó,
 pillanat-záporok, tündér-havasok
 hold-hallgatásban
 meggyónja az éjszakát,
 bevallva a halált....

És látom már a Mindent,
 a Semmiben az Istent,
 ki ott térdepel minden imámban.
 Szemben velem tükörkép-magányban.
 Feszület-fohászban,
 Mária-némaságban.

Hazavágy

Gyere vissza fiam hazavár
 anyaszív-dobogású időd
 dala rímelt a verseidért
 Szava sírogat messzül az ég

Hava hű puha fellege száll
 Viharában e rózsavirág
 a te lelkedet kéri vigyázz
 mire végre hazádra találsz

Jégvirág

Leheletünk a
 tiszta téli ablakon
 a fagy címere.

Zságot András

A Halál

A Halál nem mindig volt Halál.
Amikor még nem volt Halál, Élet volt.
Akkoriban két Élet volt.
Az Élet és az Élet.
S a Paradicsom.

Az ember választhatott Élet és Élet között.
Akkor még nem volt Halál.
Élet¹ és Élet².
Az Élet²-ből lesz majd a Halál.
De addig a két Élet kézen fogva jár.

Mióta egy Élet s egy Halál van,
Azóta az eleve elrendelés.

Azelőtt két Élet volt.

Két Élet,
S az ember hol vidám,
Hol szomorú.
Most mindig szomorú.

A két Élet
Eljárt külföldre,
De sokat olvasott,
Színházban is gyakran megfordultak,
Kulturálódtak,
Amikor csak tudtak.

A Haláltól nem féltek.
Én félek a Haláltól.

Aztán egyszer összeveszett a két Élet.
Nem szóltak egymáshoz,
Majd szitkozódtak, átkozódtak.

Ha az egyik uszodába ment,
A másik biztos könyvtárba.
Ha az egyik lóversenyre,
A másik randevúzott egy fiatal hölgygel.

Mintha mindketten boldogok lettek volna.

De Élet² depressziós tüneteket mutatott.

Alkoholizált.
Heroinozott.

Az alkoholizáló Élet a végén öngyilkos lett.
Így lett az Életből Halál.

Most az Élet és a Halál soha nem találkoznak.
Biliárdozni is külön mennek.

Arra várunk most,
A Halál öngyilkos legyen,
S újra két Élet lesz az egy helyett.

Bereti Gábor

E táj

E táj
most foltok
akvarellje.
Egymásba csúszik,
moccan, életre kelve.
Innen nap süt,
s rajtad
jázminszirmok ruhája
lobban.
Majd megállsz,
hogy a végtelen pillanatban
örökre
mozdulatlan maradj.
Onnan meg
fekete felhőkből
lázás, hideg hold bújik
elő.
Átkelve épp
egy könnycseppnyi óceánon,
szememben arcoddal,
elmerengve látom,
hogy a rázkódó busz
ablakából nézlek
és reszketek.

Barcs János

Bükkfán madár

Viharzik most. Szél fú. Csepereg.
 Megáztatja a tetőn a cserepet.
 A távoli parton sovány róka oson,
 iszkolva a sártól síkos partokon.
 Villámlás reszket. Dörög. Reped a felhő.
 Füstöl a rókaszőr: – S fut a tekergő.
 A réten száraz vadrózsabokor táncol,
 ágaival kiszökne a világból...
 Védtelen most a föld. Zihál. Sírnak a rögök
 a mezők hasán: – S róka cipel dögöt.
 Alusznak a szilfák. A nyíres is hallgat
 a szelek szavára s halkán dalolgat.
 Öreg bükkfán madár sír: rángatja a szél.
 Kinéz egy ág mögül s madáruul beszél.
 Lenn a folyónál csönd. Alszik minden hullám.
 Egy keszeg nyárfába becsapott a villám.
 Terhes felhő vonaglik! Táncolnak nyírfák:
 Ádáz küzdelmét vívja most a világ!
 A villámok kifogynak s csöndesül a táj;
 nádas szélén, vijjog nyolc éhes sirály...
 Hallgatom kesergésük. Mind éhes s fázik:
 Nem láttam őket –, csak hét villanásig.

Bíró László

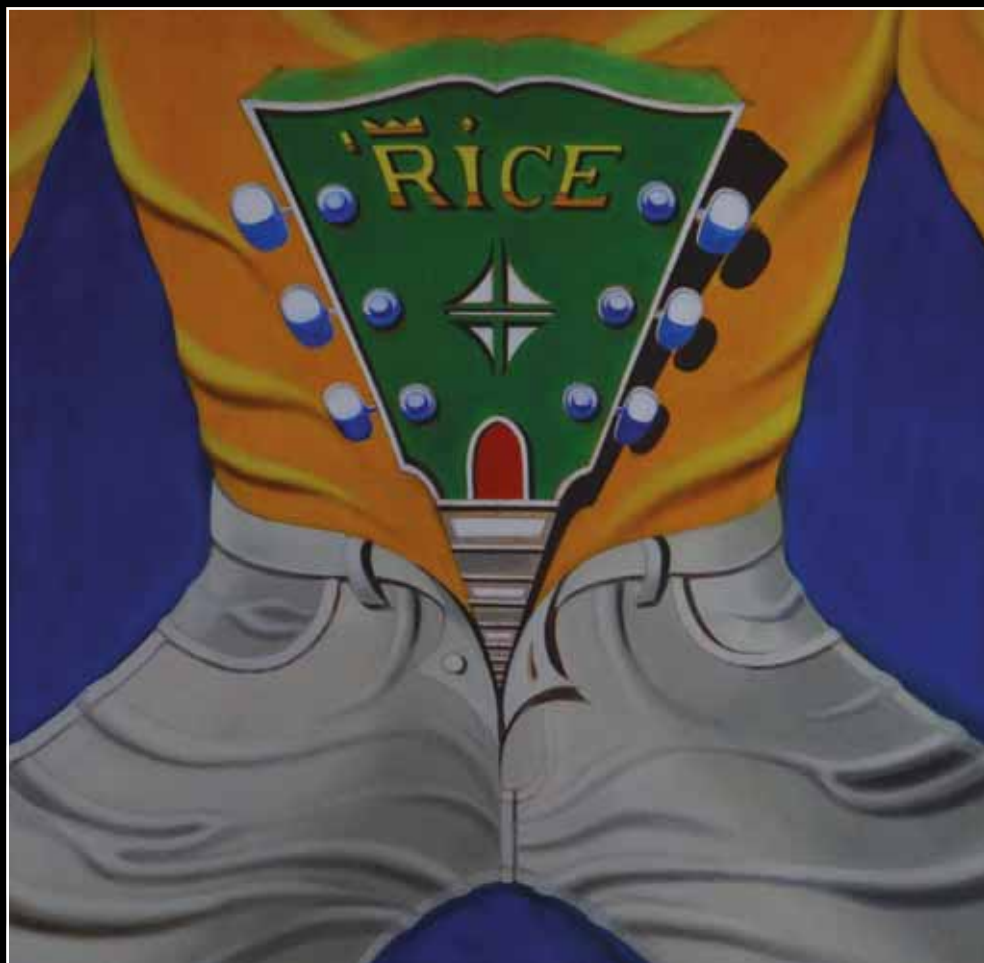
Metszés

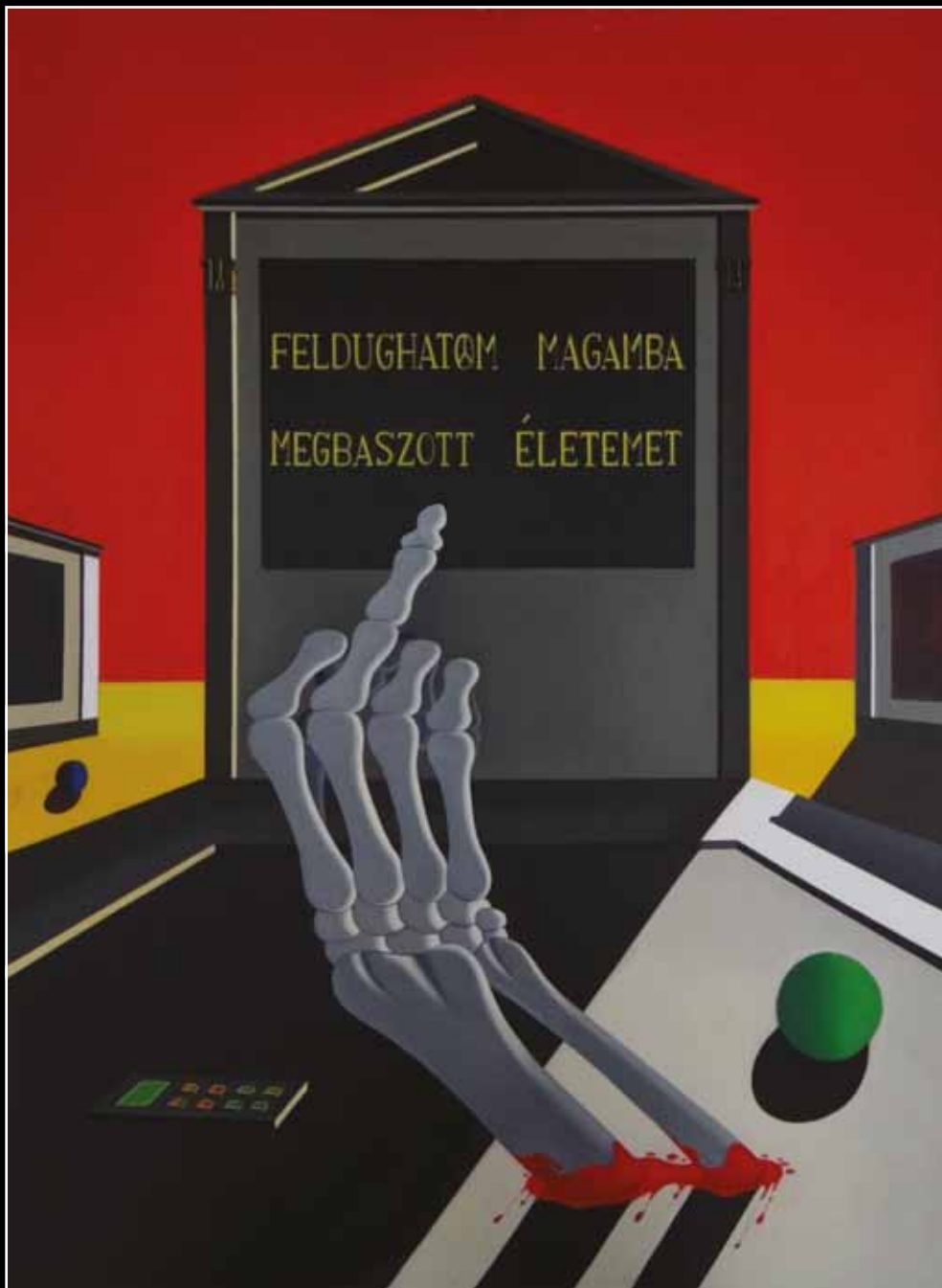
a jaj ömlik a jó csak cseppen
 önmagam metszem kint a kertben
 s a sors karmai leszakítják
 verseim lelkesítő titkát

ezt a csöndet hiába nézem
 magamat látom minden képen
 vérem máglyái megint égnek
 tüzet rakott bennem a lélek

Kemény realizmus, metál szürrealizmus

Hörcher László festészetéről

A festő távoli városokat keres fel, mérhetetlen türelemmel nézőpontokat vizsgál, a fények és árnyékok vetülését mérlegeli, jellegzetes architektonikus részletek után kutat, rajzvázlatokat és fotókat készít, és már ekkor kitöröl a képből minden lényegtelen részletet, ügyel arra, hogy emberi alaknak még emlékszerű nyoma se maradjon. Aztán hazatérve műtermébe hallatlan aprólékos munkával, aggodalmas pontossággal megfesti topografikus hűségű, néptelen, kihalt – már-már halott – városképét: élénk színekkel, egymástól pontosan elválasztott színmezőkkel, ragyogó kék égboltokkal, kemény fény-árnyék elentétekkel. Hideg, rideg, tárgyilagos – a klasszikus festői eszményeket idéző –, valamifajta furcsa szépséget kereső szemlélettel.

A festő szuggesztív karakterek nyomába ered: idősebb asszonyok, középkorú férfiak, fiatal lányok arcát fürkészi, és ha valamely egyéniség megragadja, vázlatokat és fotókat készít, majd műtermében akkurátus munkával megfesti az általában semleges háttér előtt megjelenő, csaknem mindig szembeforduló alakot. Nem kalandozik el, nem torzít, a modell konkrét és felismerhető, a megidézés hol szeretetteljes, hol kívülálló tárgyilagosságú, a festői eljárás a klasszikus eszményeket idéző, de azért furcsaságokkal átítatott szubjektumláttelelet összegez: a megfestett alakok mintha oly magabiztos tétovasággal nemcsak ránk, képet szemlélőkre, hanem valahová a távolba, a semmibe is tekintenének.

A festő műtermében ül, lázalmok gyötrik, látomások háborgatják, lelke zaklatott, idegeiben vad ütemekkel szabdalt, kemény zenei hangzatok zaklatolnak, a virtuális hangerő bődületes, és amikor a higgadt pillanataiban rögzített kis vázlatok kidolgozásához kezd, alig bírja türtőztetni magát: a képsík, a festő-anyagok és eszközök leküzdendő ellenségek, a lázadás, az elutasítás, a kívülállás az egyetlen lehetséges megoldás, és még a halállal is ki kellene babrálni valahogy. A képmezőben nyitott sírok, feliratos sírkövek vagy plazma-képernyős síremlékek rögzülnek, újra meg újra felmagasodik egy-egy utolsó-nak szánt beintés kedvéért a lassan aláhanyatló csontváz-kéz.

Mint egy kettős ügynök: kettős indítatással él és dolgozik, hagyományosnak minősíthető városképeket és arcképeket, valamint rendhagyó, látomásos metál-kompozíciókat alkot Hörcher László festőművész, aki hétéves kora óta rajzol és fest, és aki különböző körökben és mesterek keze alatt készült fel a művészpályára, amely felkészülést még a Magyar Képzőművészeti Főiskolán végzett stúdiumok sem zártak le. Újabb mesterek és az általuk sugárzott hatások és indítatások következtek – a főiskolai tanár Kokas Ignác után Czene Gábor és Mácsai István –, hogy Hörcher László a néhol konstruktív jegyekkel felruházott hiperrealista vagy fotónaturalista ábrázolás hívévé váljon. Ez a

stíluseszmény gazdagodott a rock-, illetve a metálzene hangzásvilágának vizuális kifejezésével, s így jött létre az a nukleáris realizmus, vagy a nukleáris haevy-metal festészet, amelynek összetevői az egyik méltatója szerint „a szinte geometriai alapjukig visszavezetett formák, és az alapszínéig egyszerűsödött paletta a lázadó metálzenéből kihallani vélt minden romlással szemben megtartott igazságigény képi ekvivalenseiként szolgálnak. E hatás olyan erősnek bizonyult, hogy újabban tematikusan is megjelenik a képeken, egyfajta szűr-reális, mégis a képregények beszédmódjára jellemzőn ábrázolt álomvilágként.” De idézhetjük akár a Lemezbörze ...plusz című szaklap 2011. évi 2. számában közreadott, a *Nukleáris heavy metal realista festő* című híradást is, amelyben feketén-fehéren leszögeztetik: „...festményeibe tematikailag szervesen beépül a metálzene rideg, feszes és kegyetlen brutalitása. A művész ezáltal egyfajta szintézist hozott létre a festészet és a fémzene között, oly módon, hogy képei önálló, autonóm heavy metal realista mesterművekké nővik ki magukat.” És a Hörcher László által képviselt piktúra alaposabb megismeréséhez további mélyreható zeneesztétikai és szövegértelmezési tanulmányokat kéne elvégeznünk a festő által fémjelzett Udvarias Tömeggyilkos együttes produkciói körében.

Könnyen lehet, hogy az énekes-festők, a zenész-képzőművészek oly különleges hangon megszólaló társaságához kellene kapcsolnunk Hörcher László festőművész munkásságát – az élcsapatban itt festenek és itt zenéltek az egykori legendás AE Bizottság együttes alkotói: fe Lugossy László, ef Zámbó István, Wahorn András, itt működött a közelmúltban eltávozott Bernáth(y) Sándor, de hivatkozhatunk Gaál Józsefre, Szurcsik Józsefre, Kopasz Tamásra is –, de ugyanígy a halál ellen lázadók művész-soraiban is könnyen otthonra lelhet ez a festő. A kihalt térségeket, a semmibe néző alakokat, a nyitott sírokat megjelenítő Hörcher-képekhez, a halál ellen háborgó művekhez végezetül egy kemény, ámbár költői hevületű fogalmazványt, a *Dízsír helyem kiadó* című, talán majdani, abszurdításokban játszó haevy metál önkéntes dalszöveget idézném:

a halálomat majd én magam szeretném bejelenteni
sietve és megrendülten közölném a szomorú hírt
adásomat megszakítva mélységes szomorúsággal telt szívvel tudósítanék arról
hogy a temetésemről később intézkedem
na persze a saját saját halottam vagyok
és mindenki csak egy szál virágot hozzon majd
a koszorúkra szánt pénzt ugyanis én szeretném lenyúltni
mindent előre levajaztam
ott állok majd a gyászolók között
(a szertartásra várakozva csendesen a legújabb ostoba vicceket meséljük egy-
másnak)
aztán hallgatva a fagyott rögök koppanását
a nyári öltönyben hátamra fagy a zakó alatt az átnedvesedett ing
mennyi kellemetlenség egy szar kis halál miatt
és persze meg kell köszönni a részvétnyilvánításokat is
elég tetemes lesz a postaköltség (ezek a bunkók még mindig nem tanultak
meg mélezni)

belekényszerül az ember az ilyen körülményes dolgokba
de végül csak-csak helyreáll a régi rend jönnek újra a szürke hétköznapiak
elfogy a kegyeleti suska
új lehetőségek után kell nézni
vagy ha nem jön be semmi
akkor inkább újra meghalok

Wehner Tibor

Bozgor Elian

Óvatosság

(vázlat)

A krónikást arra kéri látogatója, hogy ne árulja el őt: ne fedje fel elbeszélői kilétét. Ez a legkevesebb. Ugyan!... tőle kap „mesét”, s cserébe meg semmit se ad!...

Állítólag unokanővére az „alapforrás”. Az meg valaki mást hallhatott. Ugyanakkor meg kötelesség is továbbadni efféle meséket; úgy, kapottan, tekintettel a nyersanyag adottságaira-sajátosságaira, s persze azért magunk szerény „alkotóképessége”, gyarló módszerei szerint járva el...

*

Igen – gondolta az asszony, mikor kiléptek a házból (s mindketten szinte egyszerre cövekeltek le a kis teraszon). Szegény Mama... lekváros kiflije... Két csésze teával... Igen, igen. Elég egyedi. De mégis, mégis... Mégis adnom kellett volna neki valami ajándékot. Értékeset – az egyedi mellé. Sajátosat. Sőt, különöset. Szóval: *eredetit*. Olyasmit, amit csak tőlem kaphat. S azért ne legyen az tolakvó se, pláne sértő... Oly könnyen zavarba hozható...

S mintha e gondolatféltre pirossá vált volna az arca. Majd távoli mosoly szállt e pirulásra.

Fél szemmel a csavargóra nézett. Ez a középkorú férfi pont erre vetődött. Alig múlt dél; behajolt a mellig érő, vágott sövénykerítésen, hogy segíthet-e.

Ha nem figyelt volna olyan aggodalmasan a másikra (ahogy az a másik meg órá, noha a nappalin többször is átfutott tekintetével), láthatta is volna segítőtjét. Mint ahogy az is láthatta volna az asszonyt: hogy közepes termetű, s ahhoz képest, hogy már a változás korában jár, nem is molett, inkább vékonyabb; haját lófarokban hordja, amit ő kissé túlzásnak gondol, de legalább megmutatta ovális arcát, viszont egyáltalán nem illett a képbe az a kendermagos mintás kötényke, s a lasztexnadrág sem, amelyet otthonkával hordott. Különben mindene megvolt, helyén volt, nyugodtan nevezhetné csinosnak. Arca pedig határozottan tetszett neki. Kedvesség és barátságosság sugárzott azon, amit a kis rózsajakak még inkább hangsúlyoztak, olyan volt a nő szája a kis pisze orr alatt, mint ugyanazok a szirmok, melyeken fel-le járkáltak. A fülek kicsik voltak, talán túl szabályosak, mintha most szedték volna elő azokat valamelyik szekrényfiókból, vitrinből, csak éppen nem töröltették még le róluk a port, s nem fényesítették ki őket. Az egész teremtésen látszik, hogy jólétben élt, talán valami doktor özvegye lehet, nem sokat nélkülözött, de éppen ezért annyira disztingvált, szinte „takarékos” mindenben (még mozdulatokban is), annyira, hogy már-már kínos, garasoskodó...

A nő ugyan mindjárt észrevette, hogy a férfi magasabb nála, de többre nem nagyon jutott. Talán még annyi feltűnt neki, hogy csontos-izmos alkat, és nincs is valami jó bőrben. Kicsit zavarhatta, hogy azon minden mintha ellenkeznek az

ő életével. Pedig a férfiúnak ugyanolyan barna haja volt, mint amilyen az övé; s még alig is szürkült („lehet, hogy észrevette, hogy festem a hajamat?...”). Ó, igen! És a férfi arca valósággal elveszett e tobzódásban, alább pedig a hosszú, majdnem teljesen fehér magaszerinti szakáll; az egész figura így nem volt más, mint egy ragyogó kis fekete szempár. Ami meg is foghatta az asszonyt, amikor félve a vendég felé pillantott, mert az sorra utasította vissza kínálgatását. Talán kicsit kopott (overallszerű) ruhája miatt is: eléggé bizonytalan is volt a férfi, de fejét fenn tartotta, talán „a méltóság maradékaival tüntetve”. Életének nem lehetett túl sok jó napja, s azokban se élhetett valami nagyon jól. A nőnek az volt benyomása, hogy ennek leplezésére, önérzetből (!) direkt úgy fogta segítője a csészét, mintha most látna először ilyesmit, s a süteményeket is mind darabokra törte, morzsálta, úgy vitte szájához a falatokat...

Mit mondhatna ő a másíknak? Mit mondhatna neki az a másík? A szűköske teraszon állnak már. Nem olyan egyszerű ez: az ember nem szívesen fordul vissza. Mondják, hogy a gyengeség, következtelenség jele. Komolytalanság. Még szerencsével-szerencsétlenséggel is kombinálnak... Ha netán mégis viszafordul, megróhatják ezért.

A közös keresésre délutánjuk javarészt ráment. Most már nemsokára alkoynyodik.

A park fáinak koronái alatt sárgán világít a nap. Nincsenek nagyon lombok már, viszont a hirtelen támadt ősz sárga, rozsdás-kármin fogyatékszínei... s távolabb, a Körös mögött, a kisvárosi lakótelep házfalai: mind... így látszanak – ugyanebben a gyér világban.

A ház bejárati kulcsát még délelőtt elveszíthette az asszony; a kulcs leszakadt arról a kis fonálról, amelyen a nőnek a nyakába volt akasztva. Mindig úgy hordta, ha kertészkedett. Kabalából. Még sírt is érte...

Mindjárt elköszön. Igazán meg kellett volna ajándékoznom valami nagyon naggyal. Minek fukarkodni? Végére is órákon át keresgélünk... kereste veled ezt a kulcsot. És ő is talált rá! De te, te... te mindig ilyen vagy! Mert te, te... mindig is, mindenkivel ilyen voltál. Igen! Igen! Igen! De elég öreg lettél-e már ahhoz, hogy magadhoz is őszinte legyél?

Az áldozatkész férfiú meg ezen lamentált. Azért ennél valamivel többre számítottam. Ilyen finom asszony, és kiszúrja az ember szemét anyák saját készítésű drágaságaival; amikbe testük-lelkük adják. Azt hittem, hogy kapok tőle valamit. Leginkább most egy tízesnek örültem volna... Persze, te is megéred a pénzed. Fúúújjj!... Mi a francnak kellett neked szabadkozni?! Mind, amit csak kínált, talán többért is elsózhattad volna valamerre. De te? Nem és nem... ó, nem! és köszönöm szépen, jaj, de nem azért... Akkor miért tetted?! te, marha!... Mellesleg, rendesen össze is kaszaboltak azok a rózsatüskék! Úgy kell neked!

Ekkor a nő döntésre jutva, nagy levegőt vett.

– Mi a véleménye? Arra gondoltam, hogy izé... Nem lehetne?... a dolog minden nevetsége, banalitása, brutalitása dacára... (itt mintha pajkosan kuncogott is volna) nem lehetne, hogy maga és én...

– Nem! – vágott közbe amaz. Nem is tőle származott az a nyersforma „nem!”, hanem valahonnan érkezett. Bár tagadni kár, hogy felőle.

– Hogyhogy „nem”? – A nő meglepődött, hangja kicsit sértődött lett. – Mi az, hogy „nem”?!

De most már folytatni kellett!

Nem és nem. Százszor is nem! Ha én egyszer azt mondom, hogy nem, akkor eltökéltségemből lovakkal se tudnak kimozdítani.

A nő most már nevetőre fogta: – Á-á-á! Még azt se tudja, hogy...

– *Engem, ez, nem, érdekel...* – tagolta a kategorikus „hang”. Kimondtam, akkor kimondtam... Lelépett a lépcsőről; intett. Minden jól! Elhúzott a cserjék mellett, virágmaradványok mellett; az utcára lépett.

Átvágott a kerges-repedezett hepehupa-aszfaltúton; a parknak tartott. A kópárságon keresztül földes, keskeny kerékpárút vezetett. Azon kocogott már.

A nő elindította a karját, aztán leejtette. Hát jól!... Alsóajkába harapott. – Elismerem, hogy nem volt szép tőlem... – szólt utána hangosan. – *Bocsánat!* Én csak azt gondoltam, hogy talán... talán visszamehettünk volna, és adhattam volna magának... *legalább* egy tízest! Elnézést, ha megbántottam!... És nagyon-nagyon köszönöm!

Ekkor, hirtelen, a távolodó férfiúnak mintha némi bizonytalanság keveredett volna a lépteibe. De csak egy egészen kósza pillanatra.

Azt is csak a legjobb látással lehetett volna észrevenni. Lehet, hogy még azzal se.

Aranyember, világvég

(másutt, máskor)

Sebők Évának és Sebeők Jánosnak

GYEREK Annak a hajósnak is ilyen hajója volt, amikor még nem volt Aranyember?

ARANYEMBER Igen.

(Nézik a sekély Jangce folyó partján a Szent-Borbála modellmásolatát.)

GYEREK ...és mije volt aranyból?

ARANYEMBER A pénze... *(sóhajtván)* Mindene megvolt, mindenki irigyelte, mindenki hallgatott rá. Mégse volt boldog.

GYEREK Mindenki?

ARANYEMBER Mindenki!

Hirtelen – honnan, honnan nem – távolabb tarka lepke keveredik elő a kietlen, napos partszélen... A pizmogó, guberáló kínaiak látják is...

Aztán egyikük így szól:

KÍNAI MODEMKOR-GUBERA *(egyik)* Vajo bajo. Ding-dong! *(Magyarul; kicsinyelve is a „jelenséget”)* Ugyan, ugyan, ugyan! Nem jut messzire...

KÍNAI MODEMKOR-GUBERA *(másik)* Magától fog leesni, de ha mégse... hiszen erre már madár se jár. Hogy kerül ez ide?

KÍNAI MODEMKOR-GUBERA *(egyik)* Hja, a világ... Minden megzavartott. De legalább keresünk ma is egy egész janko-bankót...

KÍNAI MODEMKOR-GUBERA *(másik)* És ez már valami is! Nemde?... Ne is figyeljünk oda...

ARANYEMBER *(ugyancsak észreveszi, MOST, a kis lepkét – feléjük bukdácsol az)* A gyerek viszont lera-gadt az előbbieknél kicsit.

GYEREK És mi az, hogy boldog, édesapám?

ARANYEMBER *(tanácstalanul)* Hát, izé... kisfiam... De nézd csak!... ott ni. Egy könnyelmű kis lepke. Látod? Nosza, kapd el, szaladj! Gyorsan...

GYEREK *(már iramodik is)* Megfoglak!... *(Nevetve üldözi...)*

ARANYEMBER *(nézi, büszkén; utána kiált)* Kapd el és üsd agyon!... Az a boldogság! *(Csendesebben, szinte laposan. A kínaiak felé pillantva...)* Magad is rájössz...

GYEREK *(hajtja, hajtja a cikázó tarkaságot, s nevet, szinte kimelegszik belé. S mind távolabb s távolabb kerül...)* Elkaplak! Megfoglak!...

Megfoglak! *(Kiáltozik, kiáltoz... s ki is fut a „képből”.)* -----

(Szerencsésjére? balszerencsésjére? – Aranyembert talán nem is hallotta. Talán. Azt se (tőle), hogy: „üsd agyon...” Talán nem. Vagy csak olyan, mint egy öregember: az is csak azt hall, amit aka? És azt se hallotta, hogy: „Magad is rájössz...” Talán nem hallotta. S azt se, hogy: „Az a boldogság...” Pláne... Bízunk benne!)

KÍNAI MODEMKOR-GUBERA *(egyik a másikat bámulva, együtt, legyintve, majd egyik)* Csimba ding-jo. Kuncsé engudi ba.

KÍNAI MODEMKOR-GUBERA *(másik)* Dong bajo. Vajo tyí.

Folyamváltás; tükör

„Végezzétek ki”
 „Az imént porban csúszott”
 „Éljen a haza”*

Éljen a haza
 Az imént porban csúszott
 Végezzétek ki

* Madách Imre Tragédiájából

Gángoly Attila

Barkochba

– Személy?

– Is.

Csend.

– Tárgy?

– Is.

Még hosszabb csend. A válasz nyilvánvalóan úgy meglepte a kérdezőt, hogy pár pillanatig keresnie kellett az inkább filozófusokra, semmint katonákra jellemző harmadik szót.

– Fogalom?

– Is.

– A bolondját járatod velem? – fakadt ki erre a nagy hadvezér. – Felelj igaz lelkedre, máskülönben nyelv nélkül maradsz!

– Isten ments, hogy hazudjak – szabadkozott a másik, aki nem volt rest összeszűrní a levet a gyűlölt rómaiakkal.

A kihallgatás folytatódott.

– Él?

– Is.

– Meghalt?

– Is.

A zsidó sereg parancsnoka ugyan kezdte türelmét veszteni, de azért a rá jellemző mérhetetlen önuralommal vallatta tovább a keresztény foglyot, restelve iménti gorombaságát. Jól tudta, hogy egy felkelés (vagy más vállalkozás) sikere a megfelelő pillanatban alkalmazott béketúrésen nyugszik.

– Ember?

– Is.

– Isten?

– Is.

Bar Kochba szeme végre-valahára felragyogott, s a megoldás fölött érzett gyermekes örömeiben nem vette észre a rab ábrázatára kiülő zavart.

– Rákérdezek...

Szünet.

– A Messiás?

Körös-körül az olajfák lombja kísértetiesen zúgott, szinte jajgatott a hirtelen támadt keleti szélben, mely csontjáig megborzongatta mindkét férfit.

– Talán az – mondotta búsan a hitehagyott.

Kivezetés a szépirodalomból

Pár évvel ezelőtt többet néztem a pothár fenekére, mint a nők szoknyája alá...

Akkori ivócimboráim egyike azok közé az írók közé tartozott, akik párját ritkító termékenységük ellenére is folyton témahiányról panaszkodnak. Valójában a hiány volt a legfőbb témája – szóban és írásban egyaránt –, de e semmit olyan bő lére tudta ereszteti, hogy hallgatósága alig győzte kívánni

a végét. Csak néhány bennfentes, irodalomkedvelő hölgy itta a szavait. (A hivatásos rajongók odaadásának persze megvolt az ára, ám „barátom” az ágyban is bírta az iramot.)

En homlokegyenest az ellentéte vagyok, akinél a rövidre fogott mondanivaló éppúgy szent, mint a világos fogalmazás; noha kritikusaim, orvosaim és más rosszakaróim szerint az utóbbi dolgában van még mit fejlőd-

nöm. Néha ugyanis (nagy igyekezetben) összekeverem a tárgyakat...

*

Példának okáért íme a tér, amelyre korhelykoromban vágytam:

A bal kéz felé eső fal mentén gyönyörű faragott könyv húzódik, rajta díszkötésű polcok. Ötkarú menyegyzet lóg a csillárról. A szőnyeget és a medvebőrt damaszkuszi mintás padló fedi. Csipkeablak takarja a hatalmas függönyablákat. Biedermeier

hangulatot árasztó porcelánasztalok sorakoznak a csecsebecsék márványlapján. A tükrön óriási velencei fal függ. A legjobb belvárosi szalonban varratott szekrények csüngnek a súlyos, barnára pácolt öltönyökben. A berendezés utolsó darabja egy műves fahasáb, melyben barátságos fénnel parázslanak a kandallók.

Nos... ez volt az álmom.

Egyszer talán megfestem (bár azóta kétségkívül a gyógyulás útjára léptem).

Mozdulat

Este az ágyára hulló kísérteties lámpafényben a *Dr. Jekyll és Mr. Hyde* különös esetét olvasta.

Talán mondanom sem kell, hogy az ellentétébe forduló személyiség története fölkorbácsolta izgatószerektől amúgy is túlfeszített idegeit. Elalvás előtt a megszállott orvost látta lelki szemeivel, aki egyik percről a másikra szilaj szörnyeteggé változik, majd – füttyülve a királynő megkövetelte etikette – végigdúlja London városát...

Már éjfél is elmúlhatott, mikor felriadt álmából, s *egy hirtelen mozdulatot tett*. E pillanatban fájdalom nyilallt a bal halántékába, mintha tüvel szúrták volna keresztül a bőrt (pontosabban nem is tüvel, inkább darázsfullánkkal). Mégsem tulajdonított neki jelentőséget, s bár orrán át sípolva fújta ki a levegőt, az nem volt több, mint a bosszúság tapintatos kifejezése.

Ám amikor újra álom és ébrenlét határán lebegett, furcsa dolog esett meg vele: érezte, hogy tetőtől talpig átalakul. A legkülönösebb változás balesettől eltorzult, forradások szabdalta koponyájában zajlott le, közvet-

lenül két szemgödre mögött. Nehéz megmondani, mi is történt valójában. Ő maga úgy vélte, mintha zúgó fejében a sejtek egy megfoghatatlan akarat parancsára eltolódtak, átrendeződtek volna; olyan akarat volt ez, mely nem késlekedett mindent birtokba venni...

Noha az esemény rendkívüliségét nyomban fölismerte, végül szégyenletesen gyöngének bizonyult. Igaz, a percek múltával egyre kevésbé rettegett – legalábbis ahhoz képest, ahogyan az első pillanatok vad szívdobogásában tette –, s a veszedelem mértékét sem látta többé halálosnak.*

Olyasmire pedig kivált nem emlékezett, hogy bármilyen ellenállást is tanúsított volna az átrendeződéssel szemben; sőt néhány pillanat múlva üdvözült mosollyal szunnyadt el...

Virradatkor azonban egy másik ember kelt ki recsegő ágyából, hogy használja a testét.

* Könnyen lehet, hogy ez a kezdődő fásultság már a „sejteltelődés” számlájára írható. (A neurológus megjegyzése)

Othello és a kutyák

– Gyűlöllek – mondta keserű hangon a férfi. – Hogyan szarvazhattál föl egy csavargóval?!... Miattad az egész világot megutáltam. Pusztá kézzel kellene hogy megfojtsalak. Pedig mennyire bíztam benned, de te sem vagy különb a többinél... Hát nem kaptál meg mindent? Vertelek talán? Vagy nem becéztelek, nem simogattalak eleget?

A vizslaszuka, melyet kedvenc drámája nyomán Desdemónának nevezett el, agárforma kölykei mellől bámult rá, ide-oda fészkelődve a vackán.

– No jó – dünnyögte végül félnótás engedékenységgel a férfi, s fölhajtott egy pohár méregerős házipálinkát.

*

Othello amúgy éjjeliőr volt. Leányt, asszonyt soha nem érintett. Számára a világot, jobban mondva azt, ami megállította reszketeg kezét, valahányszor öngyilkosságra gondolt, Desdemona hűsége jelentette.

Minden este az őt árnyékként követő vizslával sántikálta körbe a faluvégi roncsstelepet. Már fél tucat éve vigyáztak a teherautókra, melyek görbe lökhárítójukkal olyanok voltak, mint amikor egy szerelemben, gyermekben, munkában, egyszerűen az életben csalódott vénember fintorra húzza a száját. (Desdemona gyakran meg is ugatta a roncsokat.) De ez már egy másik történet, s szomorú lenne elmesélni.

Legyen elég annyi, hogy a kutya-kölykök nemsokára vígan kergetőztek pálcikalábaikon a napok óta csak angol teát hörpölő férfi körül...

*

Vajon melyik isten dönti el, hogy egy szenvedély komoly-e vagy nevetéses, alantas-e vagy magasztos?

Shakespeare sírján mindenesetre fehér tulipánok nyíltak a rá következő tavaszon.

Szepes Erika

Bélyeg

– Na lányok, most aztán igazán valami fantasztikusot hoztam! – robbant be az óra elején frissen kapott oroszstanárnőnk, akit egyben osztályfőnökünknek is ki-neveztek. Ezért nem is emlékszem, melyik minőségében hozta a fantasztikusot. Szegény nagyon igyekezett, nem is elsősorban azért, hogy tekintélye legyen vagy hogy elnyerje bizalmunkat, hanem főként azért, hogy mi, a leggonoszabb korszakunkban lévő hatodikosok megszeressük. Nehéz dolga volt: elődjét, a szintén oroszstanárnő osztályfőnökünket imádtuk, szép volt, kedves volt, mosolyát ma is látom, és nyugodt lélekkel lehetett névizni, mert legalább tizenöt évvel volt idősebb nálunk. Utóda pedig most került ki az egyetemről, ráadásul törékeny, vékony testalkatú, bakfisforma volt, nehezünkre esett magázni; a társadalmi interregnumban *előre, pajtás!*-t már nem lehetett köszönni, az elavult etiketre emlékeztető *csókolom!*-ot pedig még nem. A *jó napot!* hivatalos és rideg volt, Flóra, érzékelve habozásunkat, hogy magunk közül való fiatalnak vagy az ellenséges felnőt világhoz tartozónak tartjuk-e, mindenáron segíteni igyekezett. Kislányos lófarkok lobogott utána, ahogy a természetes fiatalságánál is fiatalosabb fürgeséggel közlekedett, vastag, divatos gumiövet viselt, nem volt rendes táskája, csak amolyan vállra akasztós szütyője. Kegyeink elnyeréséért még azt is képes volt megtenni, hogy a mindenki által utált köpenybe bújt, úgy mászkált közöttünk, élvezte, hogy a személyiségét elfedő uniformis miatt a folyosói ügyeletesek tanulónak nézték, és rászóltak: ne dohányozzon. Az osztály lófarkat, varkocsot és copfot viselő tagjai azonnal kibontották és leeresztették a hajukat, és mint megannyi Marina Vlady *A boszorkányból*, tőle különbözvén, csábos nővé óhajtottak válni. Lófarkat többé senki nem viselt. Nekem rövid hajam volt, úgyhogy ebből a világnézeti háborúból kimaradtam.

Az orosz? Hát az orosz Flórának éppen akkor nem lehetett igazán nagy sikere: az osztály többsége azt hallotta otthon, hogy ruszki tankok taposták szét a főváros utcáit, ruszki katonák öltek halomra magyarokat, és a hatalmas ruszki államhatalom megint a nyakunkra tette a csizmáját. Hát hogyan is szerethették volna az orosz nyelvet azok a gyerekek, akik a nyelvnek pusztán beszélőit is ellenségnek tartották? Nem tudhattuk még akkor, hogy a nyelv nem felépítmény – mint Marr elvtárs fejtette ki ostobán túlbuzgó vulgármaterializmusában, és ezt maga Sztálin elvtárs cáfolta meg –, hanem a társadalmi berendezkedéstől független terméke az emberi agynak. Mit tudhattunk akkor még Marr elvtársról? Sztálinról is leginkább csak annyit, hogy néhány éve halt meg, és halála óta folyton történik valami.

Nekem ugyan voltak más emlékeim is az orosz nyelvről, vagy legalábbis az orosz irodalom némely szerzőjéről és műveikről: apám könyvespolcán ott kornyadoztak viharverten, a háború előtti piszkos vászonkötésben a klasszikusok kötetei (Puskinra, Goncsarova, Tolsztojra, Csehovra, Gorkijra és Solohovra emlékszem), és nekem is voltak kedvenceim az orosz irodalomból: Gajdar *Csuk* és *Gekje meg a Timur és csapata*, és borzadva, de szenvedélyesen olvastam

többször is Birjukov *Sirályát* a megkínzott és kivégzett partizánlányról; nagyon szerettem Makarenko két művét, főként az *Igor és társait*. Műveltségemnek eme rétegével akkortájt nem volt ajánlatos dicsekedni: minden oroszbérencet kiközösített az osztály. Ebbe az általános hangulatba robbant be Flóra, a fiatal orosz tanárnő, és kezében rengeteg borítékot lobogtatott. Némán, gúnyosan, ellenségesen néztük. Mi ebben a fantasztikus?

– Ezeket a leveleket orosz pajtások írták, főként Moszkvából, de van köztük leningrádi is – kezdte a magyarázatot Flóra. – Szeretnének magyar pajtásokkal levelezni, természetesen oroszul, barátságot kötni, és egyszer majd talán találkozni is.

Harminchat ajak biggyedt le. Hogy fogunk mi oroszul levelezni, amikor még arra sem tudunk válaszolni, hogy kak tyibjá zavút? Flóra lelkesített: – De hiszen épp ez a jó az egészben, hogy a levelezés segítségével meg tudtok tanulni oroszul, valamilyen szinten, ki jól, ki kevésbé. Kiteregetem a borítékokat az első padokra, onnan ki-ki válasszon magának egyet.

Tülekedni kezdtünk a padok előtt: ha már hecc, legyen minél nagyobb, és feltúrtuk a borítékokat. Én kihúztam a hatalmas paksamétából egyet, mert úgy láttam, azon vannak a legszebb bélyegek, színesek, nagyok, aranynyomatosak. Gyönyörködtem bennük, és elhatároztam, hogy ezentúl nem szalvétát és gyufacímkét gyűjtök – akkoriban ez volt a divat, ezeket lehetett csereberélni –, hanem bélyeget. Tudtam, hogy apám nagy bélyegyűjtő, biztosan örülni fog az új zsákmánynak, főként ha az utánpótlás folyamatos lesz. Megnéztem a feladó nevét, azt hittem, rosszul látok vagy valaki megtréfált: a levél feladóját Szergej Abroszenkónak hívták. Hangosan röhögni kezdtem azon, hogy én egy abrosszal fogok levelezni. Az osztály – meghallván a nevet – átvette a röhögést, valóban röhögött az egész osztály, és szegény Flóra nem értette, mit csinált már megint rosszul. Aztán elült a zaj, elkezdődött az oroszóra, és rajtam kívül mindenki elfeledkezett Szergej Abroszenkóról, aki a Kutuzovszkij proszpekt 22. számú házából küldte színes borítékját.

Hazaérkezve azonnal apámhoz siettem, bebocsáttatást kértem a dolgozószobájába, ahol diadalittasan előhúztam a bélyegeket. Azt mondanám, hogy apám, a nagy bélyegyűjtő, féktelen örömujjongásban tört ki, ha képes lett volna valaha is bármilyen önfeledt cselekedetre, így örömujjongásra, de ő minden indulatát lefojtva és a saját magának szabott érzelmi gát alá szorítva engedett csak felszínre törni valamit. Annyit azért mondott: nagyon örül, ha folyamatosan hozok neki orosz bélyegeket, mert mástól nemigen kap.

Évekig leveleztünk. Én valóban szótárral, nyelvkönyvvel egyre magasabb szinten formáltam a mondataimat, és nyolcadik végére már egészen jól beszéltem is: képes voltam egy visszaható múlt idejű melléknévi igenevet végigragozni. Tulajdonképpen egyetlen végéig abból éltem, amit Flórától – aki végül is kitűnő orosz tanárnak bizonyult – és a levelezésből tanultam. Miközben mi Abrosszal (természetesen így neveztük egymás között) változatosan felbélyegzett leveleket váltottunk – egyszer küldött egy pionírnyakkendőt is, amely nyersselyemből volt, és színe inkább közelített a narancssárgához, mint a vöröshöz –, apámat mint röntgenorvost váratlanul meghívták Moszkvába egy radiológus kongresszusra. Néhány napig volt csak Moszkvában, ez alatt sikerült találkoznia Abroszékkel, akik megvárták egy este a konferencia után az utcán

– ők moszkvai lakosként nem léphettek be a szállodába apámhoz, ő pedig nem mozdulhatott el a csoporttól. Látogatóira való tekintettel fél óra kimenőt kapott a szállodából, amelyet egy közeli padon töltöttek el beszélgetéssel – apám még ’44–45-ben magától, könyvekből megtanult valamennyire oroszul. Hazaérkeztekor tíz centire a föld fölött járt – már amennyire lehet bottal sántikálni tíz centivel a föld fölött –: el volt ragadtatva a kongresszus szervezésétől, a programoktól: a Mauzóleumba soron kívül (nagy szó, mert a sor kilométeres volt!) mint *gyilgácija* be tudtak jutni, megmutatták nekik a Lomonoszov egyetemet, összeismerkedett a moszkvai magyar kolóniával, akiknek tiszte volt a kongresszusi küldöttek ügyeinek intézése (és mint később bebizonyosodott: éber felügyelete). Apám egyetlen, de annál hatalmasabb ajándékkal tért haza, pontosabban nem is ő hozta a repülőgépen, hanem tehervonaton döcögött: egy Zil Moszkvá nevű hűtőszekrényel. Addig mi ilyet nem láttunk, emlékezetem szerint még filmen sem; fából készült jégládánk volt, amelybe az „Itt a jeges! Itt a jeges!” kiáltás felhangzása után fel kellett hordani a hatalmas, nehéz jégtáblákat. A Zil akkora volt és olyan hangon is működött, mint egy traktor, csak az előszobában fért el, de szerettük, mert megkímélt a jégtáblák cipelésétől, és igen tartós jószágnak bizonyult: honosítása után legalább harminc évig élt, még a balatoni házba is beköltözött.

Néhány év múlva apámat ismét meghívták a moszkvai radiológus világkongresszusra, és ő – mivel tudta, milyen buzgó levelezésben vagyok Abroszszal, és ez neki hány bélyeget hozott a soha nem rendezett bélyegyűjteménye számára-, és – mivel a kórház dolgozói közül sokan nem előadást akartak tartani, csak hallgatóként részt venni a kongresszuson, és – mivel ez jó alkalom volt arra, hogy ki-ki a legközelebbi hozzátartozóját is beszeresse az önkéntesen összeállt csoportba, – úgy döntött, hogy engem visz magával, a bélyegek, Abrosz és orosz tudásom okán. Mindez 1962-ben volt, éppen befejeztem a gimnázium első évét, éppen legelszántabb lázadó kamaszkoromat éltem, aminek legijesztőbb reakciója az volt, amitől én akkor csak azért sem ijedtem meg, hogy akkor apám már majdnem egy éve egyáltalán nem beszélt velem, mert nem akart részt venni – ahogy ő mondta – szándékos önpusztításomban, amin a fogyókúrát és a napi több óra tornázást értette. Így ezzel a teljesen váratlanul előadott ötlettel, hogy nem anyámat, hanem engem választott „legközelebbi” hozzátartozójának, jó időre leszerelte támadásra mindig kész harci kedvem.

Az utazáson az előadókat, azaz a kiváltságosokat repülőgépen vitték, a „kedves hozzátartozókat” (ez volt az állandó megszólításunk) pedig vonatra ültették. Minthogy mindenki a házastársát vitte kedves hozzátartozónak, az egész csoportban én voltam a legfiatalabb.

Soha nem voltam még külföldön. Már hetekkel az indulás előtt egy másik életet kezdtem élni. Naponta írtam Abroszsnak, hogy rögzítsük a majdani találkozás idejét és helyét, ő boldogan írta, hogy örömmel látnak minket, mert a területi pártbizottság most jelölt ki nekik egy vadonatúj, hatalmas, szép lakást, ahol méltóképpen tudnak majd fogadni apámat és engem. Azt is megírta, amivel eddig nem dicsekedett, hogy azért utalták ki nekik ezt a nagyszerű lakást, mert az anyja a Pártfőiskolán docens, apja pedig a volokalamszki csata kitüntetett hőse. Ezen persze méltóképp elámultam, hiszen Alexander Bek világhírű *Volokalamszki országútja* kötelező olvasmány volt: a gimnáziumban rajta

tanultuk a szocialista realizmus sajátosságait és emberi arculatát, miszerint „a háborúban nem meghalni kell hősiezen, hanem küzdeni az életért úgy, hogy legyőzzük az ellenséget”. Apám már az első találkozáskor, amikor ezt még ő sem tudta, saját elbeszélése szerint „meghatottan szorongatta” az apa-Abrosz kezét – e két szó egészen váratlanul és idegenül szökött ki a száján, aminek oka az volt, hogy a találkozást, ahogyan ő mondta, „emberi mértéken felülinek érezte”.

A szép lakásba megfelelően szép ajándékot kell vinni: jártam a várost, mi lenne a megfelelő. Végül, hogy magyaros is legyen (ó, hogy utáltam azokat a kalocsai hímezett terítőket, pruszlikokat, kunkori bajszos Miska-kancsókat, árvalányhajás kalpagokat, karikás ostorokat!), meg ízléses is, meg méltó is, választottam egy Budapest-útikönyvet po russzki, és egy Bartók-lemezt, a Concertót, mivel az akkori értékrendem szerint (amiből ma is sokat őrzök) ez az abszolút non plus ultra.

Már három éjszaka nem aludtam. A negyedik nap hajnalán apám, miután még fegyvelmező és útmutató szavakat intézett hozzám, befejezésül ezt is hozzátette: – Akkor holnapután este Moszkvában várlak! – E hihetetlen mondat után elrepült.

Néhány órával később a kórházi különítmény tagjaként felszálltam az életem első világjáró útvárára röpitő vonatra. Ami persze nem repült, harminchat óra alatt tette meg az utat Moszkváig. Pedig gyorsvonat volt, és viszonylag ritkán állt meg, először Miskolcon, aztán Debrecenben. Itt a hangosbemondó közölte, hogy a vonat harminc perc múlva indul. Ez borzasztó hír volt. Álló vonatban ugyanis nem lehet a WC-t használni. Márpedig, már moszkvai előkészületeim és főként az utazás legfőbb kísérőjelensége a hasmenés volt.

– Izgalom – legyintettek a bölcs öregek, és elhittem nekik, mert valóban veszettül izgalmi állapotban voltam. De arra gondoltam, hogy ha sietek, harminc perc alatt csak megtalálom a várótermi WC-t, és még nyugodtan vissza is érek. Az említett és szükségelt objektumot nem volt nehéz megtalálni: az ismerős oroszlaniszag odavezetett. Majd kényelmesen, egy időre megnyugodva indultam vissza a vonathoz. Azaz: csak a füstjéhez. A vonat ugyanis késésben volt, a késést be akarta hozni, és jóval hamarabb elindult. Az erről szóló híradást a vasúti bemondók szokásos érthetetlen recsegése, az állomás különféle távoli pontjain elhelyezett hangszórók elúszó polifóniája miatt nem lehetett érzékelni. A helyzet kilátástalanságára még nem ébredtem rá – minden iratom, poggyászom fenn maradt a vonaton –, csak akkor fogtam fel, mi történt, amikor a kórház fiatal műszaki karbantartóját megláttam a sínek mellett. Reszketett és sírt. Őt hagyták ott nekem segítségül, mert ő volt a legfiatalabb. Azt gondolták, hogy az ifjúság majd tettekre sarkallja. De Pataki elvtárs – így kellett szólítanom a huszoneves fiút, akit fehér kórházi köpenye még beburkolt valami elvtársias tekintéllyel, de ebben a csíkos ingben, fekete csőnadrágban világossá vált, hogy csak a köpeny lényegíti át elvtárssá – magánkívül volt, és egyre csak azt kérdezgette tőlem: – Micsináljunk, micsináljunk? Hívjuk a rendőrséget?

– Nem lenne értelme – mondtam higgadtan, még mindig fel sem fogva a baj nagyságát. – Mire ideérnének, az egy óra vagy még több, és a vonat addigra még messzebb lesz. Meg különben is: nem állíthatják meg a vonatot, és nem is vihetnének utána.

– Hát akkor kicsináljunk, kicsináljunk? – motyogta egyre kétségbeesettebben az amúgy praktikus, ügyes kezű Pataki.

– Menjünk taxival – mondtam a világ legtermészetesebb hangján, mintha a hintómat fogattam volna be. Leintettünk egy taxit, a sofőr kérdezte, hová vigyen.

– Nyíregyházára – mondtam lazán, és elterültem az első ülésen. Egy idő után figyelni kezdtem a taxiórát. 65, 70, 75, 80 forint – ekkor kezdtem izgulni. Nálam összesen száz forint volt (akkor rengeteg pénz, meg se tudnám becsülni, ma mennyit érne), az is fenn a vonaton. Mikor túlgördült az óra a százon, lehunytam a szemem és vártam a végítéletet.

– Megérkeztünk – riasztott a taxis hangja. – Itt vagyunk Nyíregyházán.

Kinéztam az ablakon, és a vonatfüst a Debrecenben már látott módján ismerősen, mintha incselkedne, ismét elhúzott a szemem előtt.

– És most hová? – kérdezte a sofőr.

– Záhonyba – mondtam már kevésbé lazán, mint a korábbi úti cél megjelölésekor. 150, 200, 250, 300 – már nem is néztem az órát. 450-nél értünk Záhonyba. Az ájulás környékezett: ennyi pénzt még soha semmire nem költöttem. A kórház dolgozói a vonatablakokban derékig kihajolva integettek, ki sírva, ki nevetve, de mind nagy megkönnyebbüléssel.

– Mennyi? – kérdezték kórusban.

– Négy százötven – feleltem lehajtott fejjel. A csoport elkezdte összeadni a pénzt.

– Dehogy négy százötven! – méltatlankodott a taxis. – Visszafelé is ki kell fizetni!

Útitársaim összenéztek. Kilencszáz forint több volt, mint egyhavi fizetés. Én odaadtam a féltett százasomat, aztán lassacskán, tízesekből, húszasokból kikerekedett a kilencszáz. Az egyik anyaszerű csoporttárs átölelte a vállamat, kifizette a taxist, és felvezetett a vonatra, leültetett a fülkében a helyemre. Pataki elvtárs holtápadtan kullogott utánunk – akkor értettem meg, mekkora veszélybe sodortam őt is.

A kaland túl nagy volt ahhoz, hogy könnyedén átlépjek fölötte. Teljesen megnémultam, senkinek semmilyen kérdésére nem válaszoltam. Az dobolt az agyamban: mit fog ehhez szólni apám? Apám, aki ezt a hatalmas ajándékot adta nekem – nekem, és nem anyámnak, akivel a fontos dolgokban mindig nagyon jól megértették egymást, kisebb problémákon meg nem veszekedtek, hanem anyám nagylelkű gesztussal mindig engedett –, így is biztosan sok pénzébe került, és most még ez a kilencszáz...

Aznap éjjel a vonaton megint nem aludtam. Nem ettem, nem is ittam, nehogy még egyszer megismétlődjék a debreceni ámokfutás. Amikor hajnaltájban megérkeztünk, apám a botjára támaszkodva a pályaudvaron várt, és szemlátomást megörült nekem. Tudtam, hogy azonnal el kell mondanom neki, különben egy nyugodt pillanatom nem lesz az egész külföldi tartózkodás alatt, de egyszerűen nem tudtam, hogyan kezdjem el. Szaggatott beszámoló következett.

– Hasmenésem volt – mondtam.

– No és? Már napok óta az volt! – mondta apám.

– De megállt a vonat – kezdtem bele a drámába.

– A vonat mindig megáll – mondta ő, nevetve megkönnyebbülésében, hogy épségben megérkeztem.

– De nekem akkor is ki kellett mennem – nyöszörögtem.

– Gondolom, megtaláltad a várótermi WC-t – apám híres volt logikájáról.

– Meg, de...

– Mit de? – most már kezdett türelmetlen lenni.

– Közben elment a vonat – ezen a ponton sírtam el magam.

Apám logikája ismét működött: – Taxival jöttél?

– Igen – hüppögtem.

– Mennyi volt?

– Kilencszáz – ezt már alig hallhatóan, szinte csak szájmozgással suttogtam.

– Ejha! – füttyentett apám. – Ezt kevesen csinálnák utánad! Debrecentől a határig taxival kilencszáz forintért, nem mondom!

Nagyon sírtam.

– Ne bögj, lányom, meglesz az a pénz. Számodra meg már az utazásnak a kezdete is emlékezetes marad!

Nem hittem a fülemnek. Nem szidott, nem kezdte számolni a pénzt, nem morgott, hogy hány hónapot kell neki ezért a pénzért dolgoznia, azon felül, amibe az utazás amúgy is került. Azt mondta végül:

– A fő, hogy itt vagy.

Ezt a fél órát és ezt a rövidke mondatot mindig őrzöm magamban, ezzel vigasztalódtam, amikor később, nagybetegen, igazságtalanul bántott.

Az egész kint tartózkodás hat napig tartott. Nekünk, a „nem szakmai csoportnak”, mindent bele akartak zsúfolni ebbe a hat napba. Magyar idegenvezetőnk volt, orosz szakos fiú az egyetemen, okos, képzett, talpraesett; mindent kierőszakolt nekünk. A mindennapos, elmondhatatlanul bőséges reggeli után rögtön indultunk városnézőbe; Péter, az idegenvezető, akinek minden ismerős volt, megpróbált minél többet megmutatni, de a választásoknál nem volt más szempontja, csak az, hogy amit megmutat, az nagyon híres legyen, arra azonban már nem hagyott időt, hogy alaposan megnézzünk valamit. Amúgy is szédelegtünk az elképesztő méretektől: bámultuk a nevezetes metróállomás nyolcvan bronzszobrát, az égbe nyúló tornyos épületeket (nálunk akkor még nem emelkedtek a magasba a panelházak csúnyácska betontömbjei), amiből több is volt, de sosem tudtam megkülönböztetni őket, pedig azt az anekdotát, amelyet Péter a Lomonoszov Egyetemről mesélt, máig nem felejtettem el: ha egy újszülött csecsemőt mindennap más terembe visznek, 85 éves korában fog kijönni onnan. Külön emlékmozaik a Lomonoszov közeléből: a mi magyar turistacsoportunkból néhány primitív „kedves hozzátartozó” teleköpködté szotyolahéjjal azt a könyöklőt, ahonnan a legszélesebb panoráma nyílt a városra. Akkor halkán, szinte észrevétlenül odatípegett hozzánk egy hajlott öregaszony, igazi mesebeli anyóka, és szó nélkül, két kezével összesöpörte és a kötényébe fogta fel a mieink mocskát. Én nagyon szégyelltem magam, és a többiek is abbahagyták a köpködést.

A szálloda, ahol laktunk, a Gosztyinyica Ukrajna ugyanolyan tornyos-magas épület volt. Az akkor frissen elkészült Kongresszusi Palota – amelybe mint „kedves hozzátartozók” bebocsáttatást nyertünk – modern külseje összhangban volt a legmodernebb technikai felszerelésekkel: itt láttam először mozgólépcsőt,

itt akasztottak először a nyakamba fordítógépet, amelyen kiválaszthattam, milyen nyelven kívánom meghallgatni az előadásokat (azt persze semmilyen nyelven nem óhajtottam) és a palota kalauzát. A képek, a benyomások már ott, a helyszínen kavarogtak, most visszatekintve színes kaleidoszkóp-képeket látok, amelyek nem illeszkednek mozaikszerűen egymásba, hanem állandóan váltakoznak, attól függően, melyik kép tolul előtérbe.

Ilyen elkülönülő kaleidoszkóp-látvány a Puskin Múzeum, ahol életemben először láttam igazi Picassókat, még hozzá a leglíraibb korszakaiból: a kékből és a rózsaszínűből. A hatás olyan erős volt, hogy ezeknek a képeknek a címei ma is oroszul jutnak eszembe. A *Gyevocska na sare* az artistasorozat egy darabja, az ellentétek összetartozásának varázslatos kompozíciója: az előtérben hatalmas, izmos, kidolgozott férfihát látható, a nyugalom, az erő mozdulatlan tömbje, elmélyülten figyel a vele szemben egy a testéhez képest óriási gömbön egyensúlyozó filigrán kislány bájos mozdulatát. Az *Arlekin i jevó podruzka* a munkában állandósult, kényszerű összetartozás okozta elidegenedettségek allegóriája lehetne: az egymás mellé préselt testek érintik egymást, de fejük ellenkező irányba fordul. A leghosszabban egy teljesen kék képnél álltam; az egész kompozíciót a kék árnyalataiból alkotta meg a művész: egy vak öreg koldus mellett ül egy hatalmas szemű kislány – no lám, gondoltam, itt is egy ellentét a kép alapötlete –, a kép címe: *Nyiscsij sz málcsikom, azaz Koldus kislányval*. (Legnagyobb megrökönyödésemre, amikor évtizedekkel később a huszadik század művészetéről adtam elő, és kinyitottam a Puskin Múzeum legfrissebb, orosz nyelvű katalógusát, a kép megváltoztatott címen szerepelt: *Sztarij jevrej sz málcsikom, azaz Öreg zsidó kislányval*. A történelmi változás nem hagyta érintetlenül a képcímet sem.) A *Progulka zalkljucsjonnih* Van Gogh feledhetetlen börtönsétája: arctalan, mert fejüket lehajtó rabok róják a napi kiszabott köröket a szűk, zárt udvaron. Van még sok más orosz cím is az emlékezetemben, amelyhez már nem tartozik kép, és olyan kép is, amelynek a címe merült feledésbe. Kétségkívül a Puskin volt a legnagyobb moszkvai élmény, a Tretyakov Galéria zsúfolt falairól csak Rjepin és Vrubelj vásznai néztek rám megbabonázó erővel.

Kaleidoszkópomban van egy kép a GUM-ról, a hatalmas áruházról. Fel-foghatatlanul nagy épület, végeláthatatlan folyosókkal és arctalan, nyüzsgő tömeggel, amely mintha nem is egyes emberekből állt volna, hanem valami hatalmas organizmus apró részecskéi nyomakodtak, fúródak volna egymásba. Vásárolni nem lehetett, az áruválaszték inkább silány, mint szegényes, én néhány kapronharisnyát vettem csak – ez volt a mi majdani nejlonharisnyánk orosz őse.

Pillanatkép a Vörös térről: már túlestünk a Mauzóleumon, amelyben oly nagy és tiszteletteljes csend volt, hogy a papucskok csosszanása is fülsértően hatott. Nagy, titkos vallási szertartás áhítatának élményét élhettem volna át, ha bármiféle miszticizmusra hajlottam volna. Sztálin ravatalának még volt nyoma – nemrég helyezték át a falba –, a már nyomasztóan ható némaság és nyugalom mellett emiatt itt is érezhető volt a történelem mindent felkavaró szelének árama. A Vaszilij Blazsennij – a történelmi tudnivalók ismerete nélkül – számomra játékos-bohókás ötlet volt, nagyon tetszett. Ma már tudom, hogy az egymáshoz dörgölöző, különféle magasságú és díszítésű kupolákat hordozó

kilenc templom kilenc véres csata emlékére készült, Rettegett Iván külön kívánsága volt, hogy minden kupolát minden oldalról látni lehessen. A melléknevét méltán kiérdemelt uralkodó örült ötletét a zseniális építész, Posztnyik Jakovlev olyan játszi könnyedséggel oldotta meg, hogy a megvalósult terv csupán szépséget és kecsességet visz a lehangolóan hatalmas tér összképébe, a tragédiából nem sejtet semmit.

Élménynek tervezték közös étkezéseinket is, minthogy azonban én már akkor főként a fogyókúrámmal voltam elfoglalva, a feltálatl hihetetlen mennyiségű étel minőségét csak igen csekély mennyiségű mintavétel alapján állapíthattam meg: nem az én konyhám az, ahol kapok egy nyársra húzott, orsó alakú húsdarabot, amelyből, ha beleszúrom a villát, olvasztott vaj fröccsen ki. Az orosz konyha sajátosságaiban jártasak áhítattal emeltek a szájukhoz minden falatot, és aléltan suttozták: – Kijevi jércemell! – Azóta tudom, hogy én ezt soha többé nem fogom rendelni, és ha megkínálnak vele, valahogyan kimagyarázom vallásos irtózásomat. Fagylaltjaik tejszínesek, túl édesek voltak, az utcán sült pirogok zsírosak, egyetlen reggelire emlékszem tárgyilagos pontossággal: *szasziszi sz garóhamit* kaptunk, azaz virslit zöldborsóval. Otthon a világot meg nem ettem volna, főként reggelire, de a Világ Fővárosában – mert akkori-ban annak hittük – a reggeli is más volt.

A Gorkij-park már a magánélet: ott találkoztunk az Abrosz család férfitagjaival. Apám ismerősként üdvözölte őket, mi meg csak bámultunk egymásra Szergejjel, aki vékony, alacsony kisfiú volt, tizenhat évéhez igencsak fejletlen, és – mint kiderült – szótlán is. A mi Vidám Parkunkhoz hasonló funkciót betöltő ligetben engem beállítottak egy olyan hajóhintába, amely a tengelye mentén átfordult úgy, hogy fejjel lefelé lógtam: azt hittem, búcsút mondhatok a világnak, ennél nagyobb megrázkódtatás már nem érhet. És ezután következett a Nagy Vendégség: látogatás Abroszék új otthonában. A belső gangos folyosón jobbra nyílt az ajtajuk, amelyet a Gorkij-parkban még nem látott nők nyitottak ki: a mama és Szergej nővére, Gálja. Igazi orosz csókok után (három az arcra: jobb-bal-jobb) bevezettek a Szép Új Lakásba. Ez az előszobából kétfelé nyíló két szobából állt, amelyekben öt felnőtt lakott: az egyikben a szülők Szergejjel, a másikban Gálja a férjével. Kezeletlen hajópadlója volt, amelyet csak felsikáltak, de nem eresztettek be, és le sem lakkoztak, egy pirinyó fürdőszoba nyílt az előszobából, mosdótálcával és zuhannyal (zuhanyfüggöny nélkül), WC a folyosó végén. Apám elsápadt, én majdnem elsírtam magamat. Milyen lehetett a régi lakás, amelyben tizenhét évig éltek? Apám magába zárkózott, sokáig nem lehetett a hangját hallani, mély ránc jelent meg a szájzugában és a két szemöldöke között, amit azóta mindig ott láttam. Én elővettem víg kedvű éneket és előhúztam az ajándékokat: a Budapest-útikönyvet po ruszki, ezt némi idegenkedéssel átvették („mikor fogunk mi oda eljutni?” – sóhajtotta a mama), és a Bartók-lemezt. Magyarázni kezdtem, ki az a Bartók, hogy olyan nagysága a huszadik századi magyar zenének, mint nekik Prokofjev és Sosztakovics, és hogy ők is meg fogják szeretni, mert olyan mélyen szenvedő – hallgattak, bólogattak, kézbe vették, mint valami különös állatot, majd Szergej megszólalt: – Nincs lemezjátszónk.

Apám is, én is megsemmisülten álltunk. Az én megrendülésem azért inkább a csodálkozás, a furcsálkodás volt – nem illettek össze a kaleidoszkóp ké-

pei: a Kongresszusi Palota fényűzése, hipermodern technikája, az én szállodai szobám luxusa, amit megmosolyogtatóan ellenpontosított a szobaajtóm melletti hatalmas olajfestmény, rajta Hruscsov a maga teljes rózsaszín gömbszerűségében, előrenyújtott mutatóujjal, és a fejéből kipattan egy másik fej, a Leniné. A festő az ötletet feltehetően Zeusz és Pallasz Athéné történetéből emelte át. A kép címe: *Hruscsov a jövőbe néz*. Vajon mit látott Hruscsov a jövőben? A mi luxuskörülményeinket, vagy Abroszék frissen kapott, kiemelt kategóriájú lakását, amelyben nemhogy lemezjátszó, de WC sincsen?

Csendes, mélázó hangulatú beszélgetés követte a mi megrendülésünket – nem tudtuk eldönteni, észlelték-e Abroszék a megdöbbenésünket, vagy sikerült pókerarcot vágnunk. Az udvarias kínoskodásnak az öreg Abrosz vetett véget: a volokalamszki hős előkapta a lakás egyetlen díszét, a falon függő gitárt, és énekelni kezdett. Megváltó pillanat volt. Belekapcsolódtunk az ő népdalaikba, melyek közül sokat ismertünk – apám halkán dörmögött, sosem tudott énekelni, de most részt akart venni az első közös cselekvésben –, majd két szólamra váltottunk: nekem mindig sikerült tercelnem, hála rádió-gyermekkari múltamnak, végül a mozgalmi dalok hol édes-bús, hol lelkesítő hangjai következtek. Az időközben előkerült vodka hatására a kezdetben csendes éneklés harsány gajdolássá fajult, és betöltötte a két kis odút. Én addig soha nem ittam szeszt, még gyenge bort sem. Ez volt a „szűz-ivásom”, amit azzal vezettek be, hogy egyem előtte néhány kovászos uborkát, a lehúzott vodka után pedig nyeljek le egy-két kanál olvasztott vaját. Ha tengeren hánykolódom, se érezhettem volna reménytelenebbül magam. Az olvasztott vajtól hányingerem lett, a vodkától köd ült a szememre és sötét homályba borult az agyam. Annyit még észleltem, hogy apámból kitör az orvos, karjába vesz, taxit kér, és valahogyan eltűntünk a szovjet Édenből.

Apám hat nap után repülővel indult haza, én megint vonatra szálltam, Szergej kikísért az állomásra. Nagy-nagy fogadkozásokkal megígértük, hogy a levelezést folytatjuk. Apám utólag bevallotta: azt hitte, soha többet egy betűt nem váltunk egymással. Most kivételesen tévedett. Én azért írtam, hogy Abrosz ne érezze rajtam a csalódást, ő meg azért írt, hogy ha netán engem ért volna csalódás, azt valamivel kiengesztelje: még több és még szebb bélyegeket küldött, növelve apám lelkiismeret-furdalását a rendezetlen bélyeghalom miatt.

A levelezés belenyúlt egyetemi éveimbe is, addigra már olyan profi orosz voltam, hogy a nem szakosok orosz-kötelező csoportjának irigységgel vegyes undorát váltottam ki. Aztán jött egy váratlan fordulat: Szergej bejelentette egy levelében, hogy szívesen látogatna Budapestre. Apámmal együtt örömmel fogadtuk a szándékot, mert ez azt jelentette, hogy valóban nem sértődött meg és egyáltalán nem haragszik ránk. Írásban tisztáztuk, mikor és hová érkezik, hogy eléje mehessenek. Amint kiléptem a házunk kapuján, feltűnt, hogy az utcasarkon álldogál egy bőrkabátos férfi, a sötét kabáthoz egyáltalán nem illő, sárgás cipőben. De elkönyveltem magamban, hogy egy rossz ízlésű pofa álldogál a sarkon.

Szergej érkezése meglepő volt: a hajdani vézna, sápadt kisfiú mostanra – öt évvel későbbre – magas, vállas, kisportolt férfivá érett, arcán erős járomcsonttal, bizonyos orosz típusoknál gyakori duzzadt ajakkal. Az üdvözlés félszegre sikerült: nem tudtunk mit kezdeni egymással. Az engem a pályaudvarra kísérő

fiút egyetemi csoporttársként mutattam be, Szergej azonnal átlátta, hogy az egyetemi kapcsolatnál többről van szó: elborult, sötét pillantást vetett rá is, meg főként rám. Harmadikra nem számított. Azt rögtön közöltem vele, hogy nálunk fog lakni, van hely bőven, senkit nem zavar majd. Ennek – anyagi okokból – örült, másrészt nagyon elcsendesedett a „bőven van hely” tényközlés után.

Hazamentünk, én közömbösen megállapítottam, hogy a sárga cipős bőrkabát még mindig ott áll. Szergej három hétre tervezte a tartózkodást, ennek megfelelően sok pénzt hozott magával. Szemlátomást zavaró körülménynek tartott társam (akivel szembeni idegenkedése, mondhatni gyanakvása – sejtethetett-e összefüggést a bőrkabáttal? sosem tudjuk meg –, nemhogy szűnt, inkább fokozódott) segített Szergej programjának összeállításában, a kiválasztott helyekre kíséretésében: először felvittük a Várba, ahonnan a város világhírű panorámája a legjobban feltárul, majd végigsétáltunk a hangulatos utcácskák között. Szergej fitymálva jegyezte meg, hogy náluk magasabb házak vannak. Elvittük Szentendrére, a számomra legkedvesebb helyek egyikére, mutogattam a szerb templom különleges ikonosztázát, zöld ruhába öltöztetett Keresztrefeszítettjét, az ortodox templomot, gondolván, hogy a görögkeleti vallás kegytárgyai talán felkeltik érdeklődését, de Szergej csak annyit jegyzett meg, hogy ők nem szoktak templomba járni. Egyébként a szentendrei házakat is kicsinyellte a moszkvaiakhoz képest. Egyetlen dolog vívta ki tetszését: Csontváry *Taorminája* a Galériában, mert az „jó nagy kép” volt. Még elkínlódtunk egy-két napot; próbáltam rájönni, mi bántja Szergejt, de csak pillanatokat kaptam el: amikor kezét először emelte fel másfél méter magasra a szobák cizellált rézkilincseire – náluk fél méter magasak voltak, ha voltak egyáltalán, az olcsó pléhkilincsek –, amikor egyetlen pillantással felbecsülte a lakás méretét, beosztását, és azt, hogy neki – aki ezt addig még soha nem kapta meg – külön szobát tudunk adni, mert én arra az időre összeköltöztem az öcsémmel. Csodálkoztam a parkettán, ami nem hajópadló volt, hanem beeresztett, és az én vikszelési szeszélyemtől függő mértékben – teljesen vagy kevésbé – volt fényes, rajta meglehetősen kopott, de mégiscsak perzsaszőnyegekkel. A közös étkezéseken lehajtott fejjel evett, nem válogatott, mindent szó nélkül elfogadott. Aztán egy napon váratlanul azt kérte, hogy vigyem el a legdrágább, női ruhákat árusító áruházba. Akkortájt egyetlen ilyen volt, a Vörösmarty téri Luxus Áruház; az odavezető utat össze akartam kötni egy belvárosi sétával, de Szergej komoran, leszegett fejjel sietett végig a Váci utcán, majd azt kérte: hagyjam magára. Még az is megfordult a fejemben, hogy nekem akar valami drágaságot venni, és azért kell elmennem, de végül is ezt kérte, tehát ott hagytam.

Este jött meg, hatalmas szatyrokkal megpakolva, finom női holmikat vásárolt összevissza, vagy huszonötezer forintot elköltött – ennyit hozott magával három hétre –, és bejelentette, hogy hazautazik. Egyszerre fordultunk feléje mindannyian, csodálkozva, megrökönyödve, magyarázatra várva – a három hétből hat nap telt csak el –, hiába. Csupán annyit kért: kísérem ki a Keletibe. Amikor kiléptünk a kapun, a barna bőrkabát sárga cipőben ott állt a sarkon, mint végig, Szergej egész ittléte alatt. Szergej felszállt a vonatra, maga köré rakta a rengeteg csomagot (ruha anyjának, blúz a nővérenek, Gáljának, pulóverek mindkettőjüknek, magának öltöny, a többit nem is láttam). A vonat kipöfögött, Szergej ki sem hajolt az ablakon, nem is intett felém búcsúzóul.

Azóta nem írt, nem találkoztunk, emléke halványodni kezdett. De a levelezéssel indult moszkvai történetet, mondjunk nyugodtan kalandot, a kilencszáz forintos taxival, apám soha többé nem tapasztalt kedvességével, jóságával, szelidségével, nem lehet elfelejteni. Mindig emlékeztetett rá a két makacs ránc a szájugában és az ornyerge fölött, meg az a halála után is az íróasztalon magasodó bélyegkupac, amelynek rendezéséhez – ahogy mondta – sosem volt ideje, s ahogy én gondolom, kedve se igazán.

E számunk szerzői

- Balázs Géza** (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
- Barcs János** (1927) – költő, író, Szigethalom
- Bárdos Bódi László** (1963) – társadalomkutató, író, Putnok
- Bártfai A. Márk** (1978) – szociális munkás, amatőr költő, Budapest
- Bereti Gábor** (1948) – közíró, költő, Miskolc
- Bíró László** (1968) – költő, Sarkad
- Bogár Ádám Tamás** (1984) – képzőművész, műfordító, kutató, Budapest
- Botár Attila** (1944) – költő, Veszprém
- Bozgor Elian** álnév, nem szeretné felfedni magát
- Budai Katalin** (1953) – kritikus, Budapest
- Csete György** (1937) – építész, Budapest
- Csorba László** (1952) – történész, Budapest
- Dörgő Tibor** (1960) – irodalomtörténész, Budapest
- Druzzin Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Esterházy Péter** (1950) – író, Budapest
- Fakiliusz** (1955) – író, zenész, Budapest
- Fecske Csaba** (1948) – költő, publicista, Miskolc
- Gángoly Attila** (1968) – író, szerkesztő, Budapest
- Géczi János** (1954) – költő, író, szerkesztő, Veszprém
- Hámori Attila** (1954) – szellemi szabadfoglalkozású író, Budapest
- Hendi Péter (1943)** – író, drámaíró, Budapest/Genf (Svájc)
- Hörcher László** (1962) – festőművész, Budapest
- Ircsik Vilmos** (1944) – író, műfordító, esszéista, Veszprém
- Jelenits István** (1932) – piarista szerzetes, teológus, tanár, Budapest
- Karsai János** (1961) – harcművészeti oktató, Gyöngyöstarján
- Mátyus Aliz** (1948) – író, szociológus, szerkesztő, Budapest
- Móser Zoltán** (1946) – irodalomtörténész, fotóművész, Bicske
- Mucsi Antal** (1942) – költő, Hausen (Svájc)
- Oláh Zoltán** (1959) – költő, Paks
- Ráday Mihály** (1942) – művészettörténész, rendező-operatőr, szerkesztő-műsorvezető, Budapest
- Radnai István** (1939) – költő, író, Budapest
- Romhányi Török Gábor** (1945) – irodalmár, műfordító, Budapest
- Saly Noémi** (1956) – irodalom- és Budapest-történész, Budapest
- Sebők Éva** (1927) – költő, műfordító, Budapest
- Stefanovits Péter** (1947) – grafikusművész, Budapest
- K. Szabó Anita** (1981) – tanár, műfordító, Dunabogdány
- Száraz Miklós György** (1958) – író, Budapest
- Szarka Károly** (1984) – író, Mosonmagyaróvár
- Szepes Erika** (1946) – irodalomtörténész, író, Budapest
- Szlukovényi Katalin** (1977) – költő, műfordító, kritikus, Budapest
- Takács László** (1966) – műfordító, Párizs
- Valachi Anna** (1948) – irodalomtörténész, újságíró, Budapest
- Vathy Zsuzsa** (1940) – író, Budapest
- Viola Zsandra** (1987) – költő, tánckritikus, Piliscsaba
- Voigt Vilmos** (1940) – folklorista, Budapest
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Zirkuli Péter** (1948) – író, költő, műfordító, Budapest/Párizs
- Zságot András** (1971) – író, Székesfehérvár

Szarka Károly

Az elpusztíthatatlan

Életemben először költöztem be egy olyan szobába, amelynek az ablaka a gangra néz. Bárki, aki a gangon lassú léptekkel elsétál, láthat öltözködés közben, vagy amikor alsónadrágban ülök a gép előtt, vagy mittudomén, mit csinálok éppen, hacsak el nem húzom a függönyt. De akkor meg sötét van, és nemcsak engem nem látnak, hanem én sem látok semmit. Nem örültem a gangra néző ablaknak, viszont olcsó volt a bérleti díj.

A gangra néző ablakkal kapcsolatban egy másik dolog is nyugtalanított, történetesen az, hogy nincs rajta biztonsági rács, így nemcsak hogy bárki beláthat, de ha éppen nyitva van az ablak, és a nyári kánikulában bizony nem árt kinyitni, bárki be is léphet a szobámba. Bemászhat, amikor alszom, elcsórhatja a laptopomat, ha éppen a konyhában vagyok, vagy mondjuk a vécén ülök. Ennek már a fele sem tréfa, gondoltam, és szóltam a tulajnak, hogy szereltessen már oda valami rácsot.

A rács felszerelése meg is történt, bár biztonsági rács helyett inkább dísrács volt, amit az ablakomra kaptam, de a lényeg, hogy legyen ott valami, és lett. A rácsot egyébként ugyanaz a bajszos ember szerelte fel szintén bajszos társával, aki később a szorgalmasan és kitaratóan szívárgó vécénket is kezelésbe vette, nem túl sok sikerrel.

A teljes biztonságom érdekében nem az ablakra helyezett rács volt az egyetlen fontos intézkedés, sokkal égetőbb és hamarabb megoldandó problémának tűnt a bejárati ajtó, illetve az én ajtóm zárjának lecserélése. Ugyanis a lány, aki előttem lakott a szobában, és állítólag meglehetősen labilis idegrendszerrel rendelkezett, üdvözítő kiköltözésekor magával vitte a kulcsokat.

A főbérelő egy ismerősét, Laci szerelőt hívta a szobám ajtajának zárcseréjéhez. Egy igazi profit, a család barátját, a család szerelőjét. Az ilyen Laci szerelők mindenhez értenek, amolyan ezermesterek, igazi polihisztorok. Ahogy az ablakrácsot felszerelő és a vécé szívárgását orvosolni próbáló bajszos, úgy Laci szerelő sem csak egy területen számít szaktekintélynek. Ráadásul nemcsak szerelő, hanem tulajdonképpen humorista is, az amatőr stand-up comedy parlagon heverő csillaga.

Hosszabb ideje a lakásban lakó bérlőtársaim mesélték, hogy amikor annak idején a bojlert szerelte, Laci szerelő megosztott velük egy gyilkos macskáról szóló történetet. Az intelligens házi kedvenc egy bűntény szálaait felgöngyöltve nemcsak hogy megtalálta az elkövetőt, de mint önbíráskodásra hajlamos cica, meg is ölte!

Ha a Laci szerelő által elmesélt történet igaz, és miért is lenne okunk kételkedni Laci szerelő igazában, akkor a gyilkos macska létezése üde színfolt egy olyan világban, ahol a macskák még csak egérfogásra sem veszik a fáradságot, bár ebben nyilván komoly része van a Tom és Jerry macskatársadalmat súlyosan lejárató egérpárti világkampányának is.

Kíváncsian vártam a Laci szerelővel való találkozást, a főbérlőm előre jelezte, hogy mennyire jó arc, és hogy biztos kedvelni fogom. A lépcsőház harmadik emeletére egy testes, nagydarab, hosszú hajú, harminc és negyven közötti férfiember mászott fel. Igazi szerelő. Hogy villanszerelő, zárszerelő vagy víz-szerelő, az teljesen mindegy, mondom, az ilyen Laci szerelők minden területen vérprofik.

Maga a művelet perceket vett csak igénybe, egy ilyen ócska zár lecserélése gyerekjáték a mesternek. De a lakásból kilépve a gangon azért ízelítőt kaphattam Laci szerelő izgalmas és mókás kalandjaiból is. Történt, hogy egyszer Újpestre hívták egy nagyobb lélegzetvételű szerelési munkához. Kovácsoltvas kapu, jómódú család fényűző villája. A melő több millió forintos bevételt jelentett, természetesen zsebbe.

Ennyi pénzt persze még a milliomosok sem fizetnek ki olyan könnyen, és főleg nem szívesen. Laci szerelő az utca végén álló autója felé ballagott kollégájával, amikor hirtelen négyen támadtak rájuk. Természetesen mind a négyen cigányok – a jó sztorihoz szükség van a sztereotipizált ellenségképre. A rablókat természetesen a pénz visszalopására bérelte fel a jómódú megbízó.

A mi Laci szerelőnk persze nem esett kétségbe. Nem, őt nem olyan fából faragták! Pedig négy támadó szemben két potenciális áldozattal előre borítékolhatná a végeredményt, de nem, ebben az esetben szó sem volt ilyesmiről. Az egyik útonálló kezdésként egy akkora jobbegyenest kapott Laci szerelőtől, hogy fél szemére megvakult az ütéstől!

Ennyi viszont még nem elég a győzelemhez. Laci szerelő egy másik rabló oldalába akkorát rúgott, hogy a támadóból lett szerencsétlen áldozatnak egyrészt eltörött néhány bordája, másrészt átrepült a mellettük parkoló Lada tetején! Ez már tényleg filmbe illő. Laci szerelő büszkén ecsetelte, hogy munkája során oly sokszor biciklizett hegynek felfelé, hogy iszonyatosan erős lábizmokat sikerült növesztenie amúgy is iszonyatosan erős karizmai mellé.

A megvakult fickó, illetve a Lada tetején átbukfencező, törött bordájú srác példájából okulva a banda tagjai természetesen elvesztették harci kedvüket, ahogy a Bud Spencer- és Terence Hill-féle vígjátékokban a gonosz rablók/kaló-zok/bérgyilkosok szokták. Az esetet egy közeli bank biztonsági kamerája rögzítette, a videofelvételen a helyszínre érkező rendőrök többször visszaneézhatték a civil önvédelem eme példás megnyilvánulását.

Én csak annyit kértem Laci szerelőtől, hogy tegye már fel a youtube-ra a videót, hadd lássa ország-világ, de kéréssem túlságosan naivnak bizonyult, ezek ugyanis titkos rendőrségi felvételek, nem nézheti meg csak úgy őket bárki emberfia. És a biztonság tényleg fontos tényező: hiába jegyezhetette meg valaki Laci szerelő autójának rendszámát és próbálja lenyomozni a lakhelyét, nem fog neki sikerülni, ugyanis Laci szerelő forgalmi engedélyében nem szerepel a lakcíme. Laci szerelő elpusztíthatatlan.

Attila a gangon

A Nagykörút lüktetését még éjszaka is éreztem, pedig egy utcával beljebb laktam. A villamosok és a buszok dübörögve törtek át a falakon. A Hógyes Endre utcában volt az albérletem. Utánanéztem, híres orvosról nevezték el ezt az utcát, de korábban Rákos utca volt a neve, és itt lakott Nemeček Ernő családja.

Vasárnap délután volt. A lánnyal átsétáltunk az Iparművészeti Múzeumba. Ő korábban már látta, nekem pedig már csak azért is kötelességem volt megnézni, mert a tózsomszédságában laktam. Megérte, bár megvolt benne az a magyarországi múzeumokra általában jellemző áhítat, hogy jaj, múzeumban vagyunk, kussoljunk, ne hajoljunk olyan nagyon közel a vitrinhez, ne lépünk rá arra a hülye szőnyegre, ha oldalról is meg akarjuk nézni a kiállított tárgyat, a több száz évvel ezelőtt készült Európa-térképet.

Vasárnap délután nehéz kocsmát találni Pesten. Nincs nyitva mindegyik, nincs meg a válogatás szabadsága, mint a hét többi napján. Csak azok a kocsmák vannak nyitva, ahova éppen nincs kedve beülni az embernek. Valamelyikbe mégis beül persze, hiszen nincs más választása. Beültünk a Wesselényi utcai Buborék sörözőbe, a kocsmá kirakati ablakába, amit vidékről jött gyerekeként olyan különleges, pesties dolognak képzeltünk. Ugyanúgy, mint a galériákat: élveztük, hogy Pesten majdnem minden kocsmának van galériája. Aztán átsétáltunk a Dohány utcába, az Akácfa sörözőbe, egy ideig ott maradtunk, és oda mentünk vissza, miután a Blaha Lujza téren begyűjtöttük Konrádot. Úgy volt, hogy aznap este Konrád nálam fog aludni, mielőtt az éjszaka közepén továbbutazik Ferihegyre.

Konrád letette csomagját az asztalunk mellé, és hozott egy kört. A lány és én akkor már jó néhány korsó sörön és némi kis pálinkán is túl voltunk. A lány is hozott még egy rundot, aztán én is. Nem kevés sört ittunk meg. Későre járt, amikor visszatértünk az albérletembe, a Hógyes Endre utcába. Konrád amúgy is nálam aludt volna, a lány pedig önkényesen eldöntötte, hogy ő is nálam fog aludni. Az alvástól viszont akkor még messze voltunk, bömböltettük a zenét, boroztunk. Csak a lakótársam aludt a szomszéd szobában, bár szinte biztos voltam benne, hogy fel-felébred a zajokra.

A lány kiment a gangra rágyújtani – nem akartam, hogy a lakásban dohányozzon. A szobám barátságos melegéhez képest a gangon januári hideg fogadta. Enyhe január volt. Miközben cigarettára gyújtott, a gangon megpillantotta József Attilát, aki szinte hangtalanul osonva az egyik lakás ajtaja felé tartott. A lány cigarettával kínálta Attilát. A költő végtelen szomorúsággal a hangjában megköszönte, de udvariasan visszautasítva közölte vele, hogy éppen leszokóban van. A lány visszajött a szobába, beszámolt Konrádnak és nekem az Attilával való váratlan találkozásáról a gangon. Tovább boroztunk.

Hajnali három körül elkísértem Konrádot a Blaháig. Konrád onnan folytatta útját a repülőtér felé, én pedig visszatértem az albérletbe. A lány a laptopom előtt ült, zenéket keresett. Beléptem a szobába, töltöttem magamnak még egy pohár bort, megittam, aztán ledőltem az ágyra. A lakótársam a másik szobában aludt. A lány felállt a székből, mellém feküdt az ágyra, fejét a karomra hajtva. Tudtam, hogy mellém fog feküdni és a fejét a karomra fogja hajtani. Ránéztem

és megcsókoltam. Biztosítottuk egymást, hogy ami most következik, egyszeri alkalom lesz, kötelezettségek nélkül. A lakótársam a másik szobában, mint később kiderült, mindent hallott.

Reggel mindketten, a lány is és én is borzasztó másnaposan ébredtünk, és egyikünk sem akart bemenni dolgozni. Sokáig gondolkodtunk, hogy mit üzenjünk a főnökünknek (ugyanazon a munkahelyen dolgoztunk). Az „itt fekszik az ágyamban és még mindig nagyon részeg” megindító őszintesége ellenére sem tűnt megfelelő indoklásnak a munkakerülésre, így hát hirtelen jött betegség, illetve gyomorrontás lett a magyarázat a távolmaradásunkra.

Először is kávé kellett. Bármennyire is szégyelltem, az albérletben nem volt kávéfőző. Mindenképpen fel kellett kelni, felöltözni, kilépni az enyhén hűvös januári Nagykörútra, és elmenni valahova kávézni. Aztán valamit ennünk is kellett. Délután a Múzeum körút egyik antikváriumában vásároltunk könyveket, olcsón. Igyekeztük sokkal tartalmasabban eltölteni a napunkat, mint ha be-mertünk volna dolgozni a munkahelyünkre.

Majdnem egy évig laktam a Hőgyes Endre utcai albérletben. Abban az utcában, ahol Nemecek Ernő családja is lakott. Én soha nem találkoztam József Attilával, bár soha nem mentem ki rágyújtani a gangra. Ha találkoztam volna vele, nem is tudtam volna cigarettával kínálni. Azóta már biztos le is szokott.

Félelem

Lépcsőre tekeredő kígyó a tömeg
Halott testek közé zárva fáradt testem
Spontán merevedés a reggeli metrón
Szürke émelygő napfény most az én Pestem

Nem terítem rá mosolyom lepedőjét
Nagy, szürke félelem kis, szürke nap alatt
Csak egy zöldebb holnap fái nyomják majd szét
Az ősz hajszálaból szótt durva falakat

Viola Szandra

Fogyatkozás

Vak lovak száguldása tekinteted.
Futótűz. Nyomában elégett jövő
s képzelet füstje, mint röntgenlelet

ülsz csontjaid boltozatában,
zörgő ősz lesz, majd csontfehér tél,
s te csak ülsz magadnak háttal,
mint a hóemberek.

Tavasszal elolvaszt a gyulladás,
de te csak túrsz, míg olyan kicsi leszel,
hogy nem férsz el, csak
a fényképeden.

Óhaj

Hold árama tüzel.
Élőbe forog kő.
Fölül erdő ered.
Alattam folyó nő.
Óriás szikla: magam.
Ember-keménységű?
Mikor kopsz semmivé
s leszel szabad kék űr?

Fülöp György

Ars poetica

elnyúlik az árnyék
vége lesz a napnak
csak a költő emlékei maradnak –
kár tehát mindenért

finom földi anyag
a te mélységes magányod
és a legjobb barátod
holnap már nem ugyanaz –
kár tehát mindenért

úgy formáld a szavad
hogyan az ugyanaz az anyag
mint amelyért reszketett valaki más –
soha többé te magad

Radnai István

Hely és szín

párosan magányos sínek szárszó
konferencia a kerekek alatt zárszó
feltorlódó kiáltás a dicsőség Istennél
nincs manna se már miért ennél

a sziklából is csak könny sója fakad
közöny mózeseknek a borjúnak szabad
aranyból van akár az ezerfényű nap
amíg a sivatagon pusztán áthalad

minden kőhöz homokszemhez csepp
vízhez házhoz emléksíra eped
komor homlokú pátosz a felelet

tolongunk koszorúkkal temetőillat
sirály kiált időnk letűnt elillant
esőtől terhes számos asszonyvilla

Hámori Attila
Corelli

és fénnel égetett hajszálerek
szemedben alszik el
lendül kinti országba
a táj
és aratás utáni
csendesült filigrán
vágyaink a kész ismert
dolgait
próbálják magukhoz
alig takarja sebbe zárt
alkalmainkat
ez a csillámmal ázott
példabeszéd
és minden szédület
a lenti osztásról
párolog
elsimult arcéleink
a viaszárnyakat
mint hóban nőtt cselédeket
felékszerezik e szakrális térben

Hetedhét

Anatol E. Baconsky

A szél

Nézem a szelet s láthatatlan.
Mióta nézem! s láthatatlan.
Csak bólongatni látom a fákat, és a
leveleket fű közt világgá menni.

Nézem az időt s láthatatlan.
Mióta nézem! s láthatatlan.
Csak a gyerekeket látom fölcseperedni.
S a felnőttek: őszén, görnyedve kétrét.

Fehér akt

Oly póre vagy, mint álom, akár
Mint strandhomok, nagy sík látóhatár,
Póre, mint bujdosó hold a pusztán,
Póre, mint hattyúm ezüstön úszván.

Lássad, ne pisszenj:
Azok a nedvek járnak át frissen,
Melyek mezőket s rügyeket járnak,
S lásd a füzeket máglyalángnak.

Ahová tűnnél – tenger duzzad,
Késő hullámok állják el utad.
Szemed csukd be, és magadat feledten
Kialszol zöldellő örvényekben.

Botár Attila fordításai

Anatol E. Baconsky (1925–1977) román költő, esszéíró, műfordító. (Fazekas Mihály Lúdas Matyjának román nyelvre átültetője.)

Dee Evetts

forró nap hőjét
tárolja téglafala
italmérésnek

Larry Gates

holló szárnyra kap –
mögötte-alatta
hátrahulló hegyek

visszavert ajtó.
nyílik –
mélyül a tükör

Bernard Lionel Einbond

békás tó –
levél hull bele
hangtalan

Jane Reichhold

hazafelé
virág
követ
virágot

Bogár Ádám Tamás fordításai

Dee Evetts (1943–) angol, Larry Gates (1915–1996),
Bernard Lionel Einbond (1937–1998) és Jane Reichhold
(1937–) amerikai (haiku) költő.

Michel Houellebecq

A küzdelem szférájának kiterjesztése

(Részlet)

9.

A kalóztanya

„Egyszeriben nem zavart többé, hogy nem vagyok modern.”

Roland Barthes

Szombaton korán reggel a Place de la Gare-on találok egy taxist, aki hajlandó elvinni Les Sables-d'Olonne-ba.

A városból kifelé tartva ködfüggönyök egymásutánján hatolunk keresztül, később, az utolsó útkereszteződést magunk mögött hagyva, átlátszatlan, mindent elnyelő ködtengerbe nyomulunk egyre beljebb. Az út és a táj teljesen belevész. Semmit sem látni, legfeljebb egy fa vagy egy tehén sejlik fel pár pillanatra olykor. Csodaszép.

Amint kiérünk a tengerpartra, egy csapásra, minden átmenet nélkül kiderül. Szél van, rengeteg szél, de az ég csaknem zavartalanul kék; felhők vonulnak sebesen kelet felé. Kikászálódok a taxiból, miután a sofőrnek adtam némi borraivalót, amit az egy nem túl őszintén hangzó „további szép napot”-tal nyugtázott. Egész biztosan azt képzelem, hogy rákot jöttem fogni, vagy valami ehhez hasonlót.

Eleinte csakugyan a fövényes tengerpart mentén lépdelek. A tenger szürke, háborgó. Semmi különösöt nem érzek. Sokáig gyalogolok így. Tizenegy óra körül gyerekeiket meg kutyáikat sétáltató helybéliek kezdenek feltűnedezni. Az ellenkező irányba kanyarodom.

Les Sables-d'Olonne homokos tengerpartjának végében, a kikötőt lezáró mólóval egy vonalban van néhány ódon ház meg egy román templom. Nem különösebb látványosság: durva, nagydarab kövekből emelt építmények ezek, melyeket arra szántak, hogy ellenálljanak a viharoknak, s melyek ellenállnak a viharoknak, évszázadok óta. Nem nehéz elképzelni a helybéli halászok hajdani életét, vasárnapi misékkal a kis templomban, a hívek közösségét, miközben odakinn süvit a szél és az óceán a parti szirteknek csapódik. Szórakozás és bonyodalmak nélküli élet volt ez, mely egy fáradságos és veszélyes munka jegyében telt. Egyszerű, darabos élet, melyben sok nemesség is volt. S ugyanakkor eléggé ostoba élet is.

Alig pár lépésnyire ezektől a házaktól korszerű, fehér, üdülők részére fenntartott luxusépületek vannak. Az egész egy tíztől húsz emelet magasságig terjedő épületekből álló együtttest alkot. Ezek az épületek egy többszintes sé-

tányon helyezkednek el, melyek közül a legalsót parkolónak alakították ki. Sokáig járkáltam fel s alá az épületek között, s így elmondhatom, hogy különféle építészeti fogások jóvoltából a lakások többségéből feltehetően kilátás nyílik a tengerre. Az évnek ebben a szakában minden kihalt volt, s a betonszerkezetek közé betóduló szél süvítésében volt valami kifejezetten baljós.

Ezután egy, a többinél újabbnak és fényűzőbbnek látszó épület felé vettem az irányt, mely közvetlenül a tenger partján állt, de tényleg alig pár méternyire onnan. A „Kalóztanya” nevet viselte. A földszintet egy önkiszolgáló, egy pizzeria és egy diszkó alkotta; mindhárom zárva volt. Egy plakát a mintalakás megtekintésére invitált.

Egy kellemetlen érzés kezdett erőt venni rajtam ezúttal. Elgondolni, amint egy vakációzó család megtér erre a Kalóztanyára, mielőtt elmennének bekapni a borjúszeletjüket kalózmártásban, s a legkisebb lányuk megdugatni magát egy „Az óceán haragja” stílusú diszkóba, ez kezdett egy kicsit idegesítővé válni; de semmit sem tehettem ellene.

Kis idő múlva megéheztem. Egy vafliórus standja előtt összehaverkodtam egy fogással. Hogy összehaverkodtam, az végül is talán egy kicsit túlzás; mondjuk úgy, hogy az elárusítóra várakozva váltottunk néhány szót. Nem tudom, mi okból látta jónak, hogy tudtomra adja, ő fogász. Általában rühellem a fogászokat; alapvetően korrupt lényeknek tartom őket, akiknek egyéb életcéljuk sincs, mint hogy a lehető legtöbb fogat húzzák ki, hogy lehajtható tetejű Mercedest vásárolhassanak maguknak. És az illető nem úgy nézett ki, mint aki kivétel e szabály alól.

Kissé abszurd módon, szükségesnek láttam újfent megindokolni jelenlétem, s egy egész történetet tálaltam neki arról, hogy lakást szeretnék vásárolni a Kalóztanyán. Ez tüstént felkeltette az érdeklődését, vaflijával a kezében hosszasan mérlegelt érveket és ellenérveket, mígnem végül is leszögezte, hogy a befektetést „elfogadhatónak találja”. Gondolhattam volna.

10. A Rév

„Ó igen, az emberi értékek!...”

La Roche-sur-Yonba visszatérve vásároltam egy húsvágó kést az Unicóban; egy terv körvonalai kezdtek kirajzolódni bennem.

A vasárnapról szinte tudomást sem vettem. Szokatlanul komor hétfő követte. Anélkül, hogy kérdeznem kellett volna, ráéreztem, hogy Tisserand-nak pocsek hétvégeje volt; ezen a legkevésbé sem lepődtem meg. Már december 22-e volt.

Másnap este egy pizzériába mentünk el vacsorázni. A pincér csakugyan olasznak nézett ki; szőrös volt és hódító, ez lerítt róla; mélységes undort keltett bennem. A spagettinket is csak úgy kutyafuttában, minden figyelmesség nélkül lökte elénk. Bezzeg ha hasított szoknyát viselünk, az mindjárt más lett volna!...

Tisserand egyik nagy pohár bort a másik után küldte le; jómagam a legújabb tánczenei irányzatokra tereltem a szót. Nem szólt rá semmit; azt hiszem,

nem is igazán figyelt arra, amit mondok. Hanem, mikor egy mondat erejéig azt a hajdani gyakorlatot ecseteltem, hogy rockzenét és lassú számokat felváltva játszottak, rámutatva arra a merevségre, amit ez a csábítás rituáléjának gyakran kölcsönzött, érdeklődése újraéledt (vajon neki, személy szerint, alkalma nyílt-e valaha is egy lassú táncra? Ez korántsem volt bizonyos). Támadásba lendültem:

– Gondolom, van valami terved karácsonyra. Esetleg összejön a család...

– Mi nem tartjuk a karácsonyt. Zsidó vagyok – világosított fel egy szemernyi büszkeséggel. – Legalábbis a szüleim zsidók – pontosította kissé visszafogottabban. Ez a reveláció lefegyverzett néhány másodpercre. De végül is, zsidó vagy nem zsidó, változtatott ez bármin is? Ha igen, nem igazán láttam be, hogy min. Nem hagytam ennyiben.

– És ha szentestére összeütnénk valami programot? Tudok egy jó kis klubot Sables-ban, úgy hívják, hogy *A Rév*. Egész túrhető...

Úgy éreztem, szavaim hamisan csengenek; szégyelltem magam. De Tisserand nem volt többé abban az állapotban, hogy efféle árnyalatokra figyeljen. „Gondolod, hogy sokan összejönnek majd? A szenteste szerintem inkább szigorúan családi jellegű...”, imígyen tiltakozott erőltlenül, szenvedgőn. Beismerem, hogy a szilveszterest persze sokkal, de sokkal jobb lenne: „A lányokkal könnyű ágyba bújni szilveszterestén”, tettem hozzá egy bennfentes felsőbb-ségével. De azért a szenteste sem lebecsülendő: „A lányok osztrigát esznek a szüleikkel meg a nagyival, átveszik az ajándékaikat; éjfél után meg irány a dizsi.” Egészen nekihevültem, hittem a saját mondókámban; Tisserand-t, amint erre számítottam is, nem volt nehéz rábeszélni.

Másnap este három óra hosszat készülődött. A szálloda halljában vártam rá, s közben egyedül dominóztam; mindkét játékos helyett játszottam; irtó unalmas volt; de azért izgultam egy kicsit.

Fekete öltönyben jelent meg, hozzá arany nyakkendővel; a hajával biztosan sokat vesződött; a mai hajzselék csodákra képesek. Végül is, talán még talpig feketében festett a legelőnyösebben a szerencsétlenje.

Körülbelül egy órát kellett még agyonütnünk; fél tizenkettő előtt lemenni egy éjszakai szórakozóhelyre semmi értelme, emellett kitarítottam. Egy röpké tanácskozást követően elmentünk szétnézni az éjféli misén: a pap egy az emberi szívekben támadt hatalmas reményről beszélt; ez ellen nem volt ellenvetésem. Tisserand unatkozott, másutt járt az esze; kezdtem kissé megundorodni az egésztől, de most már végig kellett csinálnom. A húsvágó kést egy nejlonzacs-kóba csomagolva a kocsí kesztyűtartójában helyeztem el.

Könnyűszerrel odataláltam *A Rév*hez; az az igazság, hogy nem egy pocsék éjszakát töltöttem itt valamikor. Több mint tíz év telt el azóta; de a kellemetlen emlékektől nehezebb szabadulni, mintsem gondolná az ember.

A klub félig volt: főleg tizenöt-húsz év közötti korosztályhoz tartozó fiatalokkal, ami egy csapásra szertefoszlatta Tisserand amúgy is szerény esélyeit. Rengeteg miniszoknya, kivágott ruhaderék; egyszóval friss hús. Láttam, amint a szeme majd kiesik, ahogy végigméri a táncparkettet; a bárpult felé indultam, hogy rendeljek egy whiskyt. Mire visszajöttem, már a táncoló, kusza tömeg perifériáján téblábolt. „Azonnal jövök...”, suttogtam erőltlenül, és egy a többtől

kissé magasabban elhelyezkedő asztal felé vettem az irányt, ahonnan, bíztam benne, kiváló rálátásom nyílik majd a hadszíntérre.

Tisserand érdeklődését eleinte egy húszévesforma barna hajú, titkárnő kinézetű lány látszott felkelteni. Hajlottam rá, hogy helyesljem a választását. Egyrészt a lány nem volt egy világszépe, és nem valószínű, hogy tülekednek majd körülötte a fiúk; egyébként impozáns melle kissé petyhüdt volt már, s farral lottyadtnak tűnt; néhány éven belül mindez teljesen megereszkedik majd, ez érezhető volt. Másfelől viszont szokatlanul merész öltözéke félreérthetetlenül utalt szándékára, hogy szexpartnert találjon: lenge taftruhája minden mozdulatára ide-oda csúszott, csavarodott, s látni engedett egy harisnyatartót meg egy pirinyó, fekete csipke tangabugyit, mely a fenekéből semmit sem takart. Végezetül pedig komoly, sőt kissé dacos ábrázata megfontolt jellemre vallott; íme egy lány, aki biztosan hord óvszert a táskájában.

Tisserand néhány percig a lány közelében táncolt, lendületes, előreirányuló karmozdulatokkal igyekezően kimutatni, mennyire feldobja a zene. Két vagy három alkalommal még a tenyerébe is csapott; de a lány semmi jelét sem mutatta annak, hogy észrevette volna. Egy zeneszámok közötti rövid szünetet kihasználva, rászánta hát magát, hogy megszólítsa. A lány megfordult, egy megvető pillantást lövellt felé, majd a táncparketten átvágva faképnél hagyta. Itt nem volt mit tenni.

Minden a terv szerint haladt. A bárpult felé indultam, hogy rendeljek egy második whiskyt.

Mikor visszamentem, azonnal megéreztem, hogy váratlan dolog történt. A szomszédos asztalnál egy lány ült, egyedül. Sokkal fiatalabb volt Veronique-nál, talán tizenhét éves, ha lehetett; ennek dacára borzasztóan hasonlított rá. Igen egyszerű és meglehetősen bő, bézs ruhája nem igazán emelte ki teste domborulatait, de jól látszottak azok enélkül is. Széles csípeje, feszes, sima farpofái; dereka hajlata, melynek vonalán két gömbölyű, dús, lágy mellig siklanak akadálytalanul a kezek; a bizalommal a derekára helyezett, a csípő nemes domborulatára simuló kezek. Ismertem mindezt; elég volt behunynom a szemem, hogy felidézzem. Az arcát is, azt a telt, tiszta, a szépségében magabiztos, természetes nő néma csábítását kifejező arcát. Nyugodt derűjét, mely akár a fiatal, még pajkos, tagjait fürge vágásban megtornáztatni bármikor kész kancacsikóé. Békés nyugalma, mely a saját meztelenségébe szerelmes Éva nyugalma, aki tudja, hogy kívánatossága nyilvánvaló és örök. Rá kellett jönnöm, hogy két év különélés semmit sem feledtetett; egy hajtásra kiittam a whiskym. Tisserand épp ekkor látta jónak, hogy visszajöjjön; leizzadt egy kicsit. Kérdezett tőlem valamit; úgy rémlik, afelől érdeklődött, szándékozom-e bedobni magam a lánynál. Nem feleltem; hányinger fogott el és felállt a farkam; cudarul éreztem magam. „Bocsáss meg egy pillanatra...”, mondtam, s átvágtam a diszkón a mosdók felé. Amint magamra zártam az ajtót, két ujjam lenyomtam a torkomon, de a hányardék, amely feljött, kiábrándítóan kevésnek bizonyult. Ezután maszturbáltam, valamivel több sikerrel: eleinte persze Veronique-ra gondoltam egy ideig, de igyekeztem a hüvelyekre koncentrálni, úgy általában, ami meghozta az eredményét. A magömlés két percen belül bekövetkezett; önbizalommal és magabiztossággal töltött el.

Visszajövet láttam, hogy Tisserand beszélgetésbe elegyedett az ál-Véronique-kal; a lány nyugodtan és ellenézés nélkül nézett rá. Valóságos csoda volt ez a leányzó, valahol a lelkem mélyén ráéreztem erre; de nem volt mitől tartanom, hisz az imént maszturbáltam. Szerelem tekintetében Véronique, akárcsak mi valamennyien, egy feláldozott nemzedékhez tartozott. Valaha kétségkívül képes volt a szerelemre; szeretett volna még mindig képesnek lenni rá, ezt tanúsíthatom; de ez többé nem volt lehetséges. A szerelem, e ritka, mesterséges és kései jelenség, csak különleges mentális feltételek mellett képes kibontakozni, melyek ritkán találkoznak össze, lévén hogy minden tekintetben ellentétben állnak a modern korra jellemző erkölcsi szabadossággal. Véronique túl sok diszkót és szeretőt tapasztalt meg; az efféle életvitel elszegényíti az emberi lényt, gyakran súlyos sérüléseket ejtve rajta, melyek mindannyiszor visszafordíthatatlanok. A szerelem mint ártatlanság s mint az illúzió képessége, mint annak adottsága, hogy a másik nem egészét egyetlen szeretett lénybe sűrítsük össze, csak ritkán képes ellenállni egy év szexuális kalandozásnak, kettőnek soha. Valójában a serdülőkor folyamán felhalmozott szexuális tapasztalatok sora gyorsan aláássa és lerombolja mindenfajta érzelmi, illetve romantikus jellegű kivétel lehetőségét; fokozatosan, s lényegében igen hamar az ember annyira lesz csupán képes a szerelemre, mint egy elhasznált felmosórongy. És úgy is él az ember a későbbiekben, mint egy felmosórongy; ahogy öregszik, veszít vonzerejéből, s éppen ezért egyre inkább megkeseredik. Irigylit a fiatalokat, s éppen ezért gyűlöli is őket. Ez a gyűlölet, melyet bevallani nem lehet, elmérgesedik és egyre hevesebbé válik; majd idővel alábbhagy s kihuny, ahogyan egyszer minden kihuny. Nem marad egyéb, mint a keserűség és az undor, a betegség és a halálvárás.

A bárpultnál sikerült a csapostól kialkudnom egy üveg Bourbon whiskyt hétszáz frankért. Ahogy megfordultam, beleszaladtam egy kétméteres fiatal villanyszerelőbe. „Lassan a testtel, hé!”, fakadt ki nem túl fenyegetően. „Az emberi gyengédség édes nektárja...”, feleltem alulról nézve fel rá. Megpillantottam az arcom a tükörben; határozottan ellenszenves vigyor éktelenkedett rajta. A villanyszerelő rezignáltan rázta a fejét; whiskysüveggel a kezemben megkísértem a táncparketten való átkelést; épp mielőtt célba értem volna, belebotlottam az egyik pénztárosnőbe és elvágódtam. Senki sem segített fel. Láttam magam felett a táncolók ficáncoló lábait; nagy kedvem lett volna fejszével felaprítani őket. A fények vakító villódzása elviselhetetlen volt; a pokolban éreztem magam.

Egy fiúkból és lányokból álló csapat ült az asztalunknál; az ál-Véronique osztálytársai lehettek. Tisserand nem tágított, de kezdett kirekedni a társaságból; egyre inkább a feje felett folyt a beszélgetés, ez nagyon is szembeszökő volt; és mikor az egyik fiú ajánlkozott, hogy fizet egy rundót a bárpultnál, Tisserand-ra már nem vonatkozott a meghívás. De azért tett egy bizonytalan gesztust a felkelésre, próbálta elkapni az ál-Véronique tekintetét; mindhiába. Jobb belátásra térvén, erőtllenül rogyott vissza az ülésre; teljesen magába roskadva a jelenlétemről sem vett többé tudomást; töltöttem magamnak egy újabb pohár whiskyt.

Tisserand mozdulatlansága jó egy percig eltartott; ekkor hirtelen felugrott ültéből, nyilvánvalóan „a kétségbeesés elszántsága” néven ismert jelenség

ösztönzésére. Ahogy nagy hévvel felkelt és a táncparkett felé indult, alig tudott kikerülni; mosolygó arcán elszántság ült; de csúnyasága továbbra is a régi volt.

Habozás nélkül megállt egy tizenöt éves, szőke, nagyon szexis csinibaba előtt. Rövid és nagyon lenge hófehér ruha volt a lányon, mely a verítéktől a testéhez tapadt, s látható volt, hogy alatta nem visel egyebet; apró, gömbölyű farpofái tökéletes műgonddal lettek megformázva; izgalomtól feszes barna mellbimbóudvara világosan kivehető volt a szövet alatt; a lemezlovas épp negyedórányi retrót jelentett be.

Tisserand felkérte egy rock and roll táncra, s a lány, akit készületlenül ért az ajánlat, kötélnek állt. Amint a *Come on everybody* első taktusai felhangzottak, megéreztem, hogy a férfi kezd begolyózni. Összeszorított fogakkal, ádáz arccal lóbálta vadul a lányt; valahányszor magához vonta, nem mulasztotta el az alkalmat, hogy a fenekére tapassza a tenyerét. Mihelyt az utolsó akkordok elhangzottak, a csinibaba egy vele egykorú lányokból álló csoport felé iramodott. Tisserand, nekikeseredett ábrázattal, a táncparkett közepén maradt; szája szélén tajték remegett. A lány ujjal mutogatott rá, miközben a barátnőihez beszélt; azok meg néztek felé, s közben majd megpukkadtak a nevetéstől.

Ebben a pillanatban az ál-Véronique baráti társaságával együtt visszajött a bárpulttól; épp egy néger, vagy inkább félvér sráccal folytatott élénk diskurzust. A fiú valamivel idősebb volt nála; olyan húszévesnek saccoltam. Az asztalunk közelében ültek le; ahogy elhaladtak mellettünk, barátilag intettem az ál-Véronique-nak. Meglepődve nézett rám, de nem reagált.

A második rockszám után a lemezlovas lassú tánczenét tett fel. Nino Ferrer *Le Sud* című szerzeményét; csodás egy lassú szám, szó ami szó. A félvér srác szelíden az ál-Véronique vállához ért, majd egyetértésben keltek fel. Ekkor Tisserand hátrafordult és szemközt találta magát vele. Tett egy kézmozdulatot, kinyitotta a száját, de nem hiszem, hogy volt ideje megszólalni. A félvér srác higgadtan, tapintattal félretolta, és pár másodperc múlva már a táncparketten voltak.

Csodás pár voltak. Az ál-Véronique elég magas volt, lehetett vagy egy méter hetven, de a fiú jó egy fejjel magasabb volt nála. A lány bizalommal simult a fickóhoz. Tisserand visszaült mellém; minden ízében reszketett. Megigézve nézte a párt. Vártam vagy egy percig; emlékeztem rá, hogy szinte végtelenbe nyúló az a lassú szám. Ekkor gyengéden megráztam a vállát, és szólongattam: „Raphaël...”

– Most mit csináljak? – kérdezte.

– Eredj és verd ki!

– Gondolod, hogy reménytelen a dolog?

– Naná. Reménytelen az már egy jó ideje, a kezdettől fogva az. Sohasem lesz belőled a lányok erotikus vágyálmainak megtestesítője, Raphaël. Ebbe jobb, ha beletörödsz; ezek a dolgok nem neked valók. Egyébként is, most már késő. A kudarcélmények, Raphaël, melyeket a szex terén kamaszkorod óta megtapasztaltál, az a frusztráció, mely tizenhárom éves korodtól kísér, marandó nyomot hagyott benned. Még ha fel is tételezzük, hogy ezentúl képes leszel magadnak nőket szerezni – amit, őszintén szólva, erősen kétkel –, az sem segít; soha semmi sem segít többé. Örökre azoknak a kamaszszerelmek-

nek az árvája maradsz, melyekben nem volt részed. Sajog már benned az a seb, s ez a fájdalom egyre csak fokozódni fog. Végül iszonyú, sohasem enyhülő keserőséggel telik majd meg a szíved. Nem lesz számodra sem megváltás, sem szabadulás. Ez a helyzet. De ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy semmilyen lehetőséged sem maradt a visszavágásra. A nőket, akikre oly nagyon áhítasz, te magad is megszerezheted. Sőt még azt is megszerezheted, ami a legértékesebb bennük. Mi az, ami a legértékesebb bennük, Raphaël?

– A szépségük?... – kockáztatta meg.

– Nem, nem a szépségük, ebben nem értek veled egyet; és nem is a hüvelyük, de még csak nem is a szerelmük; hiszen mindez az életükkel együtt elvész. Márpedig mostantól az életüket birtokolhatod. Lépj a gyilkolás útjára, már ma este; hidd el, barátom, ez az egyetlen lehetőség, ami számodra még megmaradt. Ha majd remegni érzed ezeket a nőket a késed alatt, miközben fiatal életükért rimáncodnak, akkor majd csakugyan te leszel az úr; akkor majd a tiéd lesznek, testben és lélekben. Még az is megeshet, hogy sikerül majd tőlük kicsikarnod egynémely ízletes nyalánkságot, mielőtt feláldoznád őket; egy kés hatalmas szövetség, Raphaël.

Továbbra is a táncparketten lassan kerengve tovasuhanó párra meredt; az ál-Véronique egyik kezével a félvér srác derekát ölelte át, a másikat a vállán nyugtatta. Szelíden, szinte szemérmesen megszólalt: „Én inkább a fickót ölném meg...” – ekkor megéreztem, hogy nyert ügyem van; egy csapásra ellazultam, s újratöltöttem a poharainkat.

– Rajta hát! – fakadtam ki. – Mi tart vissza?... Teljesen igazad van! Az a feka srác épp jó lesz gyakorlásnak!... Úgyis együtt távoznak majd, ez már szinte biztosra vehető. Mindenképp meg kell ölnöd a fickót, hogy a nő testére rátehesd a kezed. Egyébként, épp van nálam egy kés, a kocsikészítőtartójában.

Tíz perccel később a pár csakugyan együtt indult el. Felkeltem, magamhoz ragadva a whiskysüveget; Tisserand engedelmesen a nyomomba szegődött.

Odakinn szokatlanul enyhe, szinte meleg volt az éjszaka. A lány és a néger srác rövid haditanácsot tartott a parkolóban, majd egy robogó felé indultak. Beszálltam az autóba, kivettem a kést a zacskójából; fogazása tetszetősen csillogott a holdfényben. Mielőtt felültek volna a robogóra, hosszasan csókolózkodtak; szép volt és nagyon megható. Tisserand mindvégig remegett mellettem; szinte érezni véltem a hímtagjába tóduló állott ondó szagát. Ahogy idegesen a kormányt markolászta, megvillantotta a fényszórókat; a lány hunyorított. Ekkor rászánták magukat az indulásra; autónk csendben utánuk eredt.

– Hol fognak lefeküdni? – kérdezte Tisserand.

– Valószínűleg a lány szüleinél; ez bevett gyakorlat manapság. De meg kell őket állítani, még mielőtt odaérnek. Mihelyt rátérünk egy mellékútra, belerohanunk a robogóba. Valószínűleg kábák lesznek egy kicsit az eséstől; könnyűszerrel elintézheted majd a fickót.

Az autó simán suhant a part menti úton; elől, a fényszórók fényében a lány látszott, amint társa derekát átöleli. Némi hallgatást követően újra megszólaltam:

– Akár át is gázolhatunk rajtuk, biztos, ami biztos.

– Úgy tűnik, mit sem sejtenek... – jegyezte meg Tisserand réveteg hangon.

A robogó hirtelen jobbra tért s rákanyarodott egy, a tengerhez vezető útra. Erre nem számítottam; szóltam Tisserand-nak, hogy lassítson. Valamivel távolabb a pár leállt; megfigyeltem, hogy a srác, mielőtt magával hurcolta volna a lányt a dűnék felé, gondosan lelakatolta a járgányát.

Amint a dűnék első vonulatán túljutottunk, kezdtem megérteni. A csaknem mozdulatlan tenger roppant karéjként terült el lábainknál; a telihold fénye lágyan villódzott a felszínén. A pár déli irányban távolodott a víz mentén. A levegő hőmérséklete egyre langyosabbá, szinte természetellenesen langyossá vált; az ember azt hitte volna, hogy június van. Ilyen körülmények között persze megértettem őket: az óceán partján ölelkezni, a sziporkázó csillagok alatt; nagyon is értettem; pontosan ezt tettem volna én is a helyükben. Odanyújtottam a kést Tisserand-nak; szó nélkül elindult.

Visszamentem az autóhoz; a motorházfedélre támaszkodva leültem a homokba. Húztam egy-két slukkot a whiskysüvegéből, majd beültem a volán mögé és közelebb hajtottam az autót a tengerhez. Ez kockázatos volt egy kicsit, de a motor zaját is csak tompán, alig kivehetően véltem hallani; mint puha takaró, olyan volt az éj. Ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy egyenesen az óceán felé hajtsak. Tisserand még mindig nem volt sehol.

Amikor visszajött, nem szólt egy szót sem. Kezében ott volt a hosszú kés; pengéje lágyan csillogott; vérnyomokat nem fedeztem fel rajta. Egyszerre szomorúság fogott el. Végül megszólalt.

– Mikor odaértem, két dűne között találtam őket. A srác már levette a lányról a ruháját és a melltartóját. A mellei oly gyönyörűek, oly gömbölyűek voltak a holdfényben. Ekkor a lány megfordult, közelebb húzódott hozzá. Kigombolta a nadrágját. Mikor elkezdett szopni neki, nem bírtam tovább.

Elhallgatott. Vártam. A tenger mozdulatlan volt, akár egy tó.

– Visszafordultam, a dűnék között kószáltam. Végezhettem volna velük; nem hallották meg, hogy ott vagyok, ügyet sem vetettek rám. Maszturbáltam. Semmi kedvem sem volt megölni őket; a vér semmit sem old meg.

– A vér mindenütt ott van.

– Tudom. A sperma is ott van mindenütt. Úgyhogy nekem ebből elegendem van. Visszamegyek Párizsba.

Nem hívott, hogy menjek vele. Felkeltem és a tenger felé indultam. A whiskysüveg majdnem üres volt; kiittam belőle a maradék egykörtynyt. Mikor visszafordultam, láttam, hogy a part megüresedett; nem is hallottam elindulni az autót.

Soha többé nem nyílt alkalmam viszontlátni Tisserand-t; azon az éjszakán, a visszaúton Párizs felé, autóbalesetben életét veszítette. Az Angers felé vezető utakon sűrű köd volt; szokása szerint eszeveszett tempóban hajtott. Peugeot-jával telibe talált egy az úttest közepére kisodródott kamiont. A helyszínen szörnyethalt, valamivel pirkadat előtt. A rá következő nap munkaszüneti nap volt, Krisztus születését megünneplendő; csak három napra rá értesítette a céget a család. A temetés, rituális keretek között, addigra már lezajlott; ami mindenféle koszorúval, illetve gyászküldöttséggel kapcsolatos ötletnek elejét vette. Elhangzott néhány szó e szomorú halálesetről, meg a ködös időben való vezetés nehézségeiről, majd mindenki újra munkához látott, ez volt minden.

Legalább, gondoltam magamban, mikor a haláláról értesültem, látszik, hogy küzdött az utolsó pillanatig. A diákklub, a südülések... Legalább látszik, hogy nem adta fel, nem dobta be a törülközőt. Sorozatos kudarcai ellenére is, látszik, hogy az utolsó pillanatig kereste a szerelmet. Halálra zúzva Peugeot-ja bádogroncsai között, testhez álló fekete öltönyében, aranyszínű nyakkendőben, a kihalt autópályán, tudom, hogy szívében ott volt még a küzdelem, a küzdelem vágya, a küzdelem akarása.

Takács László fordítása

Michel Houellebecq (1958) a kortárs francia irodalom egyik kiemelkedő alakja. 2010-ben neki ítelték a Goncourt-díjat. A magyar olvasók számára, akik az író négy későbbi regényét már ismerik, hiánypótló lehet az első regény (*Extension du domaine de la lutte*), melyet az időközben sztárrá avanzsált szerző még ismeretlenül írt. A közölt két fejezet mustra a magyarul megszólaló műből.

Stefano Benni

A végzet San Lorenzo szigetén

Felkelhetsz akár hajnalok hajnalán, a végzed már egy órával korábban felkelt nálad.

(Afrikai közmondás)

Kezdetben volt az Álom, akinek volt két fia, Siopé, a csend és Mumusoin, a zaj, akitől született Dyanus, az ég, Indigo, a föld és Caleb, a gyönyör, akitől született a tenger, melynek közepén keletkezett a kis béka alakú San Lorenzo-sziget, és a béka fejénél emelkedett a főváros; az egyik ház teraszán pedig, az Istennek oly közömbös napok egyikének estéjén, Alfonso, a Szépfíú tornázott az „Apache” lemez hangjára, egy szál leopárdmintás úszónadrágban.

Meglátta őt az ablakból Olga, a Széplány, és a legszebb és legizzadtabb férfinak találta. A szíve úgy szúrt a mellébe, mint darázs a bambusz-nádba.

Percek teltek el így; Alfonso izmai csillogtak a vörös esti fényben, Olga, a Széplány pedig gyönyörködött benne. Egy autó elütött egy járókelőt és egy másik kocsihoz csapta, csengőszó hallatszott, meghalt: kissé megpörkölődött lelke felszállt az égbe. Egy fogorvos lelke volt. Az utolsó, amit a földön látott, Olga ábrándos tekintete volt az ablakban, és meglehetősen sajnálta, hogy el kell távoznia.

Ha igaz, hogy a szerelem és a halál összefügg, és ugyanaz az istenő bogozza a szálat, akkor abban a percben kezdődött minden. Alfonso zajt hallott az utcáról, a dereka köré kerített egy szintén pettyes törölközőt,

és kinézett. Így látta meg Olgát, aki barackszínű alsóneműben gyötörte fésűjével hosszú szőke haját. Ámor nyila könnyen átszelte a két erkény közötti csekély tíz métert, és átfúrta a szemben lakók szívét. Alfonso abban a pillanatban megesküdt, hogy ha ez a szép szőkeség nem lehet az övé, akkor megöli magát, megfosztva a világot egy ilyen kivételes izomzattól. Olga pedig megesküdt, hogy ha nem lehet övé ez a gyönyörű tornász, akkor megöli őt. A kiinduló helyzet tehát kétségtelenül nem kedvezett Alfonsónak.

Ugyanezen az estén Porfirio, az özvegyember kivitte két fiát, Tiehét és Tienyolc éveseket, a tengerpartra kagylót gyűjteni. San Lorenzo partjai erre tökéletesen alkalmatlanok voltak. Gyűjtöttek néhány megkövült dinynehéjat, számos fagyaltoskanalat és egy fadarabot, amely Tiehét szerint egy kismacsckára hasonlított, Tienyolc szerint pedig egy marslakóra.

E tudományos társalgás után Porfirio végignyúlt a homokon, és a San Lorenzó-i hajókat nézegette. Voltak közöttük zöldek, kékek, és mind a kikötő kátrányában úsztak. Nézte a városból visszatérő, hulladéktól jóllakott sirályokat. Nézte a szállodát, amelynek a tulajdonosa volt: huszonhét szoba, mely tisztességes jövedelmet biztosított neki. Boldog lehetett volna,

de nem volt az. Még sosem érezte ennyire, mint ezen az estén, hogy az életének nincs semmi értelme Olga, a Széplány szerelme nélkül.

De hát ilyen az élet, és az indiánok úgy tartják, hogy a leghatalmasabb erő egy hosszú és fenyegető nevű istenség kezében van, akit úgy hívnak:

Szeresdkinemszeretneszeresdkiszeret.

Ő a viszonzatlan szerelmek istene, aki abban leli örömét, hogy minden lehetséges boldogtalanságot és reménytelenséget végtelen sok elhibázott találkozásban egyesít.

Porfirio szereti Olgát, de az nem viszonzza szerelmét. Porfirioért viszont Ernesto rajong. Ernesto egy melankolikus természetű pincér, aki színes italokat szolgál fel a vendégeknek San Lorenzo legelegánsabb kávézójában, a Bellevue-ben. Esténként arabos ruhát aggat magára, félig háremhölgynek, félig útonállónak öltözve, és elindul szerelmet keresni a kikötő utcáin. Büszke a járása, mohó az ajka, jutányos a tarifája. Egy este találkozik Porfirioval, aki nemrég vesztette el a feleségét, és részegen, könnyek közt bóklászik. A megszokás gátlásai nélkül közelednek egymáshoz. Ernestót elbűvöli ez az oly stílusosan síró ember, Catullust idézi neki, és gyengéden bánik vele. Felejthetetlen éjszakát töltenek együtt. Tudom, hogy szeretnétek többet is megtudni, de Porfirio szégyelli. Azóta is tagadja, hogy történt volna köztük bármi.

Ernestót viszont örülten szereti Cristina, a fiatal, göndör hajú pincérnő, aki nem érti, miért olyan közömbös iránta az imádottja. Csakis őt akarja, és nem Alfonsót, aki pedig őerte rajong (legalábbis tegnap estig), és aki miatta visel minden állatmintásat, ami a keze ügyébe kerül: jaguárfoltos

nyakkendőt, kígyóbőr övet, sőt mi több, egy ocepárdbőrből készült kabátot, mely egy olyan egzotikus állat, ami nemcsak a bennszülöttekben, de még saját fajtársaiban is undort kelt.

Így forog körbe az ördögi kör. Most azonban közbejött egy meglepetés, történetesen hogy Alfonso és Olga egymásba szerettek. Különböznél egy teljes, szent körünk lenne, középen Szeresdkinemszeret istennel. Azaz Olga Alfonso szerelméért esedezik, aki Cristina után vágyakozik, aki viszont eleped Ernestóért, aki Porfirio miatt szenved, akinek a szíve pedig Olgáért ver. De Olga és Alfonso ott állnak és bámulják egymást. Megérkezik a mentő, hogy elvigye a fogorvos földi maradványait, és ők csak nézik egymást. Olga szőke haját gyötri, Alfonso áll a szélben izzadtan, akkor is, ha nem tesz jót az egészségének, a mentő elszáguul, a moziban kirakják a „Les amants” plakátját (véletlen? vagy valami trükk?). Alfonso meg van zavarodva. Az erkélyen még soha nem tapasztalt mást, mint csekély festői zavartságot, most meg ott áll elrövedve „A., Szépség előtt. Alfonso, te marha, aki sohasem szerettél, mi történik veled? A keze romantikusan becsúszik a leopárdmintás úszónadrágba, hogy mérlegelje az élet érveit és ellenérveit. Ásít. Olgának tetszenek a mandulái is. Fülíg szerelmes a leányzó. Mielőtt becsukná az ablakot, köszönésképpen félreérthetetlen csókot dob a fiúnak.

Szép kis kalamajka vette kezdetét.

Másnap a Végzet kelepcét állít. Állatruhába bújva, nem árulom el, milyenbe, bolyong a San Lorenzo-i tonhalvásár ezernyi arca között. A szigetlakók ugyanis minden évben megünneplik ezt a kékes színű, jóságos állatot, mely a helyi bevétel negyven százalékát biztosítja. Az ünnepi kavalkádban harmonikaszó, kiáltások és színek ke-

verednek. Itt jön Alfonso, a Szépfíú, ezüstös ingben, pontosabban tonhal-színűben, jaguármintás övvel, hozzá illő cipőben, a világ elé tárva a szerelmes melankóliától éppen hogy fátyolos szépségét. És itt jön Olga, fuksziaszínbe öltözve, kiérdemli a legszebb jelzőket, melyeket nő még soha nem érdemelt ki, még egy San Lorenzó-i vásáron sem. Egymástól eltérő irányban haladnak, és így sohasem találkoznának, ha nem lépne közbe a Végzet (figyeljete!) édességárusnak öltözve, pontosabban egy *torrone* nevezetű mandulás nyalánság árusának. És micsoda édesség az! Talán maga Astarte, a csábítás istennője, és Repletus, a túltápláltság istene gyúrták össze az Olimposzról való mézzel és afrikai fűszerekkel, mert olyan illatot áraszt szét a világban, amelynek lehetetlen ellenállni. Érti az egész város; és érti a külváros is, ahol gyerekek tucatjai csüngnek az ablakban, és kórusban zendítenek rá vágytól panaszos dalukra; érti a legegyszerűbb halász is pár mérföldnyire a parttól; és érzik a tonhalak is, igen, a tonhalak, és elragadtatva szaglásszák, még az a szerencsésük, hogy senkinek sem jut eszébe *torrone*t használni csalinak.

Tehát a falánk Alfonso, akit elcsábított az illat, tartja az északnyugati misztrál szél irányát, miközben Olga délnyugati irányból nyugatnak, majd szintén északnyugatnak fordul, a *torrone* irányába, a Végzet illatos útját követve. Ott aztán az édességespult előtt találkoznak, és a tekintetük leírhatatlan: van benne kihívás, ígéret, ígézet, ami csak tetszik. A *torrone*árus (álruhás Jupiter?) cinkosan mosolyog, amint ők ketten, az örök varázslat bűvöletében eltávolodnak tőle. Mintha öröktől fogva ismerték volna egymást, a fiú a focibajnokságról és a testedzésről magyaráz a lánynak, az

pedig az apácának állt nővéréről, kanárimadarokról és kelmékről mesél neki. Huszonhárom óra negyvenkor megcsókolják egymást, és ettől kezdve a sors kereke, mint az őrült, forogni kezd. A tömegben megpillantja őket Porfirio, az özvegy. A szívet elönti a méreg, hogy álmai asszonyát szorosan a leopárdemberhez bújva kell látnia. Nagy erőfeszítéssel visszafojtja a kiáltását. Lehajítja fejét, és elkezd pofonokat osztogatni a fiainak, két pofon jár ritmusosan minden „papa, vedd meg nekem” után. Az apai indulattól megzavarodva a kicsiknek torkukon akad a hang, ami eddig még nem fordult elő, az anyjuk temetése óta.

Porfirio lenyeli haragját és könnyeit, beül az első bárba, és konyakot rendel. Ernesto viszi ki neki, aki éppen egy kollégáját helyettesíti. Porfirio felismeri őt és dönt: szeretők lesznek. Csak így felelheti el Olgát. Még aznap este rövidnadrágban sétálgatnak a tengerparton kettesben, részegen, egy nyugodt partszakasz felé, ahol botrányos szerelmüket kiélhetik. Megpillantja őket Cristina, és beigazolódni látja a legrosszmájúbb kollégák pletykáit. A visszautasított szerelemtől tébolyultan úgy dönt, még aznap este odaadja magát Alfonsónak. A szájától a nagylábujjáig kifesti magát, minden átlátszó ruháját magára aggatja, minden átlátszóságot kiiktatva ily módon. Ezután felcsönget Alfonsóhoz.

– Ki az?

– Cristina vagyok, felmehetek?

Szeresdkinemszeret kegyetlen tréfája! Ez a három szó, melyek egy napja még a mennyország lépcsőit jelentették volna, most teljesen közömbösen hangzanak Alfonso számára, aki kegyetlenül így felel:

– Nem vagyok egyedül.

Így igaz. Az ágyban hevernek, a fiú meztelen és szőrös, a lány fehér bő-

rú, és barackszín alsóneműt visel, és mindketten kimerültek a szerelmes délutántól. Már elfogyott a cigaretta- tájuk, egymás csikkeit szívják, és az italuk is, ezért vizet hörpölnék jéggel.

Cristina a fájdalomtól és a megaláztatástól megtébolyodva nekiiramodik, és fut, fut, amíg a mólóhoz nem ér. A tenger nyugodt. A mély kékség végtelen, fénylő szemével figyelni Cristinát. A mélyben a tonhalak énekelnek. Egy ragyogó naplemente megvilágítja a lány fürtjeit, aki így még fiatalabbnak tűnik. Végül is szép dolog fiatalon meghalni, gondolja Cristina, ha nem teszem meg most, amikor még megtehetem, lehet, hogy öregkoromra bánni fogom. Lehunyja a szemét, és a hideg vízbe veti magát. Az ugrás szemérmetlenül fellibbenti az alsószyoknyáját. Visszafojtja a lélegzetét. Egy pillanat alatt leperreg előtte az élete. Edit nénikéje. Apukája, amint egy pálmafa alatt alszik. Egy tál gyönyörű szilva, a kis keze számára elérhetetlen magasságban. Egy oszálytársnője, aki tüdővészben meghalt. Az első csók. Borraivalók. Aztán Ernesto szép barna arca, ahogy kivillan a pincérzakó fehérjéből. Ernesto kettesben a szeretőjével, aki illetlen dalocskákat énekel. Aztán semmi. Nagy levegőt vesz, és elindul a part felé.

Két hét múlva egy súrolószer nyeméreményjátékán megnyeri a fődíjat, egy autót. Az autósiskola oktatóját Goffredónak hívják, magas és rokonszenves. Többet nem is mondok. Ernesto elhagyja Porfiriót egy gyermeknevelési vita után. Olga és Alfonso közé egyre hosszabb hallgatások települnek. Olga órákon keresztül csak lakkozza a körmeit, Alfonso pedig tornázik. Egy éjjel Olga a konyha felől jövő félelmetes zajra ébred. Alfonso hideg rákokcskakat szürcsöl. Másnap a lány egyedül nézi meg a moziban a *Holnap sírni fogok* című filmet, majd hazamegy, és a lakása ablakában sírdogál. Onnan nézi Alfonsót, amint az „Apache” hangjára tornáztatja az izmait. Felteszi magának a kérdést, vajon hogyan dobhatott el hat hetet az életéből egy ilyen pojáca miatt.

Ekkor a Végzet is felteszi a kérdést, hogy vajon érdemes-e torroneárusnak öltözni, fogorvosokat tenni el láb alól, tonhalakat fakasztani dalra, és mindezt csak ezeknek a szeszélyes gyermekeknek a szórakoztatására, akiket embereknek hívnak. Senki sem felel neki, mert senki sem tud tanácsot adni a Végzetnek, sem San Lorenzo szigetén, sem másutt.

K. Szabó Anita fordítása

Stefano Benni kortárs olasz író, költő. 1947-ben született Bolognában. Egyaránt ír regényeket, novellákat és verseket a maga egyedi és lehangoló stílusában. Első novelláskötete, a *Bar Sport* a Mondadori Kiadónál jelent meg 1976-ban, azóta számos kötetét adta ki a Feltrinelli Kiadó is. Írásait eredeti és ellenállhatatlan humora, újító nyelvhasználata, kimeríthetetlen fantáziája és a modern társadalom torzulásainak szatirikus érzékeltetése jellemzi. Művei nemcsak Olaszországban arattak sikereket, már 24 országban jelentek meg a világ minden részén, és már legalább húsz nyelvre lefordították, de magyarul eddig még nem adták ki őket.

Jovan Sesztalov

Dalol a tajga

– Szvetka! Szvetka-a-a! – hangzott a tóhoz meredeken ereszkedő, túleveles hegyoldal fölött. – Szvetka-a! Hol va-a-a-gy?

Mintha a tavat fodrozó enyhe szellő is azt énekelte volna: Szvetka-a! Hol va-a-a-gy? Átellenben pedig, a fehér homokos parttal szembeni hegycsúcson, a visszhang is azt ismételte: Szvetka! Hol va-a-a-gy?

De Szvetka nem válaszolt, és nem mutatkozott sehol az apró kvarckavicsokkal borított tóparton. Csak a köveken csobogva tovaszaladó vörösesbarna víz susogott rejtelmesen.

– Vajon hová tűnt? – A szikár, középtermetű fiatal férfi sóhajtva nézett végig a tavon. Élénk, sötét szeme, amelyben máskor mindig gyermekes elragadtatás játszott, most elborult. – Nincs sehol!

A keskeny ösvényt, amelyen lassú léptekkel haladt, alig lehetett látni. Kétoldalt hol magasba nyúló cirbolyafenyők és erdei fenyők, hol jegenyefenyők és lucfenyők szegélyezték, néhol pedig a kidőlt fák hatalmas törzsei keresztezték. Némelyik még szinte élt, némelyiket már rég moha borította. A levegőben az oszlásnak induló őszi természet, a rothadó gombák átható szaga áradt. Körös-körül mély csend honolt. Mintha a madarak és vadak elhagyták volna a tajgát. Csak az erdő gyógyítója, a harkály kopácsolt valahol magányosan, és törte meg a síri csendet.

Valamikor Tyimofej Vogulovnak a tajga boldog mesevilág volt, amelyben vég nélkül tudott volna bolyongani. Ennek a tónak a partján is nemegyszer járt. Már gyerekkorában is, aztán később is, amikor a városból vakációra jött haza. De az ösvény körüli erdő még soha nem tűnt ilyen komornak, se az erdőben való járás ilyen szomorúnak. És mindennek ez a Szvetka az oka.

– Jaj, te Szvetka, te Szvetka, mit csináljak veled? – mondta magában. – Megöljelek, vagy mi? Suttymban, hogy senki ne lássa. De ki látná itt a tajgában, ki beszélne róla? Senki az égvilágon. Csak ne szeretnélek annyira!

Azon az első nyáron Szvetka még egészen vad volt, dühösen méregette, horkanva fújta rá, de aztán megszokta, és egészen kezes lett...

Persze, kellett hozzá az áfonya. Még jól emlékszik rá, amikor az első hatalmas, leves, vörös bogyót adta neki, Szvetka belekóstolt, aztán megérezve a bogyó édességét, meglágyult tekintettel rásandított, és már nyújtózkodott is a másodikért, a harmadikért. Csak vele volt hajlandó aludni, és csak a szarvasbőrből készült fekhelyen. És hogy úsztak együtt a tóban! Irigyelte Szvetkát, mert bárhogy is igyekezett, sokkal tovább tudott a víz alatt maradni, mint ő. Ha énekelni kezdett, akkor viszont Szvetka hallgatta elbűvölve...

Mikor a városba került, a technikumba, hiányzott is neki, de nagyon. De hiszen oda is őmiatta került. Ha nincs Szvetka, belőle geológus lett volna, annyira szent. A falujukból minden gyerek az lett, mind gáz és olaj után kutat a föld méhében. Ő pedig a vadászatra adta a fejét. De nem bánta meg, nem ő!

– Azt hiszed, meg tudnálak ölni? Megölni!... Hogy juthatott ilyen galádság egyáltalán az eszembe? Elképzelni sem tudom!... Pedig gondoltam rá. Még-

hozzá épp az imént fordult meg a kobakomban. Úgy látszik, nemcsak dühös tudok lenni, de kegyetlen is! Ajjaj! Még ilyet... Hogy megöljelek? Nem vinne rá a lélek, de azért valamit mégis tenni kell. Hiszen miattad maradt itt öregapám egyes-egyeseül a vadonban.

Amikor Tyimofej a minap az erdei szálláshelyre érkezett, nagyapját mély lázálomban találta. Az öreg összefüggéstelen szavakat mormolt, talán imádkozott, talán ráolvasott valakire, talán végrendelkezett. De az érthetetlen mormoláson áthatolt néhány szó: ég, föld, víz, tűz, halál, ezüstkupa, aranybálvány... Kissé magához térve meglátta maga előtt Tyimofejt, hosszú, homályos pillantással végigmérte, majd megkönnyebbülve, vontatott hangon megszólalt:

– Te vagy az, unokám? Szóval meghallottad a hívásomat, és eljöttél. Derék dolog. Tüzet!

Azzal ismét lecsukódott a szeme. Többet ugyan nem mondott, de Tyimofej mégis értette. A házban hideg volt. A tűzhely mellett ott találta a begyújtáshoz odakészített fát és nyírkérget. Egy pillanat múlva már lángra is kapott a kéreg, ropogva égtek a gyantás, száraz fahasábok, és az öreg kicsi, de lakályos kunyhóját csakhamar vidám tűz élénkítette meg, amelyet nem véletlenül hívnak a ház lelkének. A manysik elképzelése szerint a tűz asszony, a tűzhely pedig, amelyben táncol, a ruhája. A faluban, ahol most Tyimofej lakott, már senkinek nem volt ilyen tűzhelye. Mindenhol kandalló járta, meg téglából rakott orosz kályha. Csak az öregapjánál maradt meg ez az ősi manysi tűzhely, ez az agyaggal körülkent, különös félig kályha-félig tábortűz, amelyben olyan vígan és szokatlanul játszottak a lángok. Tyimofej szeretett elüldögelni a kis tűzhely előtt, és nézni a tűzasszony táncát. Nagyapja gyakran áldozatot mutatott be ennek a tűzasszonynak, néha vodkát loccsantott rá, néha egy darab húst vagy cukorkát hajított bele, hogy megengesztelje vagy a kegyeiben járjon, mint bármely más nőszemélynek. Egyszer pedig egy díszesen kivarrt, üveggyöngyös, piros női köntöst vetett oda neki mély hálája jeléül, amiért olyan vígan táncol az ő remete-lakában, amiért soha nem alszik ki a lelke, és amiért mindig melegít és fényt ad.

Bármilyen jó is elüldögelni a tűzhelynél, Tyimofej ma nem ért rá. Hiszen az öregapja beteg, nagyon beteg. Valamit kezdeni kéne vele. De innen nem ugorhat el csak úgy az orvosért. A legközelebbi település is több száz kilométerre van. Alighogy kinyitotta az ajtót, az öreg felriadt.

– Hová mégy? – emelte fel a fejét. – Egyet se aggódj! Ha a lelkem elfáradt a bennem lakástól, akkor úgysem segít semmi. De egy kis vizet, azt adhatsz.

Tyimofej töltött egy pohárba a teáskannából, és odanyújtotta.

– Ne ezt a lötytöt! Élő vizet hozz nekem!

Tyimofej lement a patakra, és hozott egy teli vödörrel. De öregapja most sem fogadta el az odanyújtott poharat. Az ezüstserleget kérte a szent sarokban, a padlón álló ládikából. Az idő múlásától kifeketedett függöny mögött félhomály uralkodott. Tyimofej önkéntelenül megremegett, mintha tényleg valami titokzatos lény tanyázna ott. A rézlapokkal bevont ládatetőt felnyitva meg is pillantotta azt a lényt, és beleborzongott. A félig szétmállott nyuszt- és cobolybőrök közül kendővel átkötött ezüstarc villant elő. Az orra hosszú volt, a szája vérrel bemázolva, az üveges szemek pedig ridegen tekintettek rá. Az istennő egész arckifejezése nyomasztóan és taszítóan hatott. Tyimofej majdnem lecsapta a láda fedelét.

– Ne félj! – nyugtatta öregapja. – Tagg-naj az, a Szoszva folyó istennője, a nagy Szorni-naj lánya. Ő a mi lelkünk és a kenyéradónk. Ne félj tőle! Keresd csak meg azt az ezüstserleget! Ott van a bőrök alatt. Tagg-najt pedig tedd a polcra!

Legfelül egy nagy köteg, még csaknem új mókus- és hermelinbőr feküdt. Alatta, a nagy rozsomákbőrökből por szállt fel, és hosszú, fekete bolyhok. A hód-, coboly- és rókaprémekből pedig annyi szór hullott ki, hogy eltakarta az istennő arcát és a molyrágta kendőt.

A láda fenekén kések, nyilak, egy selyemdarab, különös övek és kendők heverték. De kallódtak itt bronzlemezek, állatfigurák, madárcú bálványok és rejtélyes ábrázolású, rojtszerű csatok is. És mindennek a kellős közepén ott állt a kerek ezüstserleg, alján egy gyereket tartó asszony metszett sziluettjével.

Nagyapja kérésére Tyimofej patakvizet töltött a serlegbe, aztán a padlóra tette, az istennő képe mellé. Az öreg valami imádságot vagy ráolvasást mormolt, majd kezével jelezte, hogy kéri a serleget, és száját az ezüstszegélyre illesztve mohón inni kezdett. Közben beszélt is hozzá:

– Oltalmazónk és táplálónk, Tagg-naj istennő. Add, hogy az ezüstserleg, az egészség serlegének élő vize felélessze haldokló lelkemet!

Miután kiitta a sötétes, áttetsző víz felét, az öreg óvatosan átnyújtotta a serleget Tyimofejnek, hogy ismét vigye vissza az istennő képe elé. Tyimofej szinte megbabonázva ment a szent sarokba, letette a serleget, amelynek alján most eleven szoborként ott imbolygott az istennő képe. Öregapja hitt Szorni-najban, az aranyistennőben, de bálványoknak is hódolt, és a közeli falvak lakóitól eltérően nem orvosságokkal gyógyította magát, hanem az ezüstserlegből ivott élő vízzel.

...Nem tudni, mi segített az öregnek. Talán az ezüstvíz, amelyet több napig ivott, vagy egyszerűen csak a lelke nem fáradt még el a benne való lakástól. Elég az hozzá, hogy kis idő múlva meggyógyult. Akkor aztán Tyimofej elhatározta, hogy beszél vele.

– Érted jöttem, nagyapa, cihelődj fel! – kezdte a beszélgetést, fahasábokat vetve a tűzhelybe.

A lángok vígan hancúroztak, az egész viskót eleven, vibráló fény töltötte be. Még a komor zugok is megelevenedtek, mintha ott is táncot ropnának.

– Azt mondod, értem jöttél? Köszönöm. Meg hogy cihelődjek? Azt mondd? Minek úgy sietni? Meg aztán hová készülődjek én?

– A faluba, nagyapa. Ott legalább...

Tyimofej elakadt. Azt akarta mondani, hogy a faluban gyorsabban meggyógyulhat. Az orvosi rendelőben gyógyszert írnak fel neki. A doktornő pedig egyenesen varázsló hírében áll. Meg hogy öregember létére is ideje volna már elhagyni a régi szokásait, a szellemeket meg mindenféle csodákat. Aztán a boltról, a klubról meg az új filmekről is akart beszélni, amelyeket éppen most küldtek a járási székhelyről.

De az öregre pillantva torkára forrt a szó. A ráncok hálójával befont, pergamenszerű, szakálltalan arcon alig észrevehető mosoly jelent meg. Az öreg öszzehunyorította amúgy is szűk szemét, és fürkészsze meredt unokájára.

– Ott legalább emberek között leszel – mondta erre kurtán Tyimofej.

– Ismerem az embereket. Szeretem is őket. Szeretnék is velük az asztal köré ülni. Fogok is még. De itt is élőlények vannak: fák, vadak, madarak. Nem

szabad őket magukra hagyni. Ember nélkül az erdő elveszti a lelkét. Elvadul. Meg aztán a viskóm is elárvalna nélkülem. Amíg élek, hadd vigadjon a tüzem füstjében.

Az öreg egy szál maga élt az elhagyott kis falucskában. Amikor felépítették az új falut, és a legtávolabbi szálláshelyekről odatelepítették a vadászok családjait, egyedül ő nem állt kötélnek. Nem volt hajlandó elhagyni ősei földjét. Azelőtt hébe-hóba még csak-csak belátogatott a faluba. Néha hónapokat is ott lakott. De most már harmadik éve nem járt ott. A tél pedig itt van a küszöbön. Hamarosan mindent behord a hó, jönnek a csikorgó fagyok.

– Mi lesz vele ott egyedül? Azelőtt még megvolt az ereje, el tudta ejteni a vadat, de most már aligha. Eredj, hozd el ide a faluba. Vedd rá valamiképpen. Kérdezd meg okvetlen, hogy nem tudna-e velünk élni – mondta Tyimofej anyja, egy darabon elkísérve fiát a nagyapjához

– Anyám meghagyta, hogy vigyelek magammal – szólt csendben Tyimofej, érezve, hogy nehéz lesz meggyőzni az öreget

A redős arc felvidult, a szemek szikrát hánytak és átmelegedtek.

– Én is szívesen látnám a lányomat meg az unokáimat, szívesen is laknék velük. Az igaz, hogy inkább dajkának való vagyok én már, mint vadásznak. Hogy is tudnék most vadászni? Igen ám, de itt van Szvetka. A faluban sok a kutya, attól tartok, nem tud velük meglenni. Azok agyonmarnák, szétmarcangolnák.

– Hát ki a fontosabb neked? A lányod meg az unokáid, vagy ez a csavargó Szvetka? – fortyant fel Tyimofej. A makacs vénember kezdte kihozni a sodrából.

– Minden egyformán fontos a világon! – folytatta békésen az öreg. – Az emberi törvényeket is be kell tartani, meg az erdei törvényeket is. A legfőbb pedig a barátság törvénye. Ahol nincs barátság, ott öröm sincs. Nekem Szvetka a leghűségesebb barátom. Amikor beteg vagyok vagy bánkódom, mindig a segítségemre siet. Hol vadat fog, hol halat hoz haza. Máskor meg én mentem ki a bajból, megvédem a gonosz fenevadaktól. Segítünk egymáson, ahol tudunk, szívességet teszünk egymásnak, egyszóval barátok vagyunk. És az idő egyre erősebbé teszi a barátságunkat. Nincs olyan dolog, amiben Szvetka ne bízna meg bennem. Ha az ember a barátjában nem bízhat, az rosszabb, mint ha becsapná. Hát ezért nem tudok én elmenni innen, ezért nem tehetem ki a sors kénye-kedvének. Hiszen az árulás lenne! Te se tennél másként. Majd ha hazajön, megtanácskozom vele. Megbeszélem. Talán már a terhére vagyok neki. Akkor persze más a helyzet. Úgyhogy inkább keresd meg. Aztán majd összedugjuk a fejünket, meghányjuk-vetjük a dolgot, és döntünk.

Hát ezért keresi most Tyimofej Szvetkát. Megjárta már érte a Vörös-szakadékot, felhágott a Kék-hegyre, körüljárta a Hattyú-medret. Azt hitte, talán a Fekete-gázlónál lel rá, ahol a pérek szoktak fickándozni. De ott sem találta. Most éppen egy sűrű vegyes erdőt hagyott maga mögött, és beért a cirbolyafenyvesbe.

Mennyi bogyót lehetne itt gyűjteni! – villant át az agyán. – Számítsunk csak hektáronként egy mázsát. Itt több száz hektár van. Aztán még ott az a másik fenyves... Okvetlen szólni kell a főnöknek, hogy küldjenek ide egy asszonybrigád.

Valahol a fák csúcsán, az ágak szúrós zöldjében, zsémbes asszonyként hirtelen rikácsolni kezdett a fenyvesszajkó, és a következő pillanatban Tyimofej valami ütést érzett a fején. Elugrott a fa alól, és körülnézett.

Közvetlenül maga mellett, a mohán egy hatalmas fenyőtobozt vett észre. Felvette. Lehántotta a gyantás kérget, amely alól nagy, érett magvak kandikáltak elő.

– Ahol toboz van, ott coboly is van, mondják a tajgában. – És mintha csak Tyimofejt akarná igazolni, a cirbolya tetejéről valami morgásféle hangzott fel: Gru-u-u! Gru-u-u! A coboly volt az.

A túlevelek zöldjén keresztül homályosan sárgállott még nem elég bozontos farka. A hosszan tartó enyhe ősz drága prémjének színén is megmutatkozott. – Várni kell még a vadászatra – gondolta Tyimofej. – De az idei nagyon jónak ígérkezik. Sok a toboz. A mókus csak úgy dobálózik vele. Hamarosan a coboly is elkezdi... Tyimofej továbbindult. Nem nyúlt a puskához. Régebben gondolkodás nélkül lőtt volna, nem fontolgatva, hogy megérett-e már a coboly prémje. Ám most, vadászként merőben másként vélekedik. Mindössze egy évvel ezelőtt kezdett el dolgozni, és lett a tajga igazi, gondos gazdája. Azóta mindent alaposan szemügyre vesz, számol, próbálja megtalálni a hozzá tartozó állatbirodalom és az emberek hasznát. Igazi vadász lett belőle, aki az esze után megy. Nem úgy, mint a nagyapja.

Az öreg gyakran vette magához, a jurtába a kis Tyimkát. Ő pedig tudta, hogy a megfeketedett függöny mögötti sarokban, a láda fenekén vannak a szent nyilak, amelyek csak akkor kerülnek elő, ha imával kell az istenek segítségét kérni a vadászathoz. Nagyapja vadászni is sokszor magával vitte. Ott is minden olyan titokzatosnak tűnt. Különösen az erdei tavak körül, ahol a kövér, aranylókárászokat fogták. Az már nemcsak titokzatos, de szinte félelmetes volt...

Éjszaka... Csend... Aztán ebbe a halotti hallgatásba hirtelen belehasított a bűvármadár átható kurrogása, amint a hangtalan siklással odaérkező csónaktól megijedve a zsombékról a vízbe veti magát, mint valami gonosz vízi szellem. Ha az egyik felrikoltott, máris követte a másik, és egy pillanat múlva már harsogott az egész erdő, és vad kurrogással felnyögött rá az egész tó. Néha meg a fülesbagoly törte meg az éjszaka csendjét. Az hol úgy kaffogott, mint a kutya, hol vad hahotában tört ki, majd felsírt, mint a kisgyerek.

Ilyenkor Tyimkát rémület fogta el, és összerándult a félelemtől. Nagyapja az isteneket szidta, akiknek semmi sem elég. Aztán egy pénzdarabot dobott a vízbe, vagy letépett ruhájáról egy gombot, egy cérnaszálat, és azt is utána hajította, így mutatva ki hódolatát a szellemeknek. Nagyapjához hasonlóan Tyimka is úgy hitte, hogy a bűvármadár vagy a fülesbagoly képében gonosz szellemek lakoznak, akik csak azt lesik, hol tudnának ártani az embernek, hogy aztán áldozatot csikarjanak ki belőle. Az öreg az erdőben mindig szótlan lett és magába szállt. Szinte nesztelenül lépkedett, suttogva beszélt, úgy magyarázva türelmesen unokájának, hogy melyik szellem hol lakik, melyik előtt kell meghajolni és tiszteletüket kifejezni. A megjelölt fákra gyakran felvéste a jelét, vagy néhány fejszeccsapással kifaragta az erdei isten hosszú orrú képmását, és vadászszerencséért könyörgött neki. Néha a medve került fel egyik-másik nagy fa törzsére.

– Ez a mi gyermekünk, a mi erdei magzatunk képmása – fűzte hozzá. – Hadd lássák az erre járók, hogy mennyire szeretjük.

Még azt is hozzátette, hogy a képeket nem a maga, hanem Tyimka kedvéért készíti, hogy mosolyogjon rá a vadászszerencse. Ha az ember csak ma-

gára gondol, amikor istent vagy medvét farag a fára, az nem ér semmit. Mert a nyomában mindig ott járja az erdőt a főistennek, Torumnak a legfőbb segítője, Mirszusznehum, a mindent látó szellem. Ő leveszi a fáról az ilyen képet, hogy megleckéztesse azt, aki nem törődik mással. Az ilyen vadász persze már soha többé nem is fog medvét ejteni!... Mikor az öreg egyszer egy fatörzsből hatlábú medvét faragott, elrélvedve rászégezte tekintetét, és így szólt:

– Mindent látó Mirszusznehum, nézd! Hatlábú kisgyereket faragtam. Nézd, hogy szeret minket! Hat lábon siet hozzánk. Az én unokám nem futamodik meg semmitől. Se hat lábon, se két lábon. Mirszusznehum! Erdei testvérem vezesse szerencsével a vadászösvényen. Én majd segítek neki!

Sok minden történt azokon a vadászatokon! Néha nagyon pórul jártak. Az öreg hosszasan célzott, lőtt, a fajok pedig szép nyugodtan elrepültek a magas ég felé. Máskor csapdát állított, de egyetlen vad sem esett bele. A mókusnak ugyan nincs szárnya, az viszont a sikertelen lövés után egy helyben toporogva táncra kerekedett a faágon. Ilyen kudarcok után az öreg megállt, eltöprengett, és igyekezett kitalálni, hogy mit is akarnak tőle a szellemek. Aztán észbe kapva gyorsan próbált megszabadulni a rontásuktól: ezüstpénzt tett a fa alá, dohányt szórt szét, vagy éppen mókusprémet akasztott egy gallyra. Néha már semmi nem maradt nála. Ilyenkor utolsó vadászkiését dobta oda a fa tövébe... Utána, a telhetetlen isteneket szidalmazva, függetlennek, bölcsnek, emelkedettnek érezte magát. Visszatért a nyugalma, a magabiztossága. Ilyenkor persze szinte mindig sikerülni szokott a vadászat is. Ha pedig az sikerült, dalra gyűjtött, az éjig magasztalva puskáját, kését, és jó szellemét, aki drága vaddal ajándékozta meg, és ezzel az egész erdővel, benne a szentséges vörösfenyővel, cirbolyával, nyírfával, luccal, benne a holtak lelkével, és magasztalta az isteneket, az egész tajgát, amelyet coboly, jávorszarvas, szarvas, vidra, mókus, nyuszt, sas, hód, medve képében szellemek népesítenek be. Dalolt az égboltról, ahol a legfőbb istenek lakoznak, a földről, ahol az igaz ember mellett ott él a hitvány is, dalolt a vízről, az örökké áradó, kiapadhatatlan életről, dalolt a világpalotáról, ahol minden megdicsőül, ahol minden örök, ahol a test lélekké változik, dalolt a gyenge emberről, aki csak porszem ebben a hatalmas és bonyolult világban... Tyimka beleborzongott. Önmagát is e világ részesének érezte...

A cirbolyaerdőben járva, gyerekkorának némelyik érzése most ismét feléledt benne. De csak néhány pillanatra. Ő immár az erdő urának tudta magát. Ugyan már, hol vannak itt szellemek? Félni csak attól fél, hogy eltéved. A vadak, a medve, a jávorszarvas, de még a farkas is, kerülik az embert, kitérnek előle. Ám ha hozzájuk nyúl valaki, nem kegyelmeznek, megverekszenek vele.

Akárcsak azelőtt, az erdőben Tyimofejnek mostanában is sok minden megfordult a fejében. De egészen más gondolatok, mint a nagyapjájában. Hiszen a természetben tényleg sok a titok, amelyen el lehet töprengeni. Nemrégén például egy egész estén a pézsmapockok hancúrozását figyelte. Micsoda felejt-hetetlen látványosság volt az!

A hold már fent járt az égbolt közepén. Hunyorogva kigyúltak a csillagok. A mennyei kupola délnyugati felén pedig smaragdzölden világított a kialvó alkonyat. A fák sötét csúcsa fölött halvány rózsaszín sáv húzódott.

A holdvilág ott úszott előtte a folyóvízben. Valahonnan messziről csendes csobbanás hallatszott. A hold útja megtört, és himbálózni kezdett a könnyű

hullámokon. Hirtelen, közvetlenül mellette felbukkant egy pézsmapocok. Csak fejének egy része és a kígyóéhoz hasonló farka látszott ki a vízből. Hallgatózott. Néma csend volt. A pocok egy zombékra ugrott. Szivar alakú teste szikrát vetett a holdfényben, megcsillantak prémjének szeszélyes rojtjai.

A holdvilágos csendet újabb csobbanás törte meg. A túlpárt felől hullámok közeledtek. Aztán éles füttyszó hangzott fel: pity-pity. Mi ez? Talán a hím nászjele, vagy kihívás az odúért, az élőhelyért, az eleségért vívandó harcra? Hiszen az elszaporodott pézsmapocokoknak gyakran nem jut elég eleség, és a legjobb területekért küzdve valóságos háborút indítanak egymás ellen. Ezek is olyan csetepatét rendeztek itt, hogy a víz szinte felforrt a farkcsapásaiktól, ezüstös permetcseppek csapódtak fel belőle, megtört a hold nyugodalmas éjszakai ösvénye, hullámszerűen kezdett az éjszakai folyó simasága.

– Ha ezeket nem fogjuk ki, a marakodás közben megfertőzik egymást, és újra kitör a járvány – gondolta Tyimofej. – Jobban kellene megszervezni a munkát. Máskülönbén majd a falusiak fogdossák össze mindet, úgy, hogy még írmagjuk sem marad. Itt túl sokan vannak, más területeken meg nincs belőlük. Így kezdődik minden. Túlszaporodunk, enni pedig mindenki akar. Csakhogy nincs elég lakóhely, föld meg víz. Így kezdődnek a háborúk. A vad az ember nélkül nem élhet. Igen, jobban meg kellene szervezni a dolgokat, ahogy a technikumban tanították. De elnézve ezeknek a csetepatéját, attól bizony még messze vagyunk.

A madarak és vadak vadászata akkor kezdődött, amikor őseink négykézlábról két lábra álltak, baltát vettek a kezükbe, és felállították az első csapdát. Amikor pedig a puskát is feltalálták, az ember lett az uralkodója mindennek, ami repül, úszik vagy a földön jár.

Mi is az a vadászat? Az ember létezésének eszköze, vagy sport, az emberhez méltatlan atavisztikus szenvedély, vagy egyszerűen csak az állatállomány szabályozásának tényezője? És ki az a vadász? Mindennek kiirtója és ádáz ellensége „kistestvéreinek”, vagy ragadozó, akit örömmujongás fog el a leterített nyírfajd láttán, vagy pedig az erdő gondos gazdája, akinek szívügye, hogy bőségesen legyen vad és gyarapodjék az állománya?

Igaz is! Létezhetnének-e egyáltalán önmagukban a vadak és madarak? Nem! Hiszen elfoglalnák azokat a területeket, ahol az ember erdőt telepít, állatot tart, begyűjti az erdő javait, ahol műveli a földet. A túlzottan elszaporodott szarvas vagy jávorszarvas több ezer hektáros erdőségeket tehet tönkre, amelynek ültetésébe rengeteg pénzt és munkát öltek. A vadkan a mezőn kóborolva elpusztítja a termést, a nyúl megrágja az almafát, az antilop letarolja a birkalegelőt.

A pézsmapocokok harcát figyelve Tyimofej újfent meggyőződött, hogy az ember köteles beavatkozni „kisöccsei” életébe, és köteles szabályozni a számukat. Egyáltalán nincs igazuk azoknak a szánakozó városiaknak, akik átkot kiáltanak a vadászatra.

A manysi tajgában ma még vígan éli világát a coboly, a mókus a cirbolyafa tetején tobozt rágcsál, a jávorszarvas felvetett aganccsal száguld a tágas tisztásokon, a medve a kihalt tajgai patakok partján kószál, a fajd még a motorcsónak zúgására sem röppen fel a vörösfenyő tetejéről. És ez így van jól!

Megtanulta volna az ember, hogy nemcsak átalakítani, átformálni kell a természetet, hanem okosan kell felhasználni az adományait? Vagy inkább csak arról van szó, hogy a tajga védett zugaiba még nem hatolt be a civilizáció?

– A földön minden az embertől függ! – gondolta Tyimofej, elnézve, amint a cirbolyafák sötét csúcsa mögött kialszik az alkony halvány rózsaszín sávja. – Az emberi méltóság pedig ott kezdődik, hogy együtt érzünk a minket körülvevő világgal, és becsülettel, jó lélekkel tesszük a dolgunkat.

...A folyóparton ment visszafelé nagyapja kunyhójához. A zöld hegyoldal fölött magasodó csupas� vörösfenyő csúcsa hirtelen megélenkült, akárcsak az egész őszi erdő a folyó mentén: a tajgai égbolt ura, a siketfajd repült fölöttük. Fekete szárnyát kitérve nyugodtan és fenségesen lebegett. A távolban valahol kutya ugatott. Az ugatás felerősödött. A fák is susogni kezdtek, majd megszólt az égbolt, ahol egy másik madár bukkant fel. Egy hatalmas gépmadár. Dübörgésétől megremegett a föld. Odafönt egy óriás MI-6-os helikopter úszott az őszi égbolton. Vaskarmaiban valami hosszút, valami nagyot tartott. Amikor közelebb ért, Tyimofej jól kivehette a közönséges csövet, a közelben épülő gázvezetékhez.

Az öreg kijött a kunyhóból, felintett a helikopternek, aztán unokája felé indult. Ráncos arca csak úgy ragyogott az örömtől.

– Meglett Szeptka! – kiáltotta.

– Hol van? – örvendezett Tyimofej.

– Ott, ni! – mutatott nagyapja a folyó felé. A víz ezüstös tükre széles köröket vetett.

– Ha azt akarod, hogy kijöjjön, rejtőzz el a bokrok mögé. Biztos elfelejtett. Majd eszébe jutsz, ha szólok neki. Eredj!

Az öreg a lankás, kavicsos homokparton odament a vízhez, és mondott valamit.

A víz hamarosan megpezsdült, és megjelent Szeptka. A kora esti napfényben megcsillant a bundája, amelyet mintha ezüstös acélból öntöttek volna. A nap is késlekedett egy kissé az éjszakai alvással, mert a szeme sarkából legalább még egy pillantást akart vetni a szépséges Szeptkára, az öreg hűségese barátjára. Valami dallamos hangot hallatva, hürként megfeszítve pikkelyes farkát, Szeptka a kavicsra az öreg felé kúszott. Az feléje nyújtotta eres, aszott kezét. És találkozta. Szeptka kecsesen meghajolt, farkával ide-oda csapkodott és csillogó szemmel a fejét forgatta. Végül egész hosszában felemelkedve hárttyás, szétterpesztett ujjú mancsait az öreg beesett mellére tette, bajszos pófájával sült krumplira emlékeztető, ráncos arcához simult, és éles füttyel valami fontosat tudatott vele.

Az öreg gyengéden végigsimította istennője homlokát, megvakarta parányi füleit, és belenézett ragyogó kis szemébe.

Tyimofej nem bírta tovább. Kijött a bokrok mögül, és gyorsan feléjük indult. Ám a vidra egy szempillantás alatt újra eltűnt a vízben.

– Nem megmondtam, hogy várj? – bosszankodott az öreg.

– Hogyhogy nem emlékszik rám? – búsult el Tyimofej. – Hiszen ha én nem vagyok, a rozsomák gyomrában végzi.

Néhány éve már annak. Tyimofej a parton járva valami vinnyogást hallott. Körülnézett, és látja ám, hogy a homokon valami parányi, gyenge kis állat fekszik. Éppen csak hogy kinyílt a szeme. A bokrok mögött pedig egy rozsomák illant el. Nem messze egy vidraodú tátongott, amelyet a rozsomák rabolt ki. De ezt a csöppséget már nem volt ideje felfalni. Megjijedt a léptektől, és inkább otthagya.

Tyimofej hazavitte a lelencet nagyapjához. Eleinte hallevessel meg zsíros fajdhúslevessel itatták, később még az édességre is rákapatták. Lassanként felnevelték. Kezdetben ketten viselték a gondját, aztán Tyimka elment tanulni.

– Tényleg nem emlékszik rám? – hitetlenkedett.

– Tyimka van itt. Nem valami idegen. A mi Tyimkánk. No, gyere elő, kedveském! – szólt az öreg, a kövek között vígan örvénylő, áttetsző víz fölé hajolva.

– Szvetka! Én vagyok az! Nem ismerz meg? Gyere ide! – hívta a fiú.

A víztükör ismét felborzolódott. És előbukkant a vidra. Tyimofej felé úszott, mintha csak meghallotta volna a kérését. A foga közt hatalmas hal csillogott.

– Halért ment! Hogy ajándékkal üdvözljön. Emlékszik rád, hogyan emlékezne? – vidult fel az öreg. – A jót nem lehet elfelejteni. Hiszen az életét menttetted meg! Nagyon okos, jóságos állat ez. Beszélj vele. Olyan esze van, hogy talán még a mi dolgunkat is megérti.

Ircsik Vilmos fordítása

Jovan Sesztalov (1937–2011) manysi származású költő és író. Életművének nagyobb részét orosz nyelven írta. Írói tevékenysége mellett lelkes, elkötelezett híve volt a finnugor népek egységének és kultúrájuk terjesztésének. Ezt szolgálta az 1997-ben Szentpéterváron alapított Szterh című folyóirata, és ennek jegyében testvéri szeretettel ragaszkodott a finnugor nyelvű országokhoz, köztünk hazánkhoz is. Hosszabb-rövidebb ideig Magyarországon is lakott, tagja volt a Magyar Írószövetségnek.

Dörgő Tibor

Szól-e hozzánk Garay János?

Kérdezem születésének 200. évfordulóján

Garay János egész alakos szobra ott áll szülővárosának, Szekszárdnak főterén, de a sokhangú költőről, íróról a mai átlagember már keveset tud, talán nem is ismeri. 1812. október 10-én született, költői indulásakor a magyar nyelv, az irodalmi ízlés a maitól igencsak különbözött, és rövid, de munkás életútjának végén, 1853-ban is messze volt még a modern költészet hajnala. A maga korában szívesen olvasták, irodalmi díjakat kapott, kedvelték, becsülték írásait, és szerették, becsülték a megbízható szerkesztőt, barátot, a jó családapát. Tagja lett a Kisfaludy Társaságnak és az Akadémiának is. Műveibe taláломra beleolvastva nem biztos, hogy rögtön meghalljuk a hozzánk szóló hangot, de keresve már biztosan itt is, ott is hallani fogjuk, kinek-kinek lelki, érzelmi alkata szerint.

A legújabb irodalomtörténeti kézikönyvben Garay János nevével a népies elbeszélő költeményt, a balladát és kiemelten a történeti balladát tárgyaló fejezetben találkozhatunk. Idézetet olvashatunk az *Árpádok* ciklusból, és legismertebb balladája, a *Kont* meghatározó jelentőséget kap. A Zsigmond király által kivégeztetett nemesek története Garay hazafias értelmezésében a zsarnoksággal szembeni ellenállás büszke példázata lett. A versben több szinten is megjelenő ellentétező átfordulások (a látott események nem azt a hatást váltják ki, amit nekik szántak) alkalmazásával a költő hagyományt teremtett. A *Kont*-típusú balladák sorába tartozik például Arany Jánostól *A walesi bárdok* is.¹ Jókai Mórnak a Garay-szobor állításának alkalmából írt sorai szintén a *Kont*ot említik; sokszor szavalták, az egész országban felélénkítette az „alvó közlelkületet”, szerinte „magyar költő művének soha ennél nagyobb hatása nem volt”.²

Garay Jánosról azért „hivatalos helyeken” sem feledkeztek el. Annak rendje és módja szerint bekerült a *Nemzeti évfordulóink 2012* c. kiadványba, innen arcképe néz vissza ránk, ahogy Barabás Miklós megörökítette.³ A megemlékezés a közéleti embert, az újságírókat értékeli inkább, műveinek olvasására kevésbé ösztönöz. De elolvashatjuk-e Garay műveit? A közelmúltban megjelent kötetek csak ízelítőt adnak munkásságából. (Ha adnak, mert a bevallottan szubjektív *A magyar költészet antológiája*⁴ mellőzi.) *A Magyar költők 19. százada*⁵ négy hosszabb versét hozza, az egyik a *Kont*, a másik három a nemzetet

¹ *Magyar irodalom*, főszerk. Gintli Tibor, a fejezetet írta Szilágyi Márton, Vaderna Gábor, Bp., Akadémiai, 2010, 475–477.

² *Garay-album*, szerk. Bodnár István, Bp., 1898, 21.

³ *Nemzeti évfordulóink 2012*, Bp., Balassi Intézet, 2012, 16. (Garay Jánosról Ujváry Anna írt.)

⁴ *A magyar költészet antológiája*, vál. Ferencz Győző, Bp., Osiris, 2003.

⁵ *Magyar költők 19. század*, vál. Kulin Ferenc, Bp., Kortárs, 2001.

megszólító közéleti vers (*Hymnus, Kelet népéhez, Magyarország 1848-ban*). A *magyar romantika*⁶ utószava szerint „a történeti epika vonzásában írt” Garay, ami statisztikailag igaz lehet, de nagyon helyesen a bő 23 oldalnyi terjedelemben belefért *Az új trubadúr ars poetica*, a *Sírvirágok* ciklus részlete, melyben első felesége és koraszülött gyermeke halálát gyászolja, a *Balaton* ciklus, a táj dicsérete. Itt olvasható *Az obsitos*, melyben a költő Hány János alakját vezet be irodalmunkba. A történeti epikát képviseli a *Kont*, a *Hasszán*, a *Mátyás király Gömörben* és részletek az *Árpádok* ciklusból. A *Hét évszázad magyar költői*⁷ szintén változatos képet mutat: a *Kont*, a *Mátyás király Gömörben* és *Az obsitos* mellett ott van a hitvesi szerelem öröme, a *Menyasszonyomhoz* és a reformkori haladást dicsérő epigramma, az *Örökváltság*.

Külön elismerést érdemel Töttös Gábor kötete.⁸ A szerző jó érzékkel megírt, elgondolkodtató tanulmányai mellett több mint 120 oldalnyi szöveget közöl Garaytól, főként verseket, de rövid drámarészleteken kívül néhány levelét is hozza, és merít újságírói munkáiból is. Töttös Gábor szerint Garay megismerésének legegyszerűbb útja, ha nem Garayról, hanem Garay műveit olvassuk, és ennek a saját lehetőségei szerint igyekezett is megfelelni. Garay azonban nagy szorgalommal alkotott, műveinek eddigi legteljesebb kiadása öt vaskos kötetet ölel fel.⁹

A magam részéről – a fentebb említett válogatások nyomában haladva – néhány vers kiemelésével szeretném felkelteni az érdeklődést Garay János költeményei iránt. Az 1830-as években írott verseiben többször érzékelhető a német romantika hatása. Aki szereti a német romantikát, a Lorelay-versekhez hasonlóan találhatja a *Románca a királyfiról* címűt. A vízi leány vonzása, a megbabonázó erő éppoly végzetes: „És alább száll a királyfi / S mind alábbra száll; / Nem lát örvényt, nem hall orkánt / Lányka hanginál.” Az *Emelka* című ballada akár túl egyszerűnek is tűnhet, de ismeretes, hogy Garay tudott verselni, 21 évesen megírta a *Csatár* című terjedelmes eposzt, tudatosan választotta tehát a lecsupaszított kifejezési módot. A kedvesét a halálba követő leány eldobja életét, mint a virágot: „Mért sír a Dunánál / Keserves anya? / Oly tépve miért van / Nagy, barna haja? / Habháton előtte, / A szőke Dunán / Egy rozmarin úszik, / S az árva leány.” A két *hollónak* is egyszerű a cselekménye: a harcban elesett férfi hollók martaléka lesz, míg felesége nem törődve vele, új férfi oldalán táncol. A költői megformálás azonban démonikus hatást kiváltva a verset a halálnak kitett lét szorongató példázatává emeli.

Inkább a biedermeierhez sorolható néhány érzelmekben gazdag költeménye. Megható vers *A fehér ruha*, melyben fiatal lány halálát sirathatjuk. A gyász a *Sírvirágok* ciklus egyes részleteiben fájdalmasan letisztult költői képeket teremt. A költő második házassága már elhozta számára a tartós családi boldogságot. Egyéni hang, derűs humor szólal meg a *Családi képek* ciklus jól sikerült részeiben. „Kell nekem zaj és multság, / Sőt csak ebben élek; / És ha mégis

⁶ *A magyar romantika*, szerk. Margócsy István, Bp., Unikornis, 1997.

⁷ *Hét évszázad magyar költői*, szerk. (XVIII–XX. sz.) Lakatos István, Békéscsaba, Tevan, 1996.

⁸ *Garay János*, a tanulmányokat írta, vál. Töttös Gábor, Szekszárd, Garay Alapítvány, 1993.

⁹ *Garay János összes munkái*, s. a. r. Ferenczy József, Bp., Méhner, 1886–1887. (Részletes életrajzzal.)

megsokalnám / Szerepet cserélek. / S gyermekek közt gyermek állok; / Együtt szökdecselünk!”

A *hegyke huszárok* a földműves és a huszárcsapat találkozását írja meg, a *Toldi* előtt, de más felfogásban. A legény szintén a vitézek közé vágyakozik, de a díszfelvonulásra igyekvő katonák gúnyos válasza elkedvetleníti, sőt felbosszantja: „Ha majd *harcba* mentek egyszer / Köszöntetek be itt / Meglássuk akkor hánynak üli / E vad góg arcait.” Visszatér folytatni a szántást, és a „domb mögül” együtt villan fel az ekevas és a fiú szikrázó szeme, mintegy természetfeletti tüneményként, új hajnalként jelezve a jövőbeli társadalmi megújulást.

Megrázó vers a *Zrínyi Ilona*. Munkács várának úrnője elmereng családjá könyvbe feljegyzett dicsőséges, de sok szenvedéssel, igaztalan bánásmóddal teli, küzdelmes történetén. A múlt eseményei szinte észrevétlen folynak át a jelen történéseibe, a vár elvesztése és Ilona száműzetése férjével, Thököly Imrével, végül haláluk szerves folyamatot képeznek. Ránk is a történelem szerves folytatása vár: „A könyv az ércapocccsal itthon maradt nekünk, / Illik: szent borzalommal benn széttekintenünk!”

A *Magyar költők apotheosisa* a költői hivatás végletes megfogalmazása. Az igazi költőnek akkor is mindent meg kell tennie, ha nem értik meg, nem hallgatnak rá. A vers ezt a helyzetet ragadja meg, olykor ironikusan: „Szép, szép a költő élte, ki tagadja? / Költőnek lenni oh mi isteni! / Korban, hazában, mely őt így fogadja, / Hölgy s férfi így nyújt s ily füzért neki! / S hogy fűrtiről azt a szél le ne fújja, / Tövissel szegzi homlokára újja.” A töviskoronával megidézett passió – ha nem is közvetlen szavakkal – a vers hátralévő három szakaszában is folytatódik. A költő „nyelvszakadtig” dalol, „sírjg remél”, ha újságot ír, „szentségtörő”-vé válik, a pegazus szárnyát levágják. Az utolsó szakasz a krisztusi jelkép, az övéit vérével tápláló pelikán és a költő azonosítása: „S ont most is, mint egykor, még egyre vért, / A dalnok ő – ki keblét meghasítja, / S nektek dalát szivestül kiszakítja.” A hívő katolikus Garay számára apoteózis, megdicsőülés a krisztusi áldozathozatallal való azonosulás.

A *Honvéd halála* és az *Egy álmom* némi túlzással párversnek nevezhető. Az egyik 1850. október elején, a másik november végén jelent meg ugyanabban a hetilapban. (Arany János az egyik költemény – nem egészen tisztázott, melyik – megjelenése után levélben köszöntötte Garayt, és a versírás folytatására buzdította.¹⁰) Mindkét vers a szabadságharc bukása utáni helyzetre reagál. Az előbb megjelent a tragikus végkifejletre koncentrált. A sebesült honvéd, mert társai meghaltak, és a haza is vereséget szenvedett, maga sem akar tovább élni, őt is eltemetik. Az *Egy álmom*, épp ellenkezőleg, reménykedve az életet választja.

¹⁰ „...nem állhatom meg, hogy olvasva szép versedet a Röpivekben, ki ne jelentsem örvendezésemet állapotod javulása iránt.” *Arany János levelezése I, AJÖM XV, Bp., Akadémiai, 1975, 302–303, 681.* Kiváltó okként a kritikai kiadás az *Egy álmom* c. verset adja meg. Ferenczy József és Töttös Gábor a *Honvéd halálával* kapcsolja össze a levelet.

Az 1850. nov. 28-i keltezésű levél, ha gyors volt a posta Nagyszalontára, követhette a nov. 24-re dátumozott Pesti Rövivek elolvasását. Ebben a számban jelent meg Arany verse is, az *Ősszel*. Szintén Garay állapotának javulását említi viszont a szerkesztői jegyzet, amely kísérte a *Honvéd halála* megjelenését. Említhető ugyanakkor, hogy Garay betegeskedése, költői hallgatása közismert volt. Mindkét eshetőség mellett szólhatnak érvek.

A konkrét valós tér helyett itt elvont környezettel találkozunk. A vers világvégi hangulattal, mintegy *A gyűrűk ura* 3. részének vulkanikus, fullasztó tájára emlékeztető helyen indul. Koporsót visznek, benne a halott maga a költő. A sírhoz érve azonban hirtelen minden megváltozik. Napfényes mező, illatos virágok és sok-sok élő, barátságos ember veszi körül. Bizonytalan, vajon már a feltámasztás örömebe jutott-e, de rádöbben, hogy még meg sem halt. Az álom finoman siklik át az ébrenlét álomfejtésébe: „Igen, még élek! élünk mind a ketten, / Én, s az imádott szép magyar haza!” A remény a vers végére lelkesítő bizonyosság-gá erősödik: a nemzet, mint a fénixmadár, hamvából új életre fog kelni.

Garay János hozzánk szóló utolsó szavai, utolsó verse a *Szeresd magyar hazádat* volt. A hazaszeretetet nem elvont eszmeként hirdette, hanem megélte a hétköznapok egyszerű világában. Példaként állhat előttünk. Műveinek elolvasásához valószínűleg könyvtárlátogatás, a kor és a nyelvállapot türelmes megközelítése szükséges, de aki erre hajlandó, ma is sok örömet találhat bennük.

Druzsín Ferenc

Zászlóhajtás...

175 éve született Tolnai Lajos

Évfordulós megemlékezésem címében csak az első szavát idéztem Móricz Zsigmond főhajtásának, amely teljes egészében így jelent meg a Kelet Népe 1941. január 1-jei száma címlapján:

Zászlóhajtás

az elsikkasztott s mégis legnagyobb magyar regényíró elme

Tolnai Lajos

előtt

Nem Móricz az egyedüli, aki zászlót hajtott Tolnai előtt; többen megkísérelték az elmúlt jó száz esztendő alatt, hogy kiszabadítsák az „elsikkasztott” állapotból. Nem sok sikerrel. Ma (értsd a XXI. század elején) éppoly ismeretlen író, mint ahogy az volt több mint száz esztendőn át. A mostani évfordulós megemlékezés ennek megfelelően „szabálytalan” lesz: nem elevenít fel pályaszakaszokat, nem értékel (az olvasók előtt) ismeretlen regényeket, ezek helyett felidézi a Móriczéhoz hasonló „ébresztési” törekvéseket ugyancsak „zászlóhajtásként”, éspedig nemcsak Tolnai előtt, hanem azok előtt is, akik kiálltak érte, akik szót emeltek mellette.

Halálakor, 1902-ben a legszebb és leghitelesebb „emlékbeszédet” a fiatal Ady Endre írta a Nagyváradai Naplóban.¹ Ami leginkább megfog ebben a néhány

¹ Egy ravatalnál, Nagyváradai Napló, 1902. március 21. (In: Ady Endre publicisztikai írásai, Bp., 1987, Szépirodalmi Kiadó)

sorban: Ady Nagyváradról nemcsak tisztábban látott, mint akik a közelében éltek, bátorsága is volt, hogy megvédje a nemtelen vádaskodókkal szemben.

„(...) Beszédes ez a te ravatalod: rettenetes tetemrehívás. (...) Ecce homo sapiens – hülten... Nem volt semmi bűne, csak különb volt, mint a többi. Éles volt a szeme, tehát keserű volt magányos szíve, s rombolóan lázas az agyveleje. Mellékesen pedig legelső íróembere volt az országnak, és még azt meg is bocsátották neki. De hogy látni és beszélni mert, azt nem bocsátották meg soha. Kis fűzfapoétákból koszorús lantosok lettek, a szociológia dedósaiból akadémiai tagok, vele kezdő apró zszurnalisztákból miniszterek. Ő, a legnagyobb költő, a legradikálisabb reformer s legbecsületesebb, mert legőszintébb újságíró – kiadta páráját agyonhajszolt vadként.

(...) Kemény, cinikus emberek vagyunk, de elbőgjük mindjárt magunkat... Itt hagyunk hát, Tolnai Lajos mester. (...) Visznek mindjárt a dízsírhely felé... (...)

Egyébként szép tavaszi idő van, a föld forog, már érdemes magyar írókat ingyen és díszesen temetnek. Mindazonáltal megverte az Isten, aki még vagy háromszáz esztendőn belül úgy teremődik a magyar földre, hogy megírja vagy kimondja a maga igazait!..”

Már a következő években kezdetét vehette volna a Tolnai-hagyaték örökbevétele: az egyik legjobb regénye, *A báróné ténsasszony* 1905-ben jelent meg a Mikszáth szerkesztette *Magyar regényírók* képes kiadásában. Az sem mellékes, hogy négyflekkes ajánlással maga Mikszáth bocsátotta a XX. századba,² ám éppen ezzel az ajánlással nehéz egyenesbe jönni: sorolja Tolnai érdemeit, kritikai észrevételei egy része is helytálló. De mit kezdhett az olvasó az ilyesféle 'adok is – el is veszek' kommandálással?

„Makacs, senkivel meg nem férő természet volt, melynek a tomboló harag az elementuma. (...) A mellett mézédés szavú, mosolygós ember volt, valóságos macskatermészet, hízeleg, de karmol. (...) Rossz természete mindinkább kidomborodik, híveivel örökös harcban áll, látása elhomályosul, alkalmazkodási képességének utolsó abroncsa is elpattan, érzékenysége kicsordul, epe és epe, végig epe az egész ember. Üt, vág, rúg, a mivel és a mint lehet.”

Ám ha az iménti elmarasztalások még talán „csak” Mikszáth túlzásai, a következők már – tévedések!

„Az író szenvedett (...), mert el kellett hagynia az irodalmi focust, de az ember kibontakozhatott” – írja a Marosvásárhelyre került Tolnairól. Ennek pont az ellenkezője igaz: nem „kellett” elhagynia Pestet, nagy reményekkel maga pályázott a marosvásárhelyi lelkészi állásra, ahol „az ember” (sem magánemberként, sem papi hivatalában) egyáltalán nem bontakozott ki, viszont – író lett!

„A nyomorúságos csendes paplak megadja lelke békéjét. Kedvvel is dolgozott itt egy darabig, apró gyermekeivel játszadozva.”

Mikszáth is ismerhette (ismernie kellett volna!) *A sötét világot*:³

„Így törekedtem visszaverni ellenségeimet, midőn a sors új csapással sujtotta még mindig perben álló fejemet: elvette szépen fejlődött kis hároméves leányunkat, Idunát.”

Végezetül jöjjön az „ajánlás” legnagyobb képtelensége:

² Mikszáth Kálmán előszava. In: T. L. *A báróné ténsasszony*, Bp., 1905, Franklin Társulat

³ Képes Családi Lapok, 1894–95.

„Már tolla is kezdte elhagyni, mikor egy csekély állást kapott egyik fővárosi iskolánál. E kis jelentéktelen katedrán érte az alkony. Mikor aztán itt is összekülönbözött mindenkivel és már úgy látszott, megint katasztrófához közeledik, egy őszi estén – 1892-ben – eljött a legeslegutolsó barátja, a Halál.”

Tolnai Lajos nem 1892-ben és nem „egy őszi estén”, hanem 1902. március 19-én halt meg! Hogyan lehetett kortárs szépíró halála dátumában egy teljes évtizedet tévedni – három évvel az író halála után?!

És miféle „ajánló levél” ez *A báróné ténsasszony* huszadik századi karrierjéhez?

A XX. század első negyedét jobbra az jellemezte, hogy csatlakozott Mikszáth véleményéhez. Endrődi Sándor Tolnai „gyűlölködő természetéről” írt,⁴ és úgy találta, hogy „oly gyönyörűséggel hóhérolja le az embereket, mintha az erkölcsi kivégzést tartaná a leghumánusabb igazságszolgáltatásnak”. Pintér Jenő⁵ is a haragos, indulatos Tolnaival viaskodik: megbocsáthatatlan vétkének tartotta, hogy „gyűlölte a tekintélyeket, haragudott a gazdag emberekre”; ám hogy okkal gyűlölt-e, hogy indokoltan haragudott-e – ezt Pintér nem mérlegelte. Császár Elemér⁶ talál ugyan „a regények között egypárat”, „mely egy vagy más szempontból méltó a figyelemre”, *A báróné ténsasszony*ról pedig éppenséggel azt írta, hogy „Tolnai legmozgalmasabb, legnagyobb szerű alkotása”, ám ő sem félt kevésbé attól a bizonyos „haragtól”, voltaképpen a meg nem alkuvó társadalomkritikától, mint Pintér vagy Endrődi. Császár Elemér Tolnaira „elvakult haragjában nemcsak a meglévő hibákat és vétkeket túlozza, hanem egészen alaptalan vádakkal feketíti be mind a közelmúlt, mind a jelen társadalmát. Így a Bach-korszak képe nála szörnyű hazugság: a magyarság meghódol a cseh beamtereknek, ünnepli, tejbe-vajba fürösztli őket, befogadja a családjába, s olyan együgyű, hogy egy-egy szélhámos egész várost lépre visz.” Kérem, olvassák el *A bárónét*; addig is álljon itt egy rövid mutatvány a fő „szélhámos”, *Schwindler Gusztáv* egyik „lépre vivő” tetteről (tegyük hozzá: az örök S., minden kor S. G.-ja rendre „lépre” csalogató akciójáról). És tessék eldönteni, hazudott-e Tolnai?

Nagy-Kakasd mezővárosban vagyunk, 1852-ben; nagy tempóban halad mindennemű dolgaival az idegenekkel jött fogorvos, Schwindler.

„Schwindler úr egyleteket alakított felsőbb miniszteri engedéllyel, pomológiai egyleteket, ének- és zenekarokat, méhész- és borász-társaságokat. Szedte az embereket innen is, onnan is, mindennap egy csomó éles, bús-magyar fogat vitt haza a belső zsebeiben; azokat kifúrta, czérnára fűzte, megszámozta, megdátumozta, és ellátta a birtokosaik neveivel. Igen is.

Voltak professzori fogak, az öreg igazgató foga, a historiae professzor foga, a számtantanárnak, az ifjú Kakuk Péternek a foga, volt a gimnáziumban egy költő, aki nemcsak a két szép metszőfogát adta, de igen szép verseket is írt az új korszak embereiről és embereire. (...)

Schwindler itt, Schwindler ott – mindenütt a derék Schwindler Gusztáv.

Soha annyit Gusztávot egy esztendő alatt nem kereszteltek, mint 1852-ben.”

⁴ In: Ferenczy Zoltán (szerk.): *A magyar irodalom története*, 1896, II. k. 748–49.

⁵ Pintér Jenő: *A magyar irodalom története két kötetben*, Bp., 1938, II. k. 588.

⁶ Császár Elemér: *A magyar regény története*, Bp., 1922., Pantheon Rt, 266–273.

A valódi Tolnai-ébresztések szerencsére nem Pintér vagy Császár nevéhez fűződnek.

Németh László⁷ a Tanúban azt mutatta ki, hogy a Nyugat első nemzedékének igazi előde és örökhagyója Vajda János mellett Tolnai Lajos. „Mindketten egy naivabb, lelkesebb korban gyökereznek, régi idők érzékszerve felel bennük megváltozott éghajlati viszonyokra. Nem tudnak eltompulni, megalkudni. Két hatalmas természet, kikköbül üvöltésben szakad ki a megbotránkozás.”

Rámutat név szerint is az örökösökre.

„Tolnait a mi szemünkben felemészti egyrészt Móricz Zsigmond, másrészt Szabó Dezső. Az egyiknek az ábrázolásban őse, a másiknak az indulatban. Éppen mert úttörő volt, nagyobbak támadtak nála. Amit ő megcsinált félig, megcsinálták egészen. Hanem ehhez a félhez olykor több elszánás kell, mint az egészhez.”

Az „ábrázolásban utód” vallomását és fogadalmát idéztük már a Kelet Népe címlapjáról. S hogy mennyit merített Tolnai írói világából, álljon itt egy-két példa: Ugodi választási győzelmében (*A báróné ténsasszony*), a népi származék Fekete Ézsau főispánna kinevezésében (*Az új főispán*) Kopjáss István elődeire és a Kopjáss-történet XIX. századi „eseteire” ismerünk. A *mi fajunk* című kisregényben az „egyfajtabeliek” („a nemes vér”) összekapaszkodó „szállóigéi” („a vizsgálóbíró rokonom”; „az ügyész sógorom”; „a tábla elnöke tanulóársam”) pedig a rokonság „intézményét” és a *Rokonok* kötőanyagát „diktálják” Móricznak.

Móricz meghallotta, leírta: „Magyarország a rokonságok és a panamák lápvilága. Ez egy olyan furcsa ingovány, hogy aki ebbe beleplántálódik, vagy aklimatizálódik, vagy elpusztul.”

Móricz tehát hitet tesz a Kelet Népében Tolnai mellett.

„Az a gyilkosság, amit Tolnai Lajoson elkövetett az élet, beletartozik a magyar történelembe. Semmi sem mutatja meg annyira a múlt korszak szellemét, mint ez a bámulatos és megreszkettető sors. (...)”

Én itt most vállalom a szent feladatot, hogy egy szent embert, nagyjaink egyik legnagyobbikát mindazok között, akik valaha tollat vettek kezükbe hivatásukul, kiásom a sírból s munkáit sorra felhordom vállamon s ölemben a mélyből.”

És a Kelet Népének ugyanebben a számában már közölte is *A szentistváni Kéry család* első két fejezetét. A végén a következő lábjegyzet olvasható:

„Az itt közölt szöveg nem pontosan az eredeti, mert azt átírtam, az értelem megcsonkítása vagy kibővítése nélkül. Inkább stílári korrekcióra. Tisztelettel, áhítattal és elragadtatással végeztem (...)”

Móricz szándéka vitathatatlan; mégis az a helyzet, hogy *A szentistváni Kéry család* (és Kemény Zsigmond *Rajongókjának*) átírása a XX. század nyelvére: tévedés és értékcsökkentés! Tévedés, mert Tolnai és Kemény írásművészete a XIX. század magyar nyelvének sajátos értéke, megváltoztathatatlan és egyéni lenyomata, értékcsökkentés, mert Móricz természetesen nem a maga gyönyörű nyelvén írta újra a regényeket (hiszen nem Móricz-művet írt), Tolnaié és Keményé viszont – elveszett! Ebből a tisztességből a legrosszabb jött ki: valamiféle huszadik századi „műnyelv” nyelvünk „senkiföldjén”.

⁷ Tanu, 1932. november

Ugyanebben a számban Erdei Ferenc *A magyar úri rend romlásáról* címmel arról írt, hogy – éppen a Kéry család olvastán – újabb örökségre talált:

„(...) Móricz Zsigmond fölfedezett egy olyan Tolnai-regényt, amelyben legalább olyan izgalmasan jelenik meg az úri rend sorsa, mint a mai népies irodalom lapjain a parasztságé. Érdekes itt legalább egy lélegzetvételnyi időre megállni, s főtémaként eszmélni a magyar úri rend sorsán, annál is inkább, mert minél komolyabb ügye valakinek a nem úri rendű nép sorsa, annál inkább érdekelheti ez a kérdés (...)”

Erdei a regény dokumentumértékét hangsúlyozza; hogy a művészi megformálásban akadhat kifogás, „ezen legfeljebb az esztétikusok bánkódhatnak”. „Művében a bomló magyar úri rend szociográfiája a főtéma, s ezt éppolyan buzgón és hitelre törekvően részletezi, mint a mostani népies írók a parasztság sorsát. (...) Nem nyertünk vele nagy művet, de pontos és hiteles adalékot kaptunk a magyar úri rend bomlásáról.”

Még egy határozott kiállás jelezte ezekben az években, hogy Németh László és Móricz Zsigmond szava nem maradt hatástalan: a Sorsunk 1943. márciusi számában Féja Géza vette fel a „Tolnai-ügyet”.⁸ Ahogy olvassuk, érezzük, hogy amit a magyar közvélemény legkevésbé fogadott el, Féja azt tartotta a legtöbbre: Tolnai erkölcsi alapállását és erkölcsi fogantatású indulatát:

„Marosvásárhelyt érezte a saját bőrén a társadalmi harcok és válságok szenvedélyeit s szenvedéseit, ekkor robbant ki az eddigi „papos” íróból a magyar pap egyik legmélyebb öröksége: az etikai indulat, a XVI. század prédikátorainak elsüllyedt lelke. Tolnai is, akár a hajdani prédikátorok, az ember etikai próbájának tekintette az életet, s legdöntőbb erénynek az etikai bátorságot vallotta. Nem tudott lagymatag »lekipásztorrá« szegődni, hanem az igazság komor őrzőjének, az erkölcsi tisztaság haragos földi küldöttjének szegődött, nagy vállalkozásba fogott, fölvette az egész társadalommal a harcot. Nem volt mai értelemben vett társadalmi tudata, nem szűkült egy osztály, vagy társadalmi tan szolgájává – az egész társadalmat átfúvó viharokat, a minden réteget átható folyamatokat szemlélte, egy tévútra siklott korszak mindenfelé elszivárgó mérgeinek útját figyelte. Az egészért s az egész ellen harcolt, akár a prédikátorok, vallással nemesítette az irodalmat s papi horizontját az élet horizontjává szélesítette.”

A huszadik század második feléből három nevet említek a meglehetősen szegény Tolnai-szakirodalomból.

Simó Jenő Tolnai halála ötvenedik évfordulója alkalmából írt:⁹ a „hivatal” képviselőjében emlékezett, a „hivatal” nevében jelentett be igényt Tolnaira. Mutatkozott is jele, hogy elkezdődik valami: az ötvenes években és a hatvanas évek elején újra megjelent néhány fontos Tolnai-könyv: *Az ötforintos* (1951); *Az új főispán* (1955); *Jubilánsok és A szentistváni Kéry család* (együtt, 1956); *Válogatott művei*, benne az *Eladó birtokok* című regény és tizenegy elbeszélés, novella (1958); *A polgármester úr* (1962) – ám az egyik leginkább hiányzó könyv, *A báróné ténsasszony* akkor is „elfelejtődött”: utolsó kiadása a Mikszáth-féle „Magyar regényírók”-sorozatbeli volt 1905-ben!

⁸ Féja Géza: *Tolnai Lajos ébresztése*, Sorsunk, 1943. március

⁹ Simó Jenő: *Tolnai Lajos öröksége*, Csillag, 1952. május-június

Simó Jenő megemlékező kérdése: Miért a mi írónk Tolnai Lajos?

„Erre röviden így felelhetünk: azért – és ezt hangsúlyozni kell –, mert hi-báival együtt is jó író, azért, mert a magyar kritikai realizmus egyik úttörője, aki regényeiben, novelláiban és kritikáiban megközelítően helyes képet festett a kiegyezést követő évtizedek magyar társadalmáról; azért, mert írásai mind-megannyi vádiratok a nemzetáruló, élőködő arisztokrácia (...) ellen, mert a társadalmi igazság, a becsületesség meg nem alkuvo harcosa (...)”

Tolnai kemény ítélkező az „oszlopbáró” szerkezetű magyar valóság felett, Simó azonban még őt is felülmúlja: az ötvenes évek „divatos” szóhasználatával maga is tűz alá veszi a Tolnai-hősöket(!):

„Regényeinek és novelláinak túlnyomóan (...) a hatvanhét utáni kor vidéki társadalma a színtere. (...) A főhelyet a magyar uralkodó osztály „krémje”, a nagybirtokosok, a grófok, a bárók társasága foglalja le, (...) a vagyonát elherdált, eladósodott, nemesi előjogaiból élő paraziták. Ezeket az élősdieket, minden haladó törekvés, minden becsületes szándék elfojtóit, a magyar társadalom bacilusgazdáit gyűlöli talán legjobban (...)”

Az ötvenes évek végét, a hatvanas évek elejét akár „Gergely-korszaknak” is nevezhetnénk: cikkek, kötetbevezetők után monográfiát írt *Tolnai Lajos pályája*¹⁰ címmel. A Tolnai-szakirodalom ezeddig egyetlen önálló könyve (a Simó-cikk és a megjelenő Tolnai-regények évadján) kitűnő időzítés; nagyon jókor teljes és elemző pályaképet ad, elhelyezve ezt a képet a korszak magyar regényirodalmában. Ám a kor követelményeihez (is) igazodva elsősorban Tolnai realizmusára veti a hangsúlyt, mintha ezzel remélné utólagos és akadálymentes bebocsátást neki a magyar széppróza első vonalába.

Bármilyen jelentős is ez a monográfia, az olvasók körében (voltaképpen a művek népszerűsítésében) nemigen érezte hatását. Nem is érezte, nem ez a dolga. Az azonban már természetes lehetett volna, hogy az irodalomtudomány, a Tolnai-kutatás lendületet kapjon Gergely Gergely munkásságától. Nem kapott; talán azért, mert az alapos monográfia egyelőre lezárta a legfontosabb kérdéseket, és az adósság nagy részét is rendezte egy időre. Ki tudja? Viszont ünnepi reménnyel és meggyőződéssel mondom: Gergely Gergely monográfiája mindenkor kitűnő alap és ösztönzés, hogy „terepre” segítsen mai kutatókat és kutatásokat.

Szalay Károly *Tolnai Lajos műveinek satirikus vonatkozásai I-II.* című elemző írásában¹¹ – ahogy a cím is ígéri – a Tolnai-szatíra lényegének és specifikus sajátosságainak megragadására törekszik. A „vérség”, „az öröklött hajlam” szerepének fontosságából indul ki:

„Hagymássy Sándor györkönyi jegyző fiaként jött világra. Honorácior család, honorácior sors, de nem közönséges múlttal. Ősei családfáját 1210-ig lehet visszavezetni. (...) Hatalom, birtok, nemzeti sors alakításában vállalt szerep, ez a múlt hagyománya, de teherétele is. Elszegényedés, protestáns makacskodás, a legmarkásabb, a legnyakasabb, a legmagyarabb rátartiság”, és „irtózatos vérségi, temperamentumbeli örökség (...)”.

¹⁰ Gergely Gergely: *Tolnai Lajos pályája. Egy fejezet a magyar regény történetéből*, Bp., 1964, Akadémiai Kiadó

¹¹ In: Szalay Károly: *Humor és satíra Mikszáth korában*, Bp., 1977, Magvető Könyvkiadó

Ám ezek csak adottságok, amolyan „kezesség”, hogy szatirikussá váljak az ember. Tolnai szatirikus művészetének legfontosabb egyénítő jegyei természetesen a „végeredményből”, a megteremtett szatirikus ábrázolatból olvashatók ki:

„Tolnai nem attól válik szatirikussá, hogy gúnyol, hanem attól, hogy *egy magasabb rendű morál nevében* teszi azt. (...) Moráljának középpontjában a munka dicsérete és a dologtalanság utálata áll.” (Nem pedig az, hogy „érzékenysége kicsordult és epe és epe, végig epe az egész ember” – ahogy Mikszáth gondolta indulatosan?, felületesen?)

Megemlékezésem végén adódik a kérdés:

Enyhített-e valamicskét az „elsikkasztás” kemény (ám igaz!) móríci vádján a „kiválasztottak” szóemelése?

Két „kisegítő” kérdés:

Kaphatók-e manapság Tolnai regényei? (A *sötét világ* kivételével talán ha antikváriumban.)

Olvassuk-e Tolnai könyveit? (Hogyan olvassuk, ha nem kaphatók?)

És itt a kör bezárul: Tolnai Lajos 2012-ben talán nem „elsikkasztott” író, csak – elfeledett!

(Kaposvárott a Táncsics gimnáziumban Boros Dezső tanár úr beszélt nekünk Tolnai Lajosról. *Az ötforintos* című elbeszélést el is olvastatta velünk. Ez persze „akkor” volt, 1957 őszén. Később, a nyolcvanas évek közepétől huszonöt éven át Tolnai „korszakát” oktattam magyar szakos hallgatóknak az ELTE Tanárképző Karán; ha 25 olyan hallgatóval találkoztam, aki a középiskolában hallotta hírét jó Tolnai Lajosnak!)

Sebők Éva, majdnem kereken

Pár gondolat egy születésnap kapcsán

Esztenéből nyolcvanöt, kilóból harmincnégy? Ez abszurdum! 2012. július 12-én Sebők Éva betöltötte a nyolcvanötödikét. Még tízesztendős se volt, amikor már írt. Versekét – felnőtteknek. Felnőtt fejjel hosszú ideig épp fordítva, gyermekeknek írt. Gyermekköltőként, gyermekíróként és műfordítóként vált ismertté. Mintegy hetven lengyel könyvet ültetett át magyar nyelvre, köztük Mickiewicz nagyeposzáát, a *Pan Tadeuszt*, ám harmóniában önmagával azóta van, mióta felnőtt fejjel felnőttek számára írhat. Ennek immár bő húsz eszten-deje. Sebők Éva a rendszerváltás éve, 1989 óta folyamatosan publikál. Friss verseket. Ifjúkori költészete mindmáig az íróasztalfiók mélyén pihen.

A jellemző stílusjegyek már az első kötetben tetten érhetőek. Sebők Éva ebben a verskötetben, a *Jégekarcban* sajátos versépítést dolgozott ki: a rövid verseket fioritúrákkal, azaz zenei ihletésű díszítményekkel tette egyedivé és érdekessé. A *Belső Sávot* önismereti kötetként definiálhatnám, ha ez nem volna túl tudományos ehhez a kedves fintorokkal megrajzolt én-képhez. Az ezt követő kötetekben a magáról alkotott „táncos kobold” figurát a Fellini felfogásával rokon, szeretetre méltó clownokhoz, a fehér bohóc párjaként piruettező Valentinákhoz közelíti. A József Attila-díjas költő időtlen, de halálra szánt, a költészet hétpróbájának tekinti a mulandósággal és az öregséggel való folyamatos szembesülést. Halálversei szinte önálló kötetet alkotnak, bújtatva persze, a hét eddig megjelent verskötetben belül. A haláltudat mellett a másik alapvető életerzés, amely jellemzi: a nosztalgia. Nem visszavágyódik, hanem inkább honvágya van a múltba. Ez a múlt egyfajta szecessziós délszak, Csontváry-féle mediterránikum, de olykor Gulácsy, máskor Magritte világát is idézi, mindenképp festői jellegű a nyelvi térben. Árnyékból, avagy „Félsötét”-ből fura figurák, hajlékony sziluettek intenek felénk.

Sebők Éva mindig rövid formákban, pontosan fogalmaz, ez jól illik ironikus és önironikus csattanóihoz. A rövid formák törvényszerűen vezették el a haikuig, számára viszont a haiku egyszersmind filozófiai kihívás is. Az önismeret eszközeinek tekinti, az eredményeket pedig a *Kettős könyv* című, egyedi munkában tette közzé. Itt minden egyes haikuhoz egy „kontemplatíva”, lelki gyakorlat társul. Szinte dogma, hogy a költő nem értelmezheti saját költészetét, a saját költészetéhez fűződő elmélyült, árnyaltabb szellemi viszony mindmáig tilos. „Akarta a fene” – idézik Arany János aranyköpését a költők, ha saját verseikről kell nyilatkozniuk. Sebők Éva szakít ezzel a hagyománnyal, s az általa megalkotott „magyarozatok könyve” akaratlanul is lelki olvasmánya lett sokaknak. E vállalkozásával Sebők Éva megrajzolja a költemények értelmezhetőségének határait, jogot formálva arra, hogy csak annyit és csak azt olvassák ki belőlük, amennyit az ő költői szubjektuma megenged.

Világ szemléletben, stílusban, képlátásban az egyénin is túlmenően öntörvényű és szigorú költészet a Sebők Éváé, de a szigorúság a fájdalomküszöbnél mindig megenyhül, olykor mosolyba csap át. Az utolsó előtti pillanatban

mindig történik valami, ami a reményt és nem a kudarcot erősíti. Sebők Éva minden eddigi kötetében képes volt megújulni, újítani. Ez a félkerek évszám korántsem biztos, hogy zárszó. Ha valaki belenéz Sebők Éva tekintetébe, azt mondja: nyitott könyv ez a tekintet. Meglehet, nyitott könyveket, új köteteket rejt. Várjuk.

Szepes Erika

Nélkül

Szabadon táncolok immár.
Nincs kalodám se bilincsem
láncom se nincs nyögető nyűgöm

gúzsba fogó kötelékek s béklyók
sincsenek többé. Testetlen
tulajdonságaim csillagpompája

ez égbe-szakadt parketten
szabadon kibomolhat. Tánc.
A nihil bajadérja vagyok.

Forgásom kerengésem a kozmikus
angyalarcú gömbök forgásába
lassúdadán beleillik

Visszfény

A keleti nyelvek közt van egy olyan nyelv
melyben az idő egy-síkká olvadtott:
a bengáliban ugyanis egyazon szó
jelöli a tegnapot s holnapot.

Összefolyik a volt s a lesz.
Nem különböznek semmiben.
Mintha ugyanaz lenne – mondjuk –
beszédben a nem s az igen.

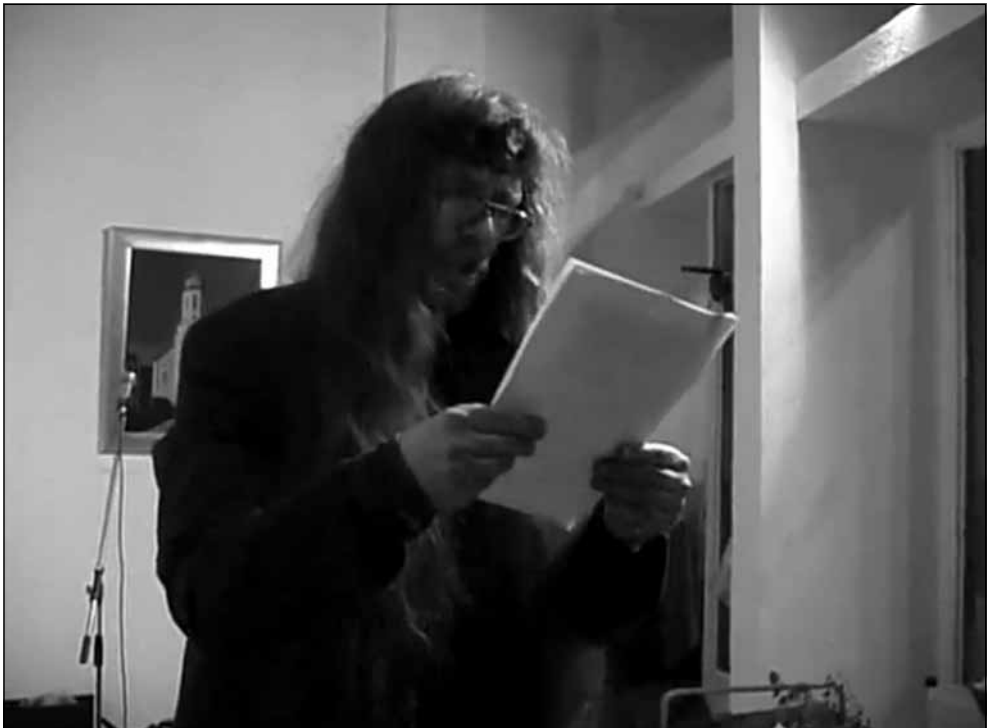
S felrélvik e szó mögül haloványan
visszfénye amaz isteni kornak
melyben ismeretlen volt még az idő fogalma
s mindegy volt hogy tegnap vagy holnap
tout égal hogy tegnap vagy holnap

Szerkesztőségünk alkotó erőt s egészséget kíván az ünnepeletnek.

gyázzak magamra – ami nem érdekelt túlságosan, anyámat féltettem mindösszesen, aki azóta is ott él a kémény nélküli téglagyár tövében.

Szóval, a hely. Mióta nincs kémény, nincs helyén a gyermekkorom, mert ellopták a helyhez kötő objektumot a helyről – a területhez helyet kötő tornyot. A kémény szétlopásával szétlopták az emlékezés helyét, helyeit, amelyeket a múlt foglalt magában, és amelyek múltat foglaltak magukban, mindezt pedig az emberi lélek identitáskereső jelene. Most keresem a helyemet ismét és tovább a világban, nagyon kikötném valahol a jelenemet, de nem találok fel a múlt bolyongásaiból világítótoronyként kiemelkedő öreg téglagyári kéményt. Érzem, hajótörött leszek, de lehet, már az is vagyok. És körülöttem szaros, sáros, kövér disznók dagonyáznak összemocskolva óljuk vörös téglás falát, meggyalázva a múlt, múltam tégláit...

Zalán Tibor

Budapest-szegletek

„Egy, csak egy helyet említek, a pesti Duna-partnak az Erzsébet híd előtti szakaszát; sokszor üldögéltem ott, természetesen a rakodópart alsó kövén, el-elmenekülvén az egyetemi órákról. Ott egyszer rám nézett egy lány. Én meg vissza. Mintha szívemből szólt volna. Máig nézem.” (Esterházy Péter)

„Az Erzsébet híd pesti hídfője mellett egy római óratorony romja közt bujkálhattunk diákkoromban. Vigyázott ránk a Belvárosi Templom, amely olyan kedvesen egyesíti a középkor méltóságát meg a barokk derűjét, belső terében összeférnek a reneszánsz emlékei Molnár C. Pál szépséges modern szárnyas oltárával. Diákjaim sokáig focizni jártak a sekrestyéje mellé.” (Jelenits István)

„Az ingyencék is találhatnak különleges csemegéket a Király utca 9.-ben. A ház helyiségei festve voltak. Itt két teremben megtartották a falkutatások során feltárt nagyobb, összefüggő részleteket... Növényi indákat, sablonok segítségével, de kézzel festett mintákat láthat, aki bejut, a második emeleti lakás egyik hálószobájában, s a földszint jobb oldali üzletének egyik helyiségében bárki, aki belép a boltba s felnéz a mennyezetre.” (Ráday Mihály)

„Menjünk vissza abba az időbe, amikor a Lónyay utcát úgy hívták, hogy Két Nyúl utca. Miért?! Nyulakat tenyésztett valaki? Nyúlketreceket készített? Itt árulták a húsvéti nyulakat? Egyik sem. Az utca nevét A Két Nyúlhoz – Zwei Hasengasse – nevű kocsmá adta. Sajnálom, hogy nem láthattam!” (Vathy Zsuzsa)

„A magas, öblös falikút lényege a mosogatóval szemben, hogy a csap és a medence közé kényelmesen befér a lekvárfőző fazék, a mosóüst vagy a felmosóvödör. A mai konyhákból ez a célszerű alkalmatosság szinte teljesen kiszorult.” (Saly Noémi)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

Nemzeti
Kulturális
Alap

A folyóiratot
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja